

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**BUKET UZUNER'İN 'KUMRAL ADA MAVİ TUNA, BALIK
İZLERİNİN SESİ, İKİ YEŞİL SU SAMURU, UZUN BEYAZ
BULUT GELİBOLU' ADLI ROMANLARININ EKOFEMİNİZM
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma DEMİR

Danışman

Doç. Dr. Zerrin EREN

SAMSUN

2022

TEZ KABUL VE ONAYI

Fatma DEMİR tarafından, Doç. Dr. Zerrin EREN danışmanlığında hazırlanan “**Buket Uzuner’in ‘Kumral Ada Mavi Tuna, Balık İzlerinin Sesi, İki Yeşil Su Samuru, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu ’Adlı Romanlarının Ekofeminizm Açısından İncelenmesi**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 18.2.2022 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı		
	Üniversitesi		
	Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS		☒
	KURAN		Kabul
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi		☐
	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı		Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ayşenur İPLİKÇİ ÖZDEN		☒
	Samsun Üniversitesi		Kabul
	İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı		☐
			Ret
Üye	Doç. Dr. Zerrin Eren		☒
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi		Kabul
	İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı		☐
			Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza

/ / 2022

Fatma DEMİR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Buket Uzuner'in '*Kumral Ada Mavi Tuna, Balık İzlerinin Sesi, İki Yeşil Su Samuru, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*' Adlı Romanlarının Ekofeminizm Açısından İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 10 / 01 / 2022 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 18

Tek kaynak oranı : % 5 çıkmıştır.

İmza

/ / 2022

Doç. Dr. Zerrin EREN

ÖZET

BUKET UZUNER'İN 'KUMRAL ADA MAVİ TUNA, BALIK İZLERİNİN SESİ, İKİ YEŞİL SU SAMURU, UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU' ADLI ROMANLARININ EKOFEMİNİZM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Fatma DEMİR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Şubat/2022

Danışman: Doç. Dr. Zerrin EREN

Ekoloji ve feminizm kuramlarının bir araya gelmesiyle oluşan kuramsal ve eylemsel bir yaklaşım olan ekofeminizm, doğa ve kadının yüzyıllardır ataerkil sistem tarafından sömürüldüğünü savunur. Ekofeminizmin temelinde savaş ve silahlanma karşıtlığı, dünyadaki hiyerarşik yapıların ortadan kaldırılması, doğanın tahrip edilip yağmalanmaması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması düşünceleri yer alır. Buket Uzuner'in *Su-Hava-Toprak* romanlarını ekofeminist bir bakış açısıyla yazdığı bilinmektedir. Bu tezin amacı Buket Uzuner'in *Kumral Ada Mavi Tuna, Balık İzlerinin Sesi, İki Yeşil Su Samuru, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* başlıklı romanlarında da ekofeminist bir tutum sergileyip sergilemediğini belirlemektir.

Bu amaçla, tezde adı geçen romanlarda, savaşa ve silahlanmaya karşı görüşlerin yer alıp almadığı, doğanın sömürülüp tahrip edilmesiyle ilgili ya da sürdürülebilir bir yaşam sürme konusunda farkındalık oluşturmaya yönelik içeriklerin bulunup bulunmadığı, hiyerarşik yapıların ortadan kaldırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik tutumların olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Eserlerin savaşa, silahlanmaya, şiddete karşı olan ve hiyerarşinin ortadan kaldırılmasına yönelik içeriklere sahip olduğu, doğanın tahrip edilip yağmalanmaması ve sürdürülebilir yaşam sürme noktasında doğrudan iletiler verdiği ayrıca kadın-erkek ayrımcılığına yer verilmediği görülmüştür.

Yapılan incelemeler sonucu *Kumral Ada Mavi Tuna, Balık İzlerinin Sesi, İki Yeşil Su Samuru, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* romanlarının ekofeminist özellikler sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Buket Uzuner, Ekofeminizm, Kadın, Doğa, Hiyerarşi, Savaş Karşıtlığı

ABSTRACT

ANALYSIS OF BUKET UZUNER'S '*MEDITERRANEAN WALTZ, THE SOUND OF FISHSTEPS, TWO GREEN OTTERS, GALLIPOLI: THE LONG WHITE CLOUD*' NOVELS IN TERM OF ECOFEMINISM

Fatma DEMİR

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Woman's and Family Studies

Master, February/2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Zerrin EREN

Ecofeminism which is both a theoretical and an activist movement bringing ecology and feminist theories together argues that nature and women have been exploited by patriarchy for centuries. Antimilitarism, disarmament, abolition of all hierarchical structures in the world, the conservation of eco-system, gender equality are its foundational principles. It is known that Buket Uzuner has written her novels titled *Water, Air, and Earth* from an ecofeminist viewpoint. The aim of this thesis is to determine whether Buket Uzuner has exhibited an ecofeminist attitude in her novels titled *Mediterranean Waltz, The Sound of Fishsteps, Two Green Otters, Gallipoli: The Long White Cloud*.

Thus, this thesis aims at answering the following questions: whether there are remarks on antimilitarism and disarmament, whether there are implications for the exploitation and destruction of nature or for raising awareness about sustainable life, whether there are attitudes towards abolishing hierarchical structures and promoting gender equality.

It has been determined that there are implications for antimilitarism and disarmament, anti-violence and the abolition of hierarchy, as well as direct messages promoting sustainable life and criticizing exploitation of nature; furthermore, there is no gender discrimination in the novels studied in this thesis.

Therefore, it is possible to conclude that the novels titled *Mediterranean Waltz, The Sound of Fishsteps, Two Green Otters, Gallipoli: The Long White Cloud* exhibit ecofeminist features.

Keywords: Buket Uzuner, Ecofeminism, Women, Nature, Hierarchy, Anti-war

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Doğa ve kadının ataerkil sistem tarafından sömürüldüğünü öne süren ekofeministler, doğanın tahrip edilip yağmalanmaması ve kadınların üzerinde kurulan tahakkümün son bulması için uğraş verirler. Ekofeminizm doğaya bir bütün olarak bakar, doğada yer alan tüm canlıların ayrı ayrı önemli ve değerli olduğu görüşünü benimser, canlılar arasında ayırım gözetmeksizin üstünlük ilişkisinin olmadığını savunur. Eşitlikçi ve özgürlükçü bir kuram olan ekofeminizm savaşımlara, silahlara, şiddete ve zorbalığa karşıdır.

Tüketim çılgınlığının had safhada olduğu, kaynakların bilinçsizce tüketildiği, söndürülemeyen orman yangınlarının çaresizce izlendiği, sellerin yerle yeksan ettiği kentlerde insanların ve diğer canlıların yıkımına şahit olunan bir çağda yaşamak elbette ki bilinçli olmayı gerektirir. Gelişmişliğin yalnızca teknolojik ilerlemeyle olmayacağını, üzerinde yaşanacak bir dünya bulamadıktan sonra anlamak, hiç kimseye fayda sağlamaz.

Ekofeminizm, kadın-erkek ayrımcılığı yerine kadın-erkek eşitliğinin yer aldığı, şiddetten ve rekabetten uzak, hiyerarşik düzenden arınmış, doğanın tahrip edilmediği, sürdürülebilir yaşam şeklinin benimsendiği bir toplum arzusundadır. Bu tez okuyucusunu bu amaca ortak etmek ister.

Öncelikle bu tezi yazmamda beni cesaretlendiren, yönlendiren, benden ilgisini, emeğini ve vaktini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Zerrin Eren'e tüm yardımları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmama katılarak değerli yorumlarını paylaşan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN ve Dr. Öğretim Üyesi Ayşenur İPLİKÇİ ÖZDEN'e de katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Ayrıca yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma, desteğini hep yanımda hissettiğim arkadaşlarıma, beni bugünlere getiren annem, babam ve babam gibi sevdiğim amcama, evde kadın-erkek işi ayırımı yapmadan zaman zaman bulaşıkta, zaman zaman ütude ama her daim yanımda olan eşime, hayata bakış açımı derinden etkileyen ve dönüştüren güzel kızlarım Beyza Sevde ve İpek Neva'ya teşekkürü borç bilirim.

Fatma DEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
GİRİŞ.....	1

I. Araştırmanın Amacı Ve Önemi.....	1
II. Feminizm Ve Ekofeminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	2
A. Feminizm.....	3
1. I. Dalga Feminizm.....	4
2. II. Dalga Feminizm.....	4
3. III. Dalga Feminizm.....	5
B. Ekofeminizm.....	6
C. Türkiye’de Ekofeminizm Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	8
D. Buket Uzuner’in Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KUMRAL ADA MAVİ TUNA

I. <i>Kumral Ada Mavi Tuna</i> Romanında Ekofeminizm.....	12
A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı.....	12
B. Doğa ve Doğa Sömürüsü.....	15
C. Hiyerarşi.....	18
D. Kadın- Erkek Eşitliği.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU

I. <i>Uzun Beyaz Bulut Gelibolu</i> Romanında Ekofeminizm.....	24
A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı.....	24
B. Doğa ve Doğa Sömürüsü.....	29
C. Hiyerarşi.....	35
D. Kadın-Erkek Eşitliği.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİ YEŞİL SU SAMURU ANNELERİ, BABALARI, SEVGİLİLERİ VE DİĞERLERİ

I. <i>İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri Ve Diğerleri</i> Romanında Ekofeminizm.....	50
A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı.....	50
B. Doğa ve Doğa Sömürüsü.....	52
C. Hiyerarşi.....	61

D. Kadın-Erkek Eşitliği	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
<i>BALIK İZLERİNİN SESİ</i>	
I. <i>Balık İzlerinin Sesi</i> Adlı Romanda Ekofeminizm.....	72
A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı	72
B. Doğa ve Doğa Sömürüsü.....	75
C. Hiyerarşi.....	79
D. Kadın-Erkek Eşitliği	81
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	88
ÖZ GEÇMİŞ	93

GİRİŞ

I. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsan dünya hayatında var olduğundan beri, doğanın ona sunduğu nimetlerden faydalanmıştır. Hayatta kalabilmesi, neslini devam ettirebilmesi doğayla iç içe yaşamasıyla ve doğanın ona bahşettiği ikramlarla mümkün olmuştur.

İnsan ve doğanın zorunlu birlikteliği varoluşsal bir gerekliliktir. Bilinen evrende insanoğlunun yaşamını sürdürebileceği başka bir “mekân” bulunmamaktadır. Doğa tek başına kendi yaşamsal döngüsünü gerçekleştirebildiği halde insanoğlunun geçmişinin henüz çok yeni oluşu, doğanın insana değil insanın doğaya olan ihtiyacının en açık göstergesidir (İlboğa ve Aygül, 2015: 66). İnsan var olduğundan beri yaşantısını sürdürdüğü bu yegâne mekânın, kendisi ve tüm canlılar için ne denli önemli olduğunun farkında olmak zorundadır. Tüm dünyada artan nüfusa ve sanayileşmeye bağlı olarak azalan tarım alanları, düşen su düzeyleri, iklim değişiklikleri, canlı türlerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olması yok olmakta olan bir dünyanın habercisidir.

Tüm insanlığın ve tüm canlıların yararlanabileceği temiz hava, temiz su, denizler, ırmaklar, göller, ormanlar; doğanın bizlere sunduğu eşsiz bereket, hepimizin faydalandığı, doğal yaşama ait olan her şey umarsızca yüzyıllardır sömürülmektedir. Bugünkü yaşadığımız küresel trajedinin nedeni insanlığın doğayı hunharca kullanma hakkını kendinde görmesinden kaynaklanmaktadır. “Kullan-at” yaşam tarzını benimseyen insan, doğayı kendine hizmet eden sınırsız bir kaynak olarak görmektedir. Doğayı sömürme, tahrip etme, yıkma ve yok etme noktasında haddini aşan tek tür olan insan bu yıkımın sonuçlarını yeterince idrak edememektedir. Son zamanlarda yaşanan ciddi iklim krizleri, ekolojik dengenin bozulduğunun ve dünyada var olan yaşamın tehdit altında olduğunun bir kanıtıdır.

Özünde ekolojik bunalım doğayla ilgili bir sorun değildir, doğayla kurduğumuz ilişkiyle ilgili bir sorundur (Bahro, 1997: 26). Bu ilişkinin temelinde insanın doğaya müdahale ederek onu egemenliği altına alması yatmaktadır, bu da insanın insana tahakküm kurmasından beslenen bir ilişkidir. İnsan faydacı bir bakış açısından destek olarak doğayı tahakküm altına alırken, tasarruf hakkının tamamen kendisine ait olduğunu düşünür (Maltaş, 2015: 5). Bu düşüncenin temelini ataerkil sisteme dayandırmak mümkündür. Ataerkil sisteme göre hiyerarşik yapılanmada kendini

kadından üstün gören erkek, yüzyıllardır kadını ikincil konumda bırakmıştır. İktidarı kaybetmemek için kadın üzerinde kurduğu bu tahakkümü normalleştirmiştir. Benzer hiyerarşiyi insanlar ile doğadaki diğer tüm canlılar üzerinde kuran ataerkil sisteme göre insan; yaşadığı dünyanın en üstün varlığı olarak kendini görmüş, dünyada yaşayan tüm canlılar karşısında bu üstünlüğünü gösterme ve hükmetme yetisini göstermekten çekinmemiştir. Ataerkil aile yapısında egemen olan eril tahakküm ile doğa üzerinde var olan eril tahakküm bağdaştırılabilir. Bu da bir sömürü düzenini beraberinde getirir. Ekofeminizm hareketi doğa ile kadının sömürsü arasında paralel bir tahakkümden ve sömürüden bahseder. Ekofeminizmin temel düşüncesi doğanın da tıpkı erkek egemenliği altında ezilen kadın gibi ezildiğidir. Bu düşünce kadını sömüren erkek hakimiyetinin bunu normalleştirdiği ve doğal kabul ettiği gibi insanların doğada kurduğu sömürü düzenini de doğal kabul ettiği ve kendinde bu hakkı gördüğüdür.

Bu noktada kendisini ekofeminist olarak isimlendiren kalemini bu konuda ilgi ve dikkat çekmek, çevreye katkıda bulunmak, kadının ve dünyada sömürülen tüm canlıların uğradığı haksız sömürüyü dile getirmek için kullanan yazarlarımızdan Buket Uzuner'in çeşitli romanlarında ekofeminizm etkisi görülür. Yazar *Uyumsuz Defne Kaman*'in *Maceraları Su-Hava-Toprak* ve *Ateş* dörtlemesinin ekofeminist bir yorumla okunmasını önermektedir. Bu tezin amacı, Buket Uzuner'in bu dörtlemenin dışında kalan *Kumral Ada Mavi Tuna*, *Balık İzlerinin Sesi*, *İki Yeşil Su Samuru*, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* adlı romanlarında da ekofeminist bir tutum takınıp takınmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, bu çalışmada, Uzuner'in yukarıda söz ettiğimiz romanlarında, kadın sorunlarını ele alıp almadığı, kadın-erkek ilişkilerini nasıl sunduğu, toplumun kadına karşı tutumu, kadın-erkek ilişkileri ile ilgili doğrudan ya da dolaylı eleştiri yapıp yapmadığı, çevre sorunlarına yer verip vermediği, savaş ve silahlanma karşıtı bir tutum benimseyip benimsemediği, kadının sömürülmesiyle doğanın sömürülmesi arasında bağ kurup kurmadığı sorularına cevap aranacaktır.

II. Feminizm ve Ekofeminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Bu bölümde ekofeminizm hareketinin zemini olan feminizm üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olup ekofeminizmin tarihsel olarak gelişimi incelenecektir.

A. Feminizm

Aydınlanma dönemi sonrası kadınların toplumsal, siyasal, hukuki, sosyal alanlarda var olan eşitsizliklere karşı hak arama çabaları, 19. yüzyılın ortalarından itibaren de kadınların erkeklerle eşit statü, eşit haklar ve özgürlükler için verdikleri mücadele feminizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Feminizm, kadının toplumdaki statüsü, kadının ezilmişliği ve sömürsü, kadınların ev içi ve dışındaki rollerini geniş yelpazede tartışan; cinsiyet farklılıkları, ataerkil toplum yapısı ve erkek egemen iktidar yaklaşımlarının ortadan kaldırılması gerektiğini savunan; kadınların meşru haklarına ulaşması için mücadele eden bir yaklaşımdır (Taş, 2016: 164). Kadını ötekileştiren ve onu ikincil konuma iten tüm düşünceler feminizmin tartıştığı ve çözüm arayışında olduğu konulardır.

Mary Wollstonecraft'ın 1792'de yayınlanan *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Gerekçlendirilmesi) adlı eseri feminist düşünce için başat eser kabul edilir. Wollstonecraft, gerçek anlamda bir eğitimle ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesiyle kadınların kendi durumları hakkında akılcı düşünebileceklerine inanır. Böylece kadınların kendi kaderlerini belirleyebileceklerini düşünür (Wollstonecraft, 2012). Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan 1848 yılında yayımlanan *Declaration of Sentiments* (Duygular Bildirgesi) temel doğal haklar öğretisinin kadınlara uyarlanmış (Donovan, 2016: 29) şekli olarak değerlendirilir. Bu bildirge ile kadınlar üzerinde kurulan 'mutlak despotizm' yıkılmak istenir. Bildirgede kadınların bir sınıf olarak erkekler tarafından sistematik şekilde ezilmeleri ve tarih boyunca ikincil konumda bırakılmaları (Donovan, 2019: 31) gibi konulara vurgu yapılır. Bunların dışında Sarah Grimke, Susan B. Antony, Harriet Taylor, J. Stuart Mill gibi öncü düşünürler ve aktivistler aracılığıyla kadınların mülk edinme, evlilik, boşanma gibi konularda yasal kazanımlar elde etmeleri sağlanmış; eğitim-öğrenim, iş- meslek ve oy hakkı gibi önemli konularda da politik ve toplumsal hayata katılımın önündeki engeller kaldırılmaya başlanmıştır.

Feminizmin tarihsel sürecine ve gelişimine bakıldığında birçok araştırmacının feminizmi dalgalar olarak adlandırılan bölümlere ayırdıkları görülmektedir. Feminizm dalgalarını keskin bir biçimde birbirinden ayırmak güç olsa da feminizm tarihini daha iyi anlayabilmemiz için bu ayırım gerekli görülmüştür. Jennifer Baumgardner (2011); birinci dalgayı 1840-1920, ikinci dalgayı yaklaşık 1960-1988, üçüncü dalgayı 1988-2010, dördüncü dalgayı yaklaşık 2008 ve ilerisi olarak belirlemiştir (akt. Özdemir ve

Aydemir, 2019: 1707). Bu belirlemelerin feminizmin tarihsel gelişimini göstermede önemli katkısı olduğu görülür.

1. I. Dalga Feminizm

Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılar, bu dönemde kadınların birer vatandaş olarak erkekler ile aynı temel haklara sahip insanlar olduklarını öne sürerler (Donovan, 2016: 29). Kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet hakları gibi talepler dönemin şartlarına göre temel haklar niteliği taşımaktadır. Ev hayatının eleştirisini yaparak, kadınların ev işlerinin dışında hareket etme özgürlüğünün olması gerektiğini savunmuşlardır (Taş, 2016: 167). Kadınların bu dönemde hem sosyal ve siyasal haklar için hem de ırkçılığa karşı mücadeleye girdikleri söylenebilir.

Bu dönem feministlerinin temel düşünceleri; akla inanç, kadın ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı, toplumsal değişime etki etmenin en etkili yolunun eğitim ve eleştirel düşünebilme olduğu inancı, bireylerin bağımsız özerk birer varlık oldukları görüşü (Donovan, 2016: 33) olarak sıralanabilir.

Kısıtlı imkanlar dahilinde ortaya çıkan birinci dalga; kadınlar arasında birey olma, özgürleşme, eşitlik gibi temel politik kazanımları sayesinde umut ışığı olmuş, feminist öncü adımların atılmasına olanak sağlamıştır.

2. II. Dalga Feminizm

1960'larda başlamış ve 90'lı yıllara kadar devam eden ikinci dalga feminizm, dünyadaki çeşitli azınlık grupların artan kişisel bilinci bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kadınlar, uymaları beklenen toplumsal normların biyolojik cinsiyetlerinin değil, ataerkil sistemin ürünü olduğunu fark ederler (Donovan, 2016: 283). Cinsiyetin yani kişinin doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerinin nasıl olup da cinsiyete göre değişen rollere, görevlere ve sorumluluklara dönüştüğünü sorgularlar.

Ayrıca bu dönemde kadın grupları, ataerkil yapılanmaların ev içi alanda ve aile içinde eşitsiz rolleri devam ettirdiğini, evsel alanın “özel alan” tanımlanması ile ilgili eleştirilerini dile getirmişlerdir. Aile kurumunun ataerkil yapıda olmasının cinsiyetçi sömürüyü arttıran ve çeşitlendiren bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Bu dönemde kadınlar, bedenlerinin erkek denetiminden çıkmasını talep etmiş, cinsellikle doğurganlığın birbirinden ayrılması için doğum kontrolünün yaygınlaştırılması talebini gündeme getirmişler, güvenli doğum kontrol sistemi henüz tam olarak

oluşmadığı için kürtaj hakkının tanınmasını, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olmasını istemişlerdir (Kolay, 2015: 8). Kadınların eşitlik arayışları, bireysel özgürlüklerinin yükseltilmesi yönünde mücadelelerinin sürdüğü söylenebilir. Bu dönemde ideolojik, kültürel, özel yaşam ve siyasal alanlarda hak araba çabasına devam eden feministler; eylemler, yayınlar ve örgütlenmelerle ataerkil yapıların ortadan kaldırılması için uğraş vermiştir.

Birinci dalga feminizme göre daha fazla radikalleşen ikinci dalga feminist harekette farklı eylem ve söylemler dikkat çeker. Kadınların deneyimlerini anlatmak amacıyla farklı ülkelerde ve coğrafyalarda ‘bilinç yükseltme’ toplantıları (Çakır, 2015: 456) düzenlenir. Feministler kendilerini anlatabilmek amacıyla farklı yayınlar çıkararak kadınlara yönelik şiddet, kürtaj, taciz gibi konularda kampanyalar hazırlarlar.

İkinci dalga feminizm döneminde öne çıkan söylemlerden biri de “kız kardeşlik” söylemidir. Batı kökenli ve Batılı beyaz feministlerce geliştirilen bir söylem olan kız kardeşlik söylemi çelişkili bir kavram olarak eleştirilmiştir (Şerbetçi, 2013: 98). Bunun nedeni Batılı orta sınıf beyaz kadınların, üçüncü dünya kadınları ile sorunları arasında farklılıkların bulunması ve Batılı beyaz orta sınıf feminizmin diğer kadınların (Afrikalı kadınlar, siyahi kadınlar... gibi) sorunlarını evrensel boyutta temsil edemeyişidir. Ataerkil yapıların her alanda ortadan kaldırılmasıyla mücadele eden bu dönem feministleri arasında farklı ideoloji, farklı yaşam tarzı, farklı dünya görüşlerine sahip kadınların yeterince temsil edilemeyeşi bir dizi ayrılıkçı algıların çıkmasına zemin hazırlamıştır. Beyaz kadınların diğer kadınların deneyimlerinden haberdar olmayışları kadın hareketinde ırkçılık olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.

3. III. Dalga Feminizm

1980’lerden sonra postmodernist ve çok kültürcü teorinin fark vurgusunun etkisiyle, feminist teori kadınlar arasındaki farklılıklara özellikle ırk, sınıf, etnik bağlam ve cinsellik farklılıklarına daha fazla dikkat çekmiştir (Donovan, 2016: 349). Bu dalgada genelleyici kadın sorunlarını tartışmaktan çok farklı kadınların farklı sorunları olabileceğine yönelik söylemler gelişmiştir. Üçüncü dalga feministler için yalnızca feminist kimlikleriyle değil, kendi kimliklerini feminizmle birleştirerek kadın sorunlarına eğilmişlerdir denilebilir.

Üçüncü dalga feminizmin, ikinci dalga feminizme tepki olarak doğduğu söylenebilir. Siyahi feminizm, İslamcı feminizm, post-kolonyal feminizm,

ekofeminizm gibi feminist düşünceler; beyaz feminizm düşüncesine karşı farklı yaklaşım ve fikirleri gündeme getirmiştir.

Bu dönemde ağırlıklı olarak kadına yönelik şiddet, pornografiyle mücadele, kadının güçlendirilmesi gibi politikalar savunulmuştur. Üçüncü dalga feministler yalnızca kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmemiş; bununla birlikte savaş, ekonomik kalkınma, güvenlik, çevre sorunları, az gelişmişlik, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da farklı kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır (Taş, 2016: 172). Bu konuların ekofeminizmin tartıştığı temel konular olduğu dikkate alınır; ekofeminizmin üçüncü dalgada başladığı ve önümüzdeki yıllarda da devam edeceği (Donovan, 2016: 404) söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen feminist dalgaların; dönemin şartları ve dönemin kadın sorunlarını merkeze alarak geliştiği ve şekillendiği görülür. Feminist dalgaların birbirine ters düşmeden, birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Ekofeminizmin de içinde yaşadığımız dönemin kadın ve doğa sorunlarına dikkat çeken bir yaklaşım olarak gelişmesi beklenen bir durumdur.

B. Ekofeminizm

Temelini ekoloji ve feminizm alanlarından alan, bu iki yaklaşımın yan yana gelmesi ile oluşan ekofeminizm, kadın ve doğa ile ilgili ortak sorunların, ortak öneri ve yaklaşımların adıdır. Ekofeminizm terimi ilk olarak 1974'te Françoise d'Eaubonne tarafından kullanılmıştır. D'Eaubonne çevresel yıkıma erkek kontrolünde olan üretim ve kadın cinselliğinin neden olduğuna, artık üretim ile nüfus artışına dikkat çekmiştir (Palabıyık, 2019: 3). Kadın ve doğanın ataerkil sistem karşısında benzer şekilde sömürüldüğünü savunan ekofeminizm yaklaşımı, kadın ve doğa sorunlarının çözümünü amaçlar.

Ekofeminizm, tıpkı feminist hareketin kadın erkek eşitliğini sağlamaya çalıştığı gibi, dünyadaki tüm hiyerarşik yapıları ve insan ile doğa arasındaki eşitliksiz tüm ilişkileri ortadan kaldırmayı hedefler. Son yıllarda kadınlar yeryüzünde verdikleri mücadelelerin sonunda yaşamdan daha fazla pay almak yolunda önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Fakat eşit bir şekilde paylaşmaya çalıştıkları dünyanın her anlamda çürümekte olan bir dünya olduğu gözler önündedir (Berktaş, 1996: 73). Elde edilen haklar, daha eşit bir dünyada yaşamının mücadelesini vermek ancak yaşanabilir bir dünyada önem arz eder. Ekofeminizm bu anlamda kadınların haklarının iyileştirilmesi

çabasının yanında doğanın da yaşanabilir kalması, sömürüye uğramaması için uğraş verir. Berktaş'a göre ataerkil sistem, doğa ve kadın arasındaki özdeşliğin kadın doğasına ilişkin önyargıların ve kalıplaşmış varsayımların doğal görülmesini sağlamıştır (1996: 74). Bu benzerliği doğal karşılayan ataerkil sisteme göre, kadının da doğanın da ikincil konumda bırakılmaları adeta doğanın kanunu olarak kabul görmüştür. Bu nedenle ekofeminizmi savunanların amacı bu kalıpları ve dayatmaları yıkmak olmuştur.

Ekofeminizm kadınların ezilmesi ve doğanın sömürülmesi arasında önemli bağlantılar kurması nedeniyle, kadınların yeşil hareket içinde aktif rol oynamaları gerektiği görüşünü savunur. Ataerkil sistemde kadın doğaya ve özel alana, erkek ise kültüre ve kamusal alana yakın görülür. Doğa, kültürden aşağı bir konumda tasavvur edildiği için kadın da erkekten aşağı görülmüştür (Tamkoç, 2010). Erkeklerin aklı, kadınların doğayı temsil ettiği egemen gelenekler; erkeği güçlü ve vahşi, kadını ise uysal ve evcimen gören yaklaşımlar erkeğin iktidarını teyit etme sonucuna yol açmışlardır (Plumwood, 2017: 35).

Feminist ve yeşil hareketler eşitlikçi, anti-hiyerarşik sistemleri savunurlar. Ekofeminizm de emperyalizme, heteroseksüellik dayatmasına, militarizme ve kapitalizme karşı çıkar ve farklı ezilme biçimleriyle de ilgilenir. Yeryüzü temelli bir bilinç oluşturmak için farklı tinsellikler oluşturmak gerekir (Tamkoç, 2010) görüşleri ekofeminizmin temel varsayımlarıdır. Beyaz, batılı ve eril felsefe; işçi sınıfı, siyahlar, yerli halklar, kadınlar ve hayvanları sistematik bir biçimde ötekileştirir (Berktaş, 2020: 17). Ekofeminizm bu ikincil yaklaşıma, insan, doğa ya da diğer canlılar arasında olan üstünlük ilişkisine (hiyerarşiye) karşı bir duruş sergiler. 'Öteki' konumunda bırakılmış tüm canlıların eşit muameleye ve haklara sahip olabilmesi için uğraş verir.

Ekofeminizm çevrecilik ve feminizm hareketleri arasında bağ olan bir hareket olmanın yanı sıra evrensel pek çok konuya değinen yelpaze bir terimdir (Warren'dan akt. Kümbet ,2012: 171). Ekofeministler, savaş siyaseti, cinsel ayrımcılık ya da sınıfçılık güden anlayışla doğanın tahrip edilmesini haklı ve mazur gören anlayış arasında bağ olduğunu öne sürerler (Kümbet, 2012: 171). Bu nedenle doğanın sömürüsüne olanak sağlayan ideolojik görüşleri, toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf farklarından kaynaklanan haksızlıklara göz yuman kurum, kuruluş ve ideolojileri inceler ve analiz eder. Dolayısı ile ekofeminizm savaş karşıtı olan, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı ve şiddete dayalı olmayan eylemleri benimser.

Yukarıda kuramsal ve eylemci yönüyle bilinen ekofeminizmin kuramsal yönünden söz edilmiştir. Aşağıda ise ekofeminizmin eylemci yönü ele alınacaktır.

Ekofeminizmin eylemci yönüne örnek olan Chipko hareketi; Hindistan'da ormanları tahrip eden kalkınma projelerini, kadınların, şiddetsiz direniş taktikleriyle dev testerelelerin karşısına geçip ağaçlara sarılarak engelledikleri direnişin adıdır (Donovan, 2016: 396). Bir diğer önemli örnek, Kenya Yeşil Kuşak Hareketi'dir. 1977 yılında Wangari Maathai önderliğinde Kenya'da çölleşmeye dikkat çekmek için başlayan hareket kapsamında 50.000 kadın 20 milyon ağaç dikmiştir. Yapılan çalışmalar bugün hala devam etmektedir. Kadınların çevre hareketlerindeki aktif rolüne dair bir diğer örnek ise, 1980'li ve 90'lı yıllarda ABD'de endüstriyel zehirli atıklara karşı yapılan halk protestolarıdır (Kalonya, 2021: 454). Doğanın haksız sömürüsüne karşı kadınların verdiği mücadele ve cesur direniş ekofeminizm açısından önem arz eder.

Türkiye'de de kadınların doğa ile yakın ilişkili; sürdürülebilirlik ve yeşil tüketim için önemli rolleri bulunduğu görülür. Türkiye'deki çevre hareketlerine, 1990'lı yıllarda Bergama'da siyanürle altın aranmasına karşı çıkan halk tarafından yapılan eylemler örnek verilebilir. Ayrıca Akkuyu'da yapılmak istenen nükleer santrale, Yatağan termik santraline, hidroelektrik santrallerine (HES) direnişlerde (Değirmenci, 2018: 9) kadınların en ön sıralarda yer aldığı görülür.

Dünyadaki tüm bu sömürü düzeninin hem doğa üzerinde hem de kadınlar üzerindeki tahakkümün edebiyatta yer bulması, insanlarda farkındalık oluşturması, karşı karşıya bulunulan tehlikenin tüm insanlar tarafından idrak edilmesi ve ses getirmesi, alınacak önlemlere yol göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

C. Türkiye'de Ekofeminizm Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yök tez merkezinde bu tezin yazıldığı süreye kadar yapılmış olan tezlere bakıldığında Kübra Baysal'ın yüksek lisans tezi "*Doris Lessing'in 'The Cleft' adlı Eserinde Ekofeminizmin Yansımaları*" (2013) ile Ömer Yağızel'in "*Eko-feminist Eleştiri Bağlamında Charles Frazier'in 'Cold Mountain ve Thirteen Moons' Adlı Eserlerinde Kadın ve Doğa Olgusu*" (2019) adlı tezinde yabancı eserleri ekofeminist edebiyat eleştirisi ile inceledikleri, yalnızca Bahar Palabıyık'ın "*1980 Sonrası Kadın Yazarların Romanlarında Çevreci Feminizm*"(2019) adlı tezinde Türk yazarların eserlerini ekofeminizm açısından incelediği görülür. Palabıyık tezinde Latife Tekin,

Buket Uzuner, Ayla Kutlu, Sema Kaygusuz, Feyza Hepçilingirler'in çevre ve kadın meselesine yaklaşımlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Buket Uzuner'in ise *Su* (2012), *Toprak* (2015), *Hava* (2018) romanlarında Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları üzerinden doğa ve kadını, kadının doğaya olan yakınlığı ve doğayı koruma duyarlılığını tartışır. Uzuner'in tabiat dörtlemesinden önce yazdığı *İki Yeşil Su Samuru*, *Anneleri*, *Babaları*, *Sevgilileri ve Diğerleri* romanının da çevreci eleştiri düşüncesi ile yazıldığını ifade eder. Palabıyık'ın tezinde Uzuner'le ilgili *Su*, *Hava* ve *Toprak*'tan alıntılarla ekofeminist değerlendirmeler yaptığı, diğer kitaplarından örneklere yer vermediği görülür. Bu tezin konusu olan Uzuner'in tabiat dörtlemesi olarak yazdığı kitapları dışında olan *Kumral Ada Mavi Tuna*, *Balık İzlerinin Sesi*, *İki Yeşil Su Samuru*, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* romanlarıyla ilgili değerlendirmeler yapılmaz.

Türkiye'de Buket Uzuner'in roman ve hikayeleri ile yapılan bazı tezler ise şu şekildedir: Yasaman Gonagova'nın "*Ekoeleştiri bağlamında Buket Uzuner'in 'Tabiat Dörtlemesi Serisindeki Üç Roman Üzerine Bir Değerlendirme'*"(2020), Sibel Uğurlu'nun "*Buket Uzuner'in Hikaye ve Romanlarının Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi'*"(2020), Cansu Sarı Burnazoğlu'nun "*Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (Su-Toprak-Hava) Serisinde Türk Mitoloji Unsurları'*" (2019), Çiğdem Cengiz'in "*Çevre - İnsan-Doğa ilişkisinin 'Stefano Benni' nin Margherita Dolcevita ve Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su' Adlı Yapıtlarında Ekoeleştirel Bağlamda Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi'*" (2013), Betül Kaleli'nin "*Buket Uzuner'in Hikaye ve Romanları Üzerine Bir İnceleme'*" (2005). Bu çalışmalarda Uzuner'in eserlerinin yalnızca ekoeleştiri bağlamında incelendiği görülür.

Yukarıdaki çalışmalar göz önüne alınarak, Buket Uzuner'in okurlarını ekofeminist bir okumaya davet ettiği tabiat dörtlemesi ile ilgili çeşitli çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Bu tezin konusu olan ve yazarın tabiat dörtlemesinden önce yazmış olduğu *İki yeşil Susamuru* (1991), *Balık İzlerinin Sesi* (1992), *Kumral Ada Mavi Tuna* (1997), *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* (2001) eserlerini-bu tez yazıldığı zamana kadar- ekofeminist açıdan inceleyen herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu tezde, yukarıda adı geçen dört eser, ekofeminist bir yaklaşımla incelenmiştir.

D. Buket Uzuner'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Roman, hikaye ve gezi yazarı olan Uzuner, 3 Ekim 1955 yılında Ankara'da doğmuştur. Hacettepe Üniversitesi, (Norveç) Bergen Üniversitesi, (ABD) Michigan Üniversitesi'nde biyoloji ve çevre bilim eğitimi almıştır. (Finlandiya) Tampere Teknik Üniversitesi ve ODTÜ'de araştırmacı olarak çalışmıştır (Uzuner, 2015). Avrupa, Amerika ve Kuzey Afrika'nın kuzeyine geziler yapmış, gezdiği bu yerlerde öğrenci ve araştırmacı olarak yaşamıştır. Bütün yaptığı işleri bir kenara bırakıp yazmayı merkeze alan Buket Uzuner yalnızca yazarlık kimliğini taşıyan 21.yüzyılda sayılı edebiyatçılarımızdan biri olmuştur (Kaleli, 2005: 9). Yaşamına İstanbul' da devam eden Uzuner, bir çocuk annesidir.

Çocukluğundan itibaren yazar olmak istediğini ifade eden Buket Uzuner' in 1977' de *Dönemeç* dergisinde ilk öyküsü yayınlanır. Aynı ay içinde *Türk Dili, Yarın, Sesimiz, Oluşum* dergilerinde öyküleri yayınlanmaya başlar. Edebi kişiliğinde onu en çok etkileyen yazar Sevgi Soysal olur (Kaleli, 2005: 9). 1986 yılında *Benim Adım Mayıs* başlıklı ilk kitabını çıkarır. Bu eserleri 1988'de yayınlanan *Aydın En Çıplak Günü* ve 1989'da yayınlanan *Güneş Yiyen Çingene* kitabı takip eder. Aynı yıl ilk gezi kitabı olan *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları* ile edebi hayatına devam eden Buket Uzuner, 1991 yılında ilk romanı *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*' ni yayınlar. Bu romanı 1993 yılında Yunus Nadi Ödülü alan *Balık İzlerinin Sesi* takip eder. Aynı sene Buket Uzuner *Karayel Hüzünü* adlı bir öykü kitabı da yazar. Uzuner'in diğer eserleri ise şunlardır: *Şairler Şehri* (1994), *Kumral Ada Mavi Tuna* (1997), *Şehir Romantizminin Günlüğü* (1998), *New York Seyir Defteri* (2000), *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* (2001), *Gümüş Yaz, Gümüş Kız* (2002), *Selin ve Cem'le Yolculuklar* (2004), *İstanbullular* (2007), *Benim Adım İstanbul* (2011), *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* (2012), *Toprak* (2015), *Hava* (2018). Üretken bir yazar olan Uzuner, tabiat dörtlemesi olarak yazdığı eserlerinden *Ateş* romanıyla ilgili çalışmalarını bu tez çalışması yapıldığı süre zarfında sürdürmektedir.

Çevre ve kadın konularına oldukça duyarlı olan Uzuner, Ocak'a verdiği bir röportajda, ekofeminist perspektifle kaleme aldığı tabiat dörtlemesi ile ilgili aşağıdaki yorumu yapar:

Adına özellikle 'Tabiat Dörtlemesi' dediğim bu dizi, tabiatla insan arasında bozulan aşk ilişkisini anlatıyor. Yani aslında bu bir aşk dörtlemesi. Hikâye çok klasik: İnsan, en büyük aşkı olan tabiata ihanet etti, o da şimdi intikam alıyor. Yalnız tabiatın intikamı insan türünü bu gezegenden tamamen silebilir. Bunlar

benim romantikleştirdiğim ilişkiler değil, unkü t¼m d¼nya k¼lt¼rlerinde tabiata binlerce yıl ‘tabiat ana’ denmiş. Onun doğurgan, g¼ölü ve bereketli varlığı, canı ve ruhu olan insani dişi bir karakterle özdeşletirilmif. İnsanlık tarihi içinde tabiata en çok sayđı duyan geleneklerden biri şamanlık olmuş. Kızılderili dediğimiz, Amerikalı yerli halklar, G¼ney Sibirya’daki T¼rk kabileleri, İskandinavya’daki Pagan Vikingler gibi... Ben sadece onların tabiata g¼sterdiđi sayđı ve sevgiyi hatırlamamızı ¼nemsiyorum. Hatırlarsak belki ağaçlara, hayvanlara, b¼rt¼ b¼ceđe, arıya, yunusa, geyiğe, kartala, toprağa, suya ve havaya ihanetten vazgeçebiliriz (Ocak, 2018).

Uzuner, T¼rkiye’nin en b¼y¼k evre sorunu ile ilgili olan soruya da şu şekilde cevap verir:

Bence ¼ncelik, bizim enerji için fosil yakıt, petrol ve k¼m¼r kullanıyor olmamız. Bunların da ne s¼rd¼r¼lebilir ne de temiz enerji oluşuyla ilgili muazzam hava, toprak ve su kirliliğine bağlı ¼l¼mc¼l sağlık sorunları yaratması. Betonlu ağaçla, toprağı GDO’suz atalık tohumla, suyu HES’siz akışıyla, b¼rt¼ b¼ceđi tabiattaki değerleriyle g¼rmeye k¼rleřtiđimiz s¼rece hasta çocuklarımız, torunlarımız olacak. Tabiat anaya ihanet etmek b¼t¼n masal ve destanlarda felaket getirir (Ocak, 2018).

Aynı r¼portajda Uzuner, tabiat d¼rtlemesinde yer alan Defne Kaman isimli kadını karakterden ise aşağıdaki şekilde bahseder:

Gazeteci Defne Kaman, edebiyatımızda adı ve soyadıyla anılan ender kadın kahramanlardan biri. Üstelik yetişkin bir kadınken macera yaşayan bir karakter. Macera, hayatta ve edebiyatta sadece oğlan çocukları ve erkekler için hoş g¼r¼l¼r unk¼. Araştırmacı-gazeteci Defne Kaman bu kez n¼kleer enerji ve iklim değerlişikliği konularında alışıyor (Ocak, 2018).

Yukarıdaki alıntılar Uzuner’in tabiat d¼rtlemesinde evre ve kadın sorunlarını dile getirdiğini g¼zler ¼n¼ne serer. Bu tez bağlamında incelenen romanlarda ise ekofeminist tavır sergileyip sergilemediği diğer b¼l¼mlerde tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUMRAL ADA MAVİ TUNA

Bu bölümde *Kumral Ada Mavi Tuna* adlı romanda savaşa ve silahlanmaya karşı olan ifadeler olup olmadığı, insanla insan ya da insanla insan olmayan varlıklar arasındaki ilişkilerin (hiyerarşinin) ne şekilde yansıtıldığı ele alınacaktır. Ayrıca kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesine katkı sağlayan sahnelere yer verilip verilmediği, sürdürülebilir bir çevre için; doğanın tahrip edilip yağmalanmasının önlenmesi ya da doğa sömürsüne dikkat çeken ifadelerin yer alıp almadığı yani romanın ekofeminist izler taşıyıp taşımadığı tartışılacaktır.

I. *Kumral Ada Mavi Tuna* Romanında Ekofeminizm

A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı

Tuna, Ada ve Aras arasında yaşanan aşkı konu alan romanda olaylar, romanın ana karakteri olan Tuna'nın ağzından anlatılmaktadır. Hassas, duyarlı bir kişiliği olan Tuna bunalıma girer. Tuna'nın seferberliğe çağrılması (Tuna seferberliğe çağrılması olarak anlatılır ancak aslında ruh hastanesinden gelen sağlık görevlilerince götürüldüğü ifade edilebilir) ile başlayan romanda bir iç savaşın çıktığı, bu savaşta Tuna'nın ve diğer insanların sıkıntıları çektiği anlatılır. Ekofeminizm, temellerini savaş karşıtı hareketten aldığı için şiddete dayalı olmayan eylemleri benimser (Kümbet, 2012: 174). Savaşlar beraberinde kadın ve doğa katliamlarını getirmektedir. Savaşlarda en çok kadınlar, çocuklar ve doğa zarar görmektedir. Romanın birçok bölümünde Tuna'nın savaşa ve şiddete olan nefreti yer alır. Tuna savaşın çıktığına bir türlü inanmaz, bunun bir kâbus olduğuna inanmak ister. Tuna "Bütün bu olup bitenin aslında benim kendi kâbusum olduğunu biliyordum ben. Şiddetten nefret eden bir beynin, endişe ve panik duyguları içinde yazdığı bir senaryo.", "Bütün suç bende hepsini benim korkularım, benim savaştan şiddetten nefretim yarattı..." (Uzuner, 2015: 55) der. Tuna'nın ruh hastanesinde yaşadığı zor günler adeta bir savaş meydanında çaresiz kalmış bir askerin yaşadığı acılarla eş değer şekilde yansıtılır. Tuna gerçek bir savaşın ortasında kalmış gibidir ve çoğunlukla hayal ve gerçeği ayırt edemez. Bir başka yerde Tuna "İnsan kılığındaki bütün caniler, bütün katiller! ...çocuk kasapları! Kan emiciler, soysuzlar, vampirler! Ulan siz insan değilsiniz be! Hangi din, hangi millet cinayet işleyerek yüceltilmiştir ha! Allah belanızı versin!" (Uzuner, 2015: 191) şeklinde savaşa olan

nefretini dile getirir. Tuna yeryüzünde olan tüm savaflara, savaflarda yaşanan acılara duyduğu üzüntü ve savaşı çıkaranlara duyduğu öfkeyi şu cümlelerle dile getirir:

Hadi konuşsanıza bebek kasapları! Nasıl kesiyorsunuz bebekleri kıştır kıştır ha? Bombalarla, yangınlarla nasıl kıyıyorsunuz insanlara ha? Nasıl öğrendiniz öldürmeyi inancınız uğruna ha? Böyle inancınızın Allah belasını versin be (Uzuner, 2015: 192)!

Tuna'nın cümleleri savaşın acımasız yanını, bebeklerin, masum insanların kıyımını gözler önüne serer. Savaş sırasında yaşanan vahşet, vicdanı olan her insanı derinden yaraladığı gibi Tuna'yı da derinden yaralar. Bu ifadeler, romanda savaşa karşı olan ekofeminizm hareketi ile uyumlu iletilerin yer aldığını gösterir.

Romanda Tuna'nın gerçek bir savaşta mı yoksa kâbus mu olduğunu anlamaya çalıştığı bir anda Üsteğmen Birol (üsteğmen olduğunu zanneder, ruh hastanesinden bir doktor olduğu düşünülebilir) ile konuşmaları yer alır. Tuna bir kamyonla kışlaya götürüldüğünü, ancak etrafta savaş alanına benzer olayların yaşanmadığını anlatarak bunun bir kâbus olduğuna hem kendini hem de Üsteğmen Birol'u ikna etmeye çabalar. Gerçek savaflarda yaşananları Tuna şu sözlerle anlatır:

İç savaflarda evler, dükkanlar yağmalanır, taşlanır, sokaklar koşan, canını kurtarmak için kaçan insan çığlıkları ve başı bozuk silah sesleriyle yankılanır, yerlerde ölü ve yaralılar yatar...Yangınlar çıkar...Çocukları bile öldürebilen caniler, kadınların ırzına geçen sapıklar ve fırsatçı fanatikler ortaya dökülür sanırdım...Bosna'dan televizyonlara taşınan manzaralar gibi... (Uzuner, 2015: 46).

Tuna'nın kurduğu cümleler orada gerçek bir savaş yaşanmıyor olsa bile savaflarda yaşanan acı olayların dile getirilişidir. Romanda yer alan bu cümleler savaşın insan, çocuk ve kadınlar için ne kadar yıkıcı sonuçları olduğunu anlatan ifadelerdir. Yazar bu ifadelerle Bosna Hersek'te, 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna savaşına doğrudan gönderme yapmıştır. Bu savaş II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın gördüğü en büyük soykırım olarak değerlendirilmiştir. Boşnaklar açısından ağır sonuçlara neden olan savaş, Bosna'daki tüm toplumlar için bir trajedidir. Ölenlerin çoğu Boşnaklardan oluşmuştur. Katliamda bir kısım kadın ve küçük yaşta çocuğun da öldürüldüğü belgelerle kanıtlanmış, Boşnak nüfusunun yaklaşık yarısı evini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu savaşta tecavüzün Boşnak kadınlarına karşı, Sırp milis ve askerleri tarafından kitlesel ve sistematik bir etnik temizlik aracı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Tecavüz kalıcı ve ciddi bedensel ve ruhsal zararlara neden olmuştur (Semercioğlu, 2017: 1346). Romanda yer alan ifadeler

yakın geçmişte, gözler önünde yaşanan gerçek bir savaşın acı sonuçlarına dikkat çekmesi bakımından önem arz eder. Romanın 1997 yılında yayımlandığı dikkate alınırsa 1995'te sona eren Bosna Savaşı'nın acısının henüz taze olduğu ve yazarın bu savaşta yaşananlara duyarsız kalmadığı söylenilebilir.

Tuna yaşadığı bunalımda zaman zaman tanıdığı arkadaşları ile karşılaştığını ve konuştuğunu zanneder. Laz Sefer denen çocukluk arkadaşı bunlardan biridir. Tuna böyle bir savaşın olmadığına inanmak istediğini aslında hayal gördüğünü kendine kanıtlamak ister. Sefer ise onu erkek olamamakla, korkmakla suçlar (Tuna, Sefer'in suçladığını hayal eder). Savaş toplumsal cinsiyetler arasındaki sınırları belirleyen ve erkeksi olanı erkeksi olmayandan ayırt eden, genellikle erkekliğin kazanıldığı bir yol olarak görülür (Kepekçi, 2012: 66). Tuna arkadaşı Sefer'e savaşın olumsuzluklarını anlatarak onun da savaşın yıkıcılığını görmesini ister.

Bak Sefer, çevrene şöyle bir bak, şiddet, terör ve baskıdan canı yanmamış, canına tak etmemiş veya bezmemiş kimse kaldı mı? Sivil, asker, kadın, çocuk, bebek. Her gün insanlar ölüyor mu? Evet. Ve bizler de bunu seyredip susuyor muyuz? Evet (Uzuner, 2015: 93).

Tuna yukarıdaki cümleleriyle savaşın tüm insanların canını yaktığını, her gün insanların, sivillerin, kadınların çocuk ve bebeklerin ölümüne neden olduğunu söyler. Savaşın yıkıcılığından en çok da masumların etkilendiğini ifade eder. Tuna'nın savaş karşıtı bir karakter olması ekofeminizmin savaş karşıtlığıyla paralellik gösterir.

Yukarıda yer alan ifadelerden başka romanda Tuna'nın Mutlu isimli bir asker ile konuşmaları yer alır. Tuna aslında bir savaşın olmadığını tüm bu yaşadıklarının saçmalık olduğunu söyler. Mutlu Tuna'ya "Bütün savaşlar saçmadır" (Uzuner, 2015: 100) der. Yine Tuna'nın hayalinde eli silahlı olan küçük bir çocukla karşılaştığını zannettiği bir yerde "Rüyada bile olsa silahları sevmiyorum ben" (Uzuner, 2015: 240) ifadeleri yer alır. Bu cümlelerden de romanda ekofeminizmin silaha, savaşa, silahlanmaya karşı olan görüşlerini destekleyen ifadelerin yer aldığı görülür.

Romanda Tuna yaşadığı bunalımda savaş meydanında bir patlama olduğunu tahayyül eder. Patlamanın dehşeti, çıkan yangının ürkütücülüğü onu çok korkutur. Tarih boyunca zorba katillere yakarak yok etmenin öbür işkence ve öldürme yöntemlerinden daha cazip geldiğini düşünür. Ateşe bakarak Tuna aklından şu düşünceleri geçirir:

Zorbalar, başa çıkamadıkları, korktukları her şeyi tarih boyunca daima yaktılar. Zorbalar, insanları, kitapları ve binaları hep yaktılar...Zorbalar korktukları herkesi “cadı” ya da “şeytan” diyerek cayır cayır hep yaktılar (Uzuner, 2015: 147)!

Eski Yunan’da yer alan tanrıça mitlerinin korkutuculuğu ya da dramalardaki baş edilmesi zor kabul edilen kadınların korku vericiliği, Orta Çağ’da kiliselerce cadı ilan edilen kadınlara dönüşmüştür. Cadı ilan edilerek yakılan kadınların yüzlerce yıl sonra azize olarak anılması oldukça trajiktir (Tunay, 2019: 41).Tuna’nın düşünceleri Orta Çağ’da yakılan kadınları çağırıştırır. Geçmişte cadı ilan edilerek yakılan kadınlarla yaşadığını zannettiği savaşın yıkıcılığını benzetir.

Yukarıda verilen örnekler ve alıntılara dayanarak *Kumral Ada ve Mavi Tuna* romanında savaş karşıtlığının ele alındığı görülmüştür. Eserde, şiddetin olumsuzlukları gözler önüne serilmiş, buna dair iletiler tespit edilmiş, ekofeminist düşünce biçimine uygun konu ve ifadeler ortaya çıkarılmıştır.

B. Doğa ve Doğa Sömürüsü

Ortak soluduğumuz bedava hava, ortak nehirlerden içtiğimiz bedava su, her geçen gün hayatımızı sürdürebilmek için daha da elverişsiz hale gelmektedir. Sağlıklı hayat için gerekli olan yaşamsal ihtiyaçlar giderek özelleşmekte ve onlar için para ödeme lüksüne sahip olanların ayrıcalığına dönüşmektedir (Plumwood, 2017: 25). Doğanın bu denli elverişsiz hale gelmesinde çarpık şehirleşmenin ve betonlaşmanın etkisi yadsınamaz. Gölgesinde dinlenecek bir ağaç bulabilmek için kilometrelerce yol gitmenin gerektiği, dalından koparılıp yenebilecek bir meyvenin lüks olduğu, üzerinde gezinebilecek bir parça toprak ve çimen bulabilmenin iyice zorlaştığı bir dünyada yaşadığımız inkâr edilemez bir gerçektir. Romanda bu duruma örnek olarak “Kadıköy ve Üsküdar’ın yüzyıllarla oluşan güzellikleri de bu ve buna bağlı para hırsıyla zalimce yok ediliyordu” (Uzuner, 2015: 58) ifadeleri dikkat çekmektedir. Tuna yaşadığı yerin doğal güzelliklerinin hunharca yok edilmesini aşağıdaki cümlelerle anlatır:

Pembeçavuş üzümleriyle ünlü Erenköy, çitlembik ağaçlarıyla süslü şık Moda, fıstık çamları ve kokulu incirleriyle baş döndüren Salacak, leylak, sümbül, erguvanlarıyla dillere destan Fenerbahçe çılgn bir hızla betonlaşıyordu. Yalnızca bizim yaka değil, İstanbul’un iki yakası da tümünden yeşilini ve tarihini silmeye uğraşıyordu (Uzuner, 2015: 58).

Tuna’nın anlattığı güzelliklerin bir bir yok olması, hayatımızı sürdürdüğümüz doğanın nasıl da elverişsiz hale getirildiğine, ekofeminizmin karşı çıktığı doğa üzerindeki sömürüye (Plumwood, 2017: 25) açık bir örnektir. Hem kadın hem de doğa

aklın dışında kabul edildikleri için yarar sağlanması ve ehlileştirilmesi gereken birer nesneymiş gibi görülmüşlerdir (Bookchin, 1994: 48-58). Yukarıda verilen ifadelerden İstanbul'un yeşil ve tertemiz doğasının betonlaşarak nasıl yok olduğunu, ehlileştirilen bir nesneye dönüştüğünü anlamak mümkündür.

Romanda Tuna ve ailesi Kuzguncuk'ta bir Ermeni'den satın alınan üç katlı kagir bir evde yaşar. Tuna'nın annesi eski evi yıktırıp büyük bir apartman yaptırmak ister. Tuna'nın dedesi ise eski evin yıkılmasına şiddetle karşı çıkar. Tuna'nın annesi karşılarında yer alan bahçeyle ilgili "...o bahçeyle birlikte iki apartman dikilir oraya..." (Uzuner, 2015: 59) ifadelerini kullanır. Tuna'nın dedesi ise "O caanım incir ağaçlarını kesenin ne bu dünyada ne ahirette iki yakası bir araya gelir..." (Uzuner, 2015: 59) der. Bu sözlerinden dedenin ağaçlara ve doğaya sahip çıkan bir anlayışa sahip olduğu anlaşılır. Neticede apartman yapılır ancak Tuna'nın dedesi bitişikteki küçük Rum evini cansiperane korur. Ağaçların kesilmesine, bahçelerin yerine apartmanlar dikilmesine karşı duruş sergileyen Tuna'nın dedesi, apartmana asla taşınmayarak sonuna dek eski evinde yaşayarak kendi direnişini sergiler.

Yukarıdaki ifadelerden başka, dedenin aşağıdaki sözleri de doğanın sömürülerek tahrip edilmesinin romanda açıkça eleştirildiğini gösteren önemli bir örnektir:

...sen da-a bilmezsin ya, su bozuldu mu er şey bozulur gayri...Burda su bozuldu, deniz bozuldu, yağmur bozuldu. Ze-irledik sularımızı be kızım...İç şişede su satılır mı a benim kızanım? Bakasın ne allere düştük evlatcım! Tuna bile bozuldu derler ama şu yürek el vermez inanmaya bre! Hey gidi koca Tuna Nehri be (Uzuner, 2015: 233)!

Ekofeministler ataerkinin ve kapitalizmin doğa ve kadın üzerindeki yıkıcı etkisini daha görünür hale getirmeye uğraşırlar (Özdemir ve Aydemir, 2019). Bu ifadeler, romanda doğanın tahrip edilmesiyle ilgili doğrudan eleştirilerin olduğunu gösterir.

Tuna'nın çocukluğunun anlatıldığı bir kısımda "Onlar çocukken Kuzguncuk'ta yaz güneşinin doğumuyla deniz saatleri başlardı. O zaman deniz temizdi..." (Uzuner, 2015: 43) ifadeleri yer alır. "O zaman deniz temizdi" ifadesinden artık denizin temiz olmadığı sonucuna ulaşılır. Ardından "Onlar daha çok köşkün bahçesindeki incir ağaçlarının gölgesinde düşler kurar, resim yapar, oyun oynarlardı..." (Uzuner, 2015: 43) cümleleri gelir. Denizin temiz olduğu, çocukların ağaç gölgesinde oyunlar oynadığı, düşler kurduğu bir dünya tasviri geçmişte doğanın daha yaşanılır olduğunun bir göstergesi kabul edilebilir. "O zamanın üzerinden yalnızca yirmi yıl geçmişti ama

her şey yüzyıl kadar çok değişmişti.” (Uzuner, 2015: 43) cümleleri doğanın tahrip edilmesinin çok hızlı bir şekilde olduğunu hissettirir. Bu ifadeler romanda doğanın sınırsız bir kaynak olarak görülerek yüzyıllardır sömürülmesine, tahrip edilmesine dikkat çekildiğini gösterir.

Diğer canlılara göre daha güçlü bir tür olan insanın; yaşamı, doğayı kendinden başka türlerle paylaştığını, onların da yaşam hakkının olduğunu unutmaması hali ekolojik benlik olarak adlandırılır (Saltık, 2016: 120). Buna göre tüm canlılar eşittir ve hepsinin yaşam hakkı vardır. Doğa birbirine bağlı ve bağımlı olgular ağı olarak görülür. Romanda Tuna'nın annesi abisinin ölümünden sonra uzunca bir süre derin bir yasa boğulur. Tuna'nın evliliğinden sonra alt katlarında iki göz odaya taşınması ile bir nebze olsun normale dönmeye başlar. Annesi evin girişini, merdivenlerden antreye, pencere önlerine ve sokağa kadar çiçeklerle donatır. Tuna çiçeklerin onlara verdiği mutluluğu şu ifadelerle anlatır:

Evin içine ve dışına cömertçe serpiştirilmiş bakımlı çiçeklerin, yalnızca renk ve kokularıyla sevinç saçtıklarını anlatmak aslında hiçbir şey anlatamamaktır. Çünkü bu manzarayı arkadan asil destekleyen duygu; devamlılık, yaşama bağlılık ve geleceğe umuttur. Bu çiçekler, sorumluluk alacak kadar iyi hissetmeyi, ilgiyi, yaşama evet demeyi, direnmeyi ve ayakta kalmayı simgeler. Tek tek ilgilenilmesi gereken yirmilerce otuzlarca saksı çiçek en azından başka canlıların sorunlarına zamana ayıracak kadar kendi sorunlarını çözebileceğine inanmış olmayı gerektirir...Çiçek sağlıktır... (Uzuner, 2015: 396).

Tuna'nın cümlelerinden, Tuna'nın çiçeklere yüklediği derin anlam hissedilir. Tuna'nın ifadeleri doğadaki diğer canlılara duyulan ve duyulması gereken saygının güzel bir örneğidir. Onların da yaşamın bir parçası olarak görüldüklerini, yaşamın devamı için geleceğe umutla bakabilmek için ne kadar elzem olduklarını hissettirir. Romanda doğanın tahrip edilmesinin açıkça eleştirilmesinin yanı sıra, doğanın insan yaşamı üzerindeki iyileştirici etkisini gösteren örneklerle de yer verilir.

Doğayı arka plana itmek, biyosferik süreçlere bağımlı olduğumuzu inkâr etmek, insanı doğanın dışında, kendine özgü gereksinimleri olmayan sınırsız bir kaynak muamelesi gören doğadan ayrı tutmak demektir. Egemen batı kültürü doğaya bağımlılığı inkâr etmiş, doğanın sürdürülebilir olmayan şekillerde kullanımının yaygınlaşmasına ve geleceğe yönelik büyük bir tehlikeye yol açmasına neden olmuştur (Plumwood, 2017: 36-37). Ekofeminizm bu tehlikeye dikkat çeken önemli bir yaklaşım olarak, doğanın insandan ayrı tutulamayacağını, doğanın sürdürülebilir şekilde kullanılmamasının sadece doğanın değil insanın da aleyhine sonuçlar

doğuracağını savunur. Doğa-insan karşıtlığının tam aksine doğa ve insanın bağımlı birlikteliğine dikkat çeker. Romanda ana karakterlerden biri olan Ada'nın fotoğrafçılık kursuna giderek başarılı bir fotoğrafçı olması yer alır. Ada örnek aldığı ve beğendiği fotoğrafçıları anlattığı bir yerde şu ifadeleri kullanır:

Beni Ara Güler kadar Amerikalı Dorothea Lange'in fotoğrafları da etkiliyor. Sanırım doğa ve insan karşıtlığı, insan manzaraları ve doğayı evcilleştirme savaşının fotoğrafçısı olabilmek fikri baştan çıkartıcı geliyor bana" (Uzuner, 2015: 302).

Bu ifadeler Ada'nın, doğa insan karşıtlığının yer aldığı ve doğayı evcilleştirme savaşının fotoğraflarını çekerek, bu konuya dikkat çekebilme arzusunda ve hedefinde olduğunu gösterir. Bahsi geçen fotoğrafçıdan neden etkilendiğini ise şu sözlerle ifade eder: "Demiş ki Lange: 'İnsanın-toprakla ve insanın insanla ilişkisini belgelemek gelecekteki endüstriyel toplumumuzun araştırmalarına anahtar belge olacaktır.' " (Uzuner, 2015: 303). Bu ifadeler yalnızca edebiyatın değil fotoğrafçılık gibi farklı sanat dallarının ve bu sanatlarla ilgilenen sanatçıların da doğa ile ilgili sorunlu ilişkilerimizi ele alan, eleştiren ve dikkat çeken eserleri olabileceği iletisini verir.

C. Hiyerarşi

Platoncu felsefeye göre, akıl alanı doğa alanına üstün olarak kurgulanan hiyerarşik ikicilik etrafında örgütlenmiştir. Her konunun; sevgi, güzellik, bilgi, sanat, eğitim, ontolojinin içinden geçen bir fay hattı vardır. İki tür varlık, iki tür sevgi, iki tür eşitlik, iki tür sanat vardır. Tüm örneklerde aşağı taraf doğayla ve dışıl alemle, üstün taraf ise akıl alemleri ile bağdaştırılır (Plumwood, 2017: 115). Bu ikilikler sistemine göre üstün tarafın, aşağı olan taraf üzerinde tahakküm kurması ve onu sömürmesi meşrudur. Aristoteles de erkek ve akıllı aynı kategoride görür, yöneten ve efendi olarak konumlandırır. Kadınlar, duygular, doğa ve hayvanlar yönetilen, kontrol edilen ve aşağı olandır; erkek ise doğası gereği üstün ve yönetici olandır görüşünü savunur (Aristotle, 1999: 13-14). Buna göre doğada var olduğu kabul edilen hiyerarşik bir düzenden söz edilebilir. Romanda Tuna yaşadığı Kuzguncuk semtinin insani ilişkilerini anlatırken şu ifadeleri kullanır:

Zenginliğin gösterilmesi, paranın konuşulması ayıptı, görgüsüzlük belirtisiydi. İnsanlık ve komşuluk tedavüldeydi hala, ama kimse kimsenin işine ve özgürlüğüne burnunu sokup kendi inanç ve adetlerini de dayatmazdı. Başkasını rahatsız etmediği sürece kimsenin inancı veya inançsızlığı öbürününkinden daha önemli ve/ya kutsal değildi (Uzuner, 2015: 34).

Tuna'nın sözlerinden yaşadığı bölgede hiyerarşik bir yapılanmanın olmadığını, kimsenin kimseye üstün görülmediğini, insanların barış içinde yaşadığını anlamak mümkündür. Ekofeminizm hiyerarşilerin tümüne karşı olan bir görüştür; ekofeminist aktivistler; kadınları ve çevrecileri, kadınlar ve doğa üzerinde kurulan hiyerarşik yapıları sonlandırmaya eşit olmayan ve tahakküme dayanan ilişkileri bitirmeye davet eder (Özdemir ve Aydemir, 2019: 269). Tuna, Kuzguncuk'ta yaşayan farklı dinlere mensup insanlar arasında eşitlikçi bir ilişkiden bahseder. "Ben çocukken şeker ve kurban bayramlarında, Müslüman olmayan komşularımıza da şeker ve et dağıtır, onlar da paskalya ve yortularda bize boyalı yumurta, tatlı ve çörek getirirlerdi. Kimse varlıklı değildi ama ne kavga ne aşağılama ne de abartma, kibirlenme vardı aramızda." (Uzuner, 2015: 33). Tuna'nın bu ifadelerinden ekofeministlerin arzu ettiği hiyerarşik düzenin olmadığı ve eşitlikçi bir yaşamın varlığı hissedilir.

Tuna'nın "Biz çocukken yalıdan bir arkadaşımız olduğunda onlara karşı en ufak bir eksiklik hissetmez, tersine denize gireceğimiz yeni bir yer daha bulduğumuza sevinirdik" (Uzuner, 2015: 34) sözlerinden, Tuna'nın anlattığı muhitin zengin fakir ayrımı olmadan eşitlikçi insanların bir arada yaşadıkları bir yer olduğunu anlamak mümkündür. Dolayısı ile kimsenin kimseye üstün olmadığı, kimsenin kendisini aşağı konumda hissetmediği ve ezilmediği anlaşılır. Bu eşitlikçi yaşam, ekofeminist hareketin tarif ettiği yaşam alanından bir kesit olarak düşünülebilir. Romanın okuyucuya sunduğu eşitlik ve barış içinde yaşamının mümkün olduğu iletisi önemli bir örnektir.

Feminist ütopyalarda, kadınların kendileri ve doğal dünya ile barış içinde yaşadığı, insanlar ve insan olmayanlar arasında hiyerarşinin olmadığı, insanların birbirlerine ve doğaya özen gösterdiği, toprağın, ormanın gizemini gücünü ve bütünlüğünü koruduğu bir yurttan bahsedilir (Plumwood, 2017: 16). Romanda Tuna'nın seferberliğe giderken gördükleri "Belki de seferberlik ilanıyla birlikte akrabalar bir araya toplanmış, iç savaşa giden erkeklerin ardından yalnızca kadın ve çocuklardan oluşan savaşız bir dünya kurmaya başlamışlardı bile..." (Uzuner, 2015: 44) ifadeleri ile anlatılır. Bu ifadeler feminist ütopyadaki barış içinde yaşanan, savaşın olmadığı o yurdu akıllara getirir.

Aristoteles kurduğu düalizm hiyerarşisinde yöneten-yönetilen ve efendi-köle ilişkisini merkezde konumlandırır. Kölelerin ve diğer beden insanların hizmet ettiği yaşamsal ihtiyaçlar, kendi yaşamlarının değil efendinin yaşamının ihtiyaçlarıdır. Buna

göre yalnızca kadınların değil kölelerin, diğer ırk ve kültürlerden insanların, zihniyle değil bedeniyle iş yapanların sözde aşağı konumda buldukları, tüm bu insan grupları daha az akıl sahibiymiş gibi, doğaya ve özellikle hayvanlığa daha yakınmış gibi ele alınırlar (Plumwood, 2017: 69-70). Romanda Tuna'nın âşık olduğu kız Ada ve Ada'nın ailesi karşılarındaki köşkte otururlar. Ada'nın annesi ve babası sinema oyuncusudur ve yanlarında bahçıvan, bahçıvanın karısı ve kızlarının dadısı Cihan Teyze ile yaşarlar. Evinde hizmetkarlarla yaşayan insanlara alışkın olmayan bir muhit olmasına rağmen mahalleli ve Ada'nın ailesi, çalışanları aşağı konumda görmez. Bunu Tuna'nın "...ne annem ne de mahalledeki öbür kadınlar Adaların evinde çalışan insanlara hizmetkar olarak bakmamışlardı. Onlar Ada'nın ailesinin parçaları olarak kabul gördüler" (Uzuner, 2015: 109) ifadelerinden anlamak mümkündür. Yöneten ve yönetilen ilişkisinin olduğu durumlarda yönetilenlerin aşağı konumda görülmesi beklenir. Yöneten ve yönetilen hiyerarşisinin devamlılığını sağlayan bu durumun, Adaların evinde yaşanmadığı söylenebilir. Dadı Cihan Teyze'nin Ada'nın annesi ve babası ile ilgili "...sizden iyi olmasınlar, dünyanın en iyi kalpli, kibirsiz insanlarıdır. Hep söylerim, altın kalpli ikisi de..." (Uzuner, 2015: 109) sözlerinden, yanında çalıştığı insanların kibirsiz, iyi kalpli insanlar oldukları, çalışanlarını aşağılamadıkları sonucunu çıkarmak mümkündür. Cihan Teyze, Ada'nın babasının ölümünden sonra da annesi ile yaşamaya devam eder. Orada birbirlerine can yoldaşı olduklarını ifade eder. "Hanımefendinin Valide Çeşme'deki evinde refakatçi olarak kalıyorum. Yemek, ev işi falan ama aslında can yoldaşı gibiyiz birbirimize." (Uzuner, 2015: 454) sözleri dadı Cihan Teyze'nin aileden biri gibi olduğunu gösterir. Tahakküm ve hiyerarşinin üstesinden gelen toplumlarda insani gelişim ile ekolojik gelişim birbirini tamamlar ve güçlendirir (Staudenmaier, 2003: 12-15). Ada'nın ailesinin ve diğer insanların; çalışanlar üzerinde tahakküm kurmamasının, onların aileden sayılmasının ekofeministlerce düşlenen eşitlikçi yaşamın gelişimine katkı sağlayan ifadeler olduğunu söylemek mümkündür.

D. Kadın- Erkek Eşitliği

Romanda yer alan karakterlerin kadınsılık ve erkeksilik özellikleri bakımından okuyucuya sunuluşu da oldukça dikkat çekicidir. Tarih boyunca kadınlar erkeklere göre birçok alanda eşitsizliğe mahkûm bırakılmıştır. Toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmalarda bu eşitsizlik durumlarının; haklarda eşitsizlik, kaynaklarda eşitsizlik, ekonomik faaliyet alanında eşitsizlik, kamusal ve siyasal alanda eşitsizlik,

sağlık hizmetlerine erişebilme açısından eşitsizlik gibi gruplara ayrılarak açıklanmaya çalışıldığı görülür (Coşkun ve Özdilek, 2012: 48). Ataerkil sistemin hâkim olduğu toplumlarda kadının, erkek egemenliğine boyun eğmek zorunda kaldığını söylemek mümkündür. Ayrıca ataerkil toplumlarda kadın daima ikincil konumda kalmıştır. Romanın ana karakterlerinden Ada, Tuna'nın çocukluğundan beri âşık olduğu kadındır. Ada alımlı, kişilikli ve kumral (Uzuner, 2015: 4) bir kadın olarak tanıtılır. Aynı zamanda kırılmalı, güzellik (Uzuner, 2015: 4), seksilik, narinlik, dişilik (Uzuner, 2015: 290) gibi özellikleri de taşıdığı görülür. Kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınsı özelliklerin sevecen, duygusal, hassas, ılımlı, bağımlı, şefkatli, boyun eğen, mütevazı, narin, bakım veren, pasif gibi sıfatlarla tanımlandığını gösterir (Dökmen, 2009: 35). Bu yönleriyle Ada'nın kadınsılık özellikleri taşıdığını söylemek yerinde olur. Ancak Ada'nın bu özelliklerinin yanında lider, kendine güvenen, kendi ayakları üzerinde duran, cesaretli ve özgüvenli bir kız olduğu da görülür. Tuna'nın dedesinin Ada ile ilgili sözleri dikkat çeker:

Bu kızanı erkek gibi yetiştirmişler bre! Çok konuşur soru sorar, gözünü budaktan esirgemez kerata! Hah, hah, hah! Aslında severim yaramazı, çok güvenir kendine. Toprağı bol olsun, Rozita'yı atırlatır bana cevvaliği... fakat kız dediğin anım anımcık olmalı az birazcık kızanlar (Uzuner, 2015: 110)!

Ada'nın kendine güvenen, cevval bir kız olması erkeğe benzetilir. Bu özelliklerin ancak bir erkekte bulunduğu 'normal' olduğu düşünülür. Ada'nın kafasına koyduğunu yapan, tuttuğunu koparan, kararlı ve başarılı oluşu erkeksi özellikler arasında yer aldığından Tuna'nın dedesi tarafından eleştirilir. Toplumda da erkeksi özellikler taşıyan kadınların olumlu karşılandığını düşünürsek, dedenin cümlelerinden Ada'yı sevdiği anlaşılır. Kendine güvenen, ayakları üzerinde durabilen kadınlar için "erkek gibi kadın" ifadesi sıkça kullanılır. Bu ifadeler kadının erkeğe benzediği için yüceltildiği algısını çıkarır. Oysa tam tersi bir algının, yani erkeğin kadına benzemesi durumunun aşağılayıcı bir durum olarak görülmesi ve hakaret sayılması toplumsal cinsiyetin kadını ikincilleştirdiğinin bir göstergesidir.

Ataerkil sistemde çeşitli söylemler yolu ile kadına yüklenen annelik rolü kadının en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Annelik sosyal, kültürel, dini inanışlar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında yüceltilmektedir. Öyle ki tüm kadınların çocuk doğurması gerektiği fikri o kadar içselleştirilir ki bu bakış açısı çocuğu olmayan –isteyerek veya istemeyerek- kadınlar üzerinde bir baskı unsuruna

dönüşebilmektedir (Tuğrul, 2019: 73). Romanda Tuna'nın dedesi kendinden yaşça büyük olan Mürşide Hanım'la evlenir. Ertesi sene de Tuna'nın babası dünyaya gelir. Mürşide Hanım yaşadığı döneme göre geç evlenmiş ve geç anne olabilmıştır. Romanda yer alan “Babaannem, o yıllarda çok erken doğurmak zorunda olan kadınlara kıyasla geç sayılacak bir yaşta anne olmuştur ve bundan hep utanır (Uzuner, 2015: 38) ifadeleri Mürşide Hanım'ın, toplumda var olan annelik rolü baskısını hissettiğini gösterir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin toplum içindeki rollerini, yerlerini ve statülerini belirlemektedir. Kadınlara yüklenen pasif roller (kırılgan, duygusal, narin...), erkeklere yüklenen aktif roller (güçlü, lider, baskın...) (Dökmen, 2009: 104) kadının üzerinde kurulan tahakkümü toplum nazarında meşrulaştırır. Annelik rolü de bu tahakkümün devamlılığını sağlayan en önemli rollerden biridir. Anneliğine yüklenen anlamların kültürden kültüre değişkenlik gösteriyor olması; kadının annelik rolünün evrensel olmadığını, anneliğin anlamının iktidar mekanizmalarına ve yürütülen politikalara göre şekillendiğini söylemeyi mümkün kılar (Tuğrul, 2019: 73). Kadın hakları mücadelesinin ilk yıllarından itibaren annelik konusu üzerinde farklı görüşler yer almıştır. Bazı feminist ve ekofeministlere göre annelik kadınları kısıtlayan ve sınırlayan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Kadın üzerinde kurulan tahakkümün ve sömürünün efendiye hizmet için sürekliliğinin sağlanmasında ataerkinin bir tuzağı olarak ifade edilmiştir (Üzel, 2006: 173). Tuna romanda babaannesinin zamanı ile kendi zamanını karşılaştırırken “Ah sevgili Mürşide Hanım, sevgili babaannem, sizden iki kuşak sonra Türk kadınları arasında mesleklerini, eğitim ve özbenlerini, anne olmaktan daha çok önemseme fırsatı bulan ve bundan utanmayanlar çıktı” (Uzuner, 2015: 38) ifadelerini kullanır. Tuna'nın bu sözleri toplumda var olan annelik algısının değişime uğradığının, kadın hakları mücadelelerinin toplumda değişimlere olanak sağladığının bir göstergesi kabul edilebilir.

Romanda birçok yerde toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek gösterilebilecek ifadelerin yer aldığı görülür. Örneğin romanın ana karakteri Ada'nın ailesiyle sohbet ettiği bir yerde dayısının “...bilim adamı lazım geldiği ulusça anlaşıldığında...” (Uzuner, 2015: 294) ifadelerinde yer alan memlekete bilim adamı lazım sözlerinden rahatsızlık duyan Ada'nın karşı çıkışı yer alır. “Bilim adamı değil, bilim insanı demelisin dayı” (Uzuner, 2015: 294) sözlerinin ardından şu ifadeleri kullanır:

... ‘şu insanoğlu ’devrini kapatma vakti de geldi geçiyor. İnsankızları her alanda insan olduklarını oğullarına onların anlayacağı dilde kanıtlamayı süratle sürdürürken ‘siyasi doğruluk’ açısından ‘insanlık’ sözcüğünde bütünleşmeyi öğrenmemiz gerekir” (Uzuner, 2015: 294)!

Ada’nın sözleri toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çeken önemli ifadelerdir. Oğul kelimesi her ne kadar eskiden tüm çocukları için kullanılsa da günümüzde erkekler için kullanılan kelimelerdendir. Adam kelimesi de erkekler için kullanılan bir kelimedir. Oysa bilim adamı ya da insanoğlu ifadeleri erkek-kadın tüm insanları kasteden cinsiyetçi söylemlerdir. Ada’nın karşı çıkararak açıklık getirdiği konu, tüm insanlar için kullanılabilir ‘insanlık-bilim insanı’ gibi ifadelerin artık tüm toplum tarafından kullanılması gerektiğidir. Romanda yer alan bu ifadelerin kadın erkek eşitliğine katkı sağlayabilecek ifadeler olduğu açıktır.

Romanda kadın-erkek eşitliğini destekleyen başka ifadelerin de bulunduğu görülür. Tuna’nın aşağıdaki ifadeleri bunu doğrudan gösterir:

Benim umurumda değildi ve hiç de olmadı. Cinsiyetler arası farkın, saç, göz renkleri gibi ve kadar önemsiz olduğunu düşünmüşümdür hep...Kadın ya da erkek olmaktan daha fazla önemsedim değerler vardır benim dünyamda...Cinsiyetler arası güç savaşları umrumda değildi (Uzuner, 2015: 107).

Ekofeminist hareketliliğin ortaya çıkış nedenlerinden birinin cinsiyet ayrımcılığı olması (Kümbet, 2012: 173) dolayısı ile yukarıdaki ifadelerin verdiği iletilerin önemi anlaşılır. Romanın ana karakterinin cinsiyet ayrımcılığına önem vermeyen, cinsiyet farklılıklarının saç rengi, göz rengi kadar önemsiz olduğunu ifade etmesi, cinsiyetler arası güç savaşının içinde olmaması kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına katkı sağlayacak ifadelerdir.

Buraya kadar verilen örneklerden, Buket Uzuner’in Kumral Ada Mavi Tuna adlı romanının; savaş karşıtı ve silahlanmaya karşı olan, doğanın haksız sömürsünü örnekleyen, kadın-erkek eşitliğine yer veren, hiyerarşiye karşı bir duruş sergileyen özellikte olduğu görülmüştür. Bu anlamda bu romanın ekofeminist izler taşıdığını söylemek yerinde olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu adlı romanda Çanakkale Savaşları'nda ölen büyük dedesinin kaybolan mezarını aramaya gelen Yeni Zelandalı genç bir kadın olan Viki ile Gelibolu'da yaşayan Beyaz Nine'nin arasında geçenler anlatılır. Çanakkale Savaşı'nda savaşa katılmış Yeni Zelandalı bir asker olan Alistair John Taylor'un Türk askerlerinden Teğmen Ali Osman'ın yerine geçerek, Alican Çavuş olarak hayatını sürdürmesi, hikayesinin seneler sonra Yeni Zelanda'dan gelen torunu tarafından öğrenilmesi konu edilir.

I. *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* Romanında Ekofeminizm

A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı

Alican Çavuş (Alistair John Taylor) savaşta yaşadıklarının dehşetiyle neredeyse aklını kaybedecek noktaya gelmiştir. Savaşın nedenini, savaş alanında ne işi olduğunu, savaşın mantıksızlığını sorguladığına pek çok yerde tanık olunur. Köylülerden Meryem (daha sonra karısı olacaktır), onu bir Türk askeri kıyafeti ile bulduğunda aklı başında değildir. Köylü onu bir kahraman olarak kabul eder ve akıl sağlığının bozulmasını gördüğü işkenceler ile savaşta çektiği sıkıntılara bağlar.

Alican Çavuş esasında İngilizler için savaşan bir Anzak askeridir. Savaşta ruhunda derin yıkıntılara neden olan pek çok acı olayla karşılaşır. Cepheden ailesine yazdığı mektuplarda yaşadıklarından örnekler görmek mümkündür:

Filika ilerlerken askerlerden bazıları Türklerin kurşunlarıyla vuruluyor, sapır sapır suya düşüyordu. Askerler yani bizim ANZAKlar vurulup ölüyorlardı...Sahilde yüzlerce ceset yüzüyordu! Buz gibi oldum. Ürkmüşüm. Çok ürkmüşüm. Kar yağıyormuş gibi üşümeye başladım (Uzuner, 2002: 86).

Alican Çavuş'un yaşadığı korku cümlelerinden anlaşılır. Savaşın en acı sonuçlarından biri şüphesiz kitleler halinde ölümün bir anda gerçekleşmesidir. Alican Çavuş ve diğer askerler buna tanık olurlar. Alican Çavuş'un bir nevi hayatını kurtaran, yerine geçtiği Teğmen Ali Osman'ın da savaşta gördüğü dehşet verici sahneler annesine yazdığı mektuplarda yer alır. Savaş esnasında pek çok keder verici manzara gördüğünü, ancak Kanlısirt denilen mevkiye gördükleri kadar dehşet verici olanını görmediğini, bir daha da görmek istemediğini yazar. Hatta "...dehşetiyle bir daha

katıksız saadet yaşamaya imkân vermeyecek kadar kanlı bir manzara” (Uzuner, 2002: 113) olarak tabir eder. Gördükleri gerçekten de son derece acı manzaralardır:

Bu kadar geniş alana yayılmış vaziyette parçalanmış insan eti ve kopmuş insan uzvuna (organına) bakıp, et ve yanık kokusuna karışan feryat ve inilti seslerini duyunca insan evvela sersemliyor. Kulakları uğulduyor, gözleri kararıyor. Donup kalıyor. Şuurunu (bilincini) kaybediyor. Kendine gelince de insanlığından utanıyor (Uzuner, 2002: 113-114).

Yukarıdaki cümlelerden, ölümle burun buruna gelen Alican Çavuş’un ve Teğmen Ali’nin benzer manzaralarla karşılaştıkları ve benzer korkular yaşadıkları anlaşılır. Alican Çavuş’un (Alistair John Taylor) ve Teğmen Ali Osman’ın mektuplarında anlatılan olaylar, savaşın karşı cephelerinde olmalarına rağmen her iki tarafın da benzer acılar çektiğine kanıttır. Bu, yaşanan acının ortak olduğunu gösterir. “Havadan gencecik kollar ve bacaklar yağarken insan aklını kaybediyor” (Uzuner, 2002: 115) cümlelerini kuran Teğmen Ali Osman’ın da Alican Çavuş gibi derin bir bunalıma girmek üzere olduğu hissedilir. Alican Çavuş’un gördükleri de çok acıdır: “Ölümler yerlere uzanmış yatıyordu. Vücutları şişmiş, kararmış, parçalanmış delik deşikti” (Uzuner, 2002: 134) sözleri ile “Orada yerde tam ortadan bölünmüş bir Türk askeri gördüm ve bunu hayatım boyunca unutamayacağımı anladım” (Uzuner, 2002: 134) cümleleri gördüklerinin dehşetini gözler önüne serer. Savaşlar hem kendimizin hem de diğer canlı türlerinin ve gezegenin yaşamını tehdit ederler (Mellor, 1993: 50). Romandaki iki kişinin de her an ölme ihtimali vardır; ölmemiş olsalar bile gördükleri bir daha normal bir hayata dönemeyecekleri kadar ağır manzaralardır.

Romanda, savaşın çetin şartlarını da benzer şekilde mektuplarında anlatan iki askerin yaşadıkları zorluklar yer alır. Bu zorlukları Teğmen Ali Osman şu cümlelerle anlatır:

Sağımız ve solumuz billur su, lakin yıkanamıyoruz. Leş gibi olduk. Bunun sebebi cephede su ve vasıta eksikliğidir...Halen var olan bulaşıcı hastalıkların bu pislik sebebiyle artacağı endişesindeyiz. Bir de bitlenme kâbusu var (Uzuner, 2002: 112)!

Teğmen Ali Osman şöyle devam eder; “Balaban (gürbüz) delikanlılar kifayetsiz (yetersiz) gıda sebebiyle sıska, yorgun ve hastadırlar” (Uzuner, 2002: 112). Savaşta açlık, susuzluk, hastalık gibi insan hayatını sıkıntıya sokan durumlarla karşılaşılır. Teğmen hastalara ilaç da bulunamadığından bahseder; “...şişesi 18-20 kuruş olan bu şuruplara bu zamanda ayıracak para yoktur” (Uzuner, 2002: 112) der. Benzer sıkıntıları Alican Çavuş da ailesine gönderdiği mektupta: “... ceset, kan ve lağım

kokusunu, sinek, bit ve dizanteri problemini, uykusuzluk belasını, konserveden başka yemek bulamamak, Mısır çöllerinden beter sıcakta boğulmak ve susuzluk...” (Uzuner, 2002: 129) ifadeleri ile anlatır. Savaşlar ölüm, çeşitli hastalık, fakirlik, kıtlık, açlık, sakatlık gibi istenmeyen durumlara neden olurlar, savaştan kurtulanlar ise derin bir buhrana sürüklenirler (Gözcü, 2016: 162-163). Romandan verilen alıntılardan anlaşılacağı gibi bu savaşta da bu istenmeyen durumların hepsi yaşanmıştır.

Kul, *Modern Türk Şiirinde Savaş Karşıtlığı* adlı çalışmasında savaşla ilgili olarak; aralarında hiçbir ilgi ve ilişki olmayan, tanışmayan, birbirlerine karşı düşmanca duygular hissedecek herhangi bir neden bulunmayan kişilerin ölüm kalım mücadelesi vermelerini, kendi çıkarmadıkları bir sorunu, ölme-öldürülme üzerinden oluşan bir sürece bağlı olarak üstlenip çözmeye çalışmalarını, bu kişilerin görüşleri sorulmadan, iradeleri hesaba katılmadan belirlenmiş bir hedef uğruna kendi canlarını feda etmeyi kabullenmelerinin oldukça trajik bir durum olduğunu ifade eder (2015: 329). Savaşın ortasında Alican Çavuş’un ve Teğmen Ali Osman’ın bu durumu örnekleyen iç hesaplaşmalar yaşadıkları görülür. “Aklıma bir generalin hatalı kararının bedelini bizzat canımızla ödeyeceğimiz gibi korkunç bir ihtimal geliyordu...” (Uzuner, 2002: 87) cümleleriyle orada bulunmasına neden olanları düşünmeye başladığı anlaşılan Alican Çavuş’un mektubunda şu cümleler yer alır: “Bu bir savaştı. İşte savaş buydu! Oyun veya şaka değildi, savaş: Ölmek ya da öldürmekti. Çirkindi, mantıksızdı, ilkeldi...birilerinin memleketinde ölmek akıllıca bir şey değildi” (Uzuner, 2002: 87). Bu ifadelerden Alican Çavuş’un (Alistair John Taylor), savaşın ne kadar çirkin, mantıksız ve ilkel olduğunu fark ettiği, orda bulunmaktan üzüntü duyduğu anlaşılır. “Sanki bir köleydik ve sahibimiz emrettiği için öldürüyorduk” (Uzuner, 2002: 135) cümleleriyle kendilerinin tasarlamadığı bir savaşta köle gibi emirlere uymak zorunda kaldıklarını düşünür. Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinden oluşan “Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu” (The Australian and New Zealand Army Corps) askerleri, kolordunun adından dolayı “Anzaklar” olarak bilinir. Anzaklar, İngiliz yöneticilerince savaş makinası olarak görülürler. İngiliz emperyalist savaş amaçları için cepheye sürülen Anzaklar, duygusal sadakat söylemlerinin ve yoğun propagandanın etkisiyle, macera, şan, şeref ve çok para kazanma umutlarıyla Çanakkale’de savaşmaya gönüllü olmuşlardır. Burada ağır kayıplara ve kaçınılmaz bir yenilgiye uğramışlardır. Anzaklar mektuplarında kendilerinden “colonials” (müstemleke halkı) olarak bahsetseler de İngilizliği, kendileri için ulusal kimliğin ve mensubiyetin ifadesi olarak görürler

(Umunç, 2016: 170-180). Büyük umutlar verilerek cepheye sürülen bu amatör askerlerin kandırıldıkları acı bir şekilde anlaşılır. Yukarıda verilen ifadeler de birbirleriyle aslında herhangi bir sorunu bulunmayan bu insanların (Türk-Anzak), başkalarının emriyle karşı karşıya getirilip, canlarını ortaya koyduklarını gösterir. Savaşın hem insanlarda hem de doğada neden olduğu olumsuzluklara dikkat çeken, sömürgeciliğe ve savaşa karşı olan ekofeminizm hareketi açısından bu ifadeler önem arz eder.

Teğmen Ali Osman ise annesine yazdığı mektupta sulh zamanlarında ya da iki tarafın yemek yediği sıralarda, kâğıt ve bezden kuklaları dans ettirip diğerlerinin de alkışla karşılık verdiklerinden söz eder. “Bıraksalar beraber eğlenmeye pek hevesli olan bu gençlerin arasında hiçbir ferdi husumet (kişisel düşmanlık) yoktur” (Uzuner, 2002: 117) ifadelerini kullanır. Alican Çavuş da ailesine yazdığı mektupta, ateşkes sırasında kendisine sigara ikram eden bir Türk’e konserve et verdiğini ama onun domuz eti sanması dolayısı ile almadığını anlatır. Orada İngiliz olmadığını Yeni Zelandalı olduğunu söylemesi ile Türk askerinin ona elini uzattığını ve el sıkıştıklarını ifade eder. Sonrasında söylediği “Elimi samimiyetle kavradı ve sıktı. Ben artık bu adamla nasıl düşman olabilirdim? Ben bu adama neden düşman olmuştum ki? Düşmanım o anda artık ‘arkadaş Türk’ olmuştu” (Uzuner, 2002: 134) cümleleriyle Alican Çavuş, normalde el sıkışıp arkadaş olabileceği birine kurşunlar yağdırmasının mantıksızlığını sorgular ve bundan son derece üzüntü duyar. Bu durum savaşın trajik yüzünü ortaya koyar.

Alican Çavuş savaşta yerdeki ölüleri gömerken Türklerle Anzakların aynı şeyleri hissettiğini düşünür. “Hayır orada tek bir Anzak ya da Türk askerinde öfke, yeis, ya da intikam hissi yoktu. Hepimiz hüznüydük. Hepimiz yoğun ceset kokusundan kusmak üzereydik ve bazılarımız kusuyordu” (Uzuner, 2002: 134) ifadelerini kullanır. Teğmen Ali Osman da bir yerde üç yaşında küçük bir çocuğu olan askerin hayatını kaybetmesinin ardından duyduğu üzüntüyü dile getirir. “O anda kan kardeşim Üsküplüye sarılıp, hüngür hüngür ağlamak, cihandaki bütün harplerin müsebbiblerine lanet okuyarak, küfretmek için dayanılmaz bir arzuyla sarsıldım” (Uzuner, 2002: 118) ifadelerini kullanan teğmenin tüm savaşlara ve savaşı çıkaranlara duyduğu öfke anlaşılır. Savaşa karşı olan ekofeminizm yaklaşımı açısından romanda geçen bu ifadelerin verdiği iletiler son derece önemlidir.

Mellor, feminizmin amaçlarından bahsederken feminizmin sadece cinsiyet temelinde bölünmüş bir dünya düzeninin zararlarının onarılması için uğraş vermediğini; erkeklerin politik, askeri, cinsiyet ve ekolojik egemenlik yapılarını değiştirmek, hatta dönüştürmek için de mücadele ettiğini ifade eder (1993: 24). Ekofeminizmin de çıkış alanı bu egemen yapıların eleştirisi ve dönüşümü için uğraş vermesi sayılabilir. Bu noktada romanda yer alan savaştan çok savaşı çıkaranlara, savaşa sebep olanlara yapılan eleştiriler var olan egemen yapılara yöneltilen eleştiriler olarak düşünülebilir. Buna bir örnek de aşağıdaki alıntıda yer alır:

Dokuz gündür buradayız ve Tanrı'nın bir mucizesi olarak hayattayız. Bize söylenen tek şey, "Kazın, toprağı daha çok kazın!" O kadar. Bu 'kazmak' emrini bize yollayanın açıkta demirlemiş gemisinde bulunan Amiral Hamilton olduğu, ama asıl patronun Londra'da rahat rahat çayını yudumlayan Donanma Bakanı Bay Churchill adında birisi olduğu söyleniyor (Uzuner, 2002: 89).

Plumwood, Batı kültüründeki egemen akıl kavramının basit bir eril kimlik olmadığını, temel dışlamaları arasında dişil olan ve doğanın yanı sıra tüm insan kesimlerinin yer aldığını ve çoklu dışlamalarla tanımlanan efendi bir kimlik olduğunu söyler (2017: 64). Savaşta canıyla mücadele eden ve emirlere itaat eden askerlere emri verenlerin rahat rahat çaylarını içtiği ifadesi, akıllara egemen akıl ve efendi kimlik kavramlarını getirir. Batıda beyaz, orta sınıf (yönetici sınıf) erkek kendisini daima merkez olarak, diğerlerini ise (kadınlar da dahil) 'öteki' olarak görmüştür. Burada sömürgeci İngiltere'nin, başka bir ülkenin (Türkiye) topraklarını ele geçirip sömürebilmek için sömürgesi olan ülkelere Yeni Zelandalı gençleri kullanması, yani sömürü düzenine devam ediyor olması eleştirilir. Yukarıdaki ifadeler egemen aklın insanlar üzerindeki tahakkümüne örnek olarak gösterilebilir.

Romanda Alican Çavuş'un savaştan dönebilmesi sevinçle karşılanır. Çünkü o dönemde savaşa katılanların neredeyse tamamı hayatını kaybeder. Bunu romanda ifade edilen şu sözlerden anlamak mümkündür:

Sıcak cephe savaşına katılan yetişkin erkek nüfusunun tamamını Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı; Balkan, Trablusgarp (Libya), Kanal (Süveyş), Sarıkamış, Çanakkale ve Anadolu cephelerinde yitiren Gelibolu köylüleri... (Uzuner, 2002: 15).

Türk tarihinde önemli bir yeri olan Çanakkale Savaşı sonuçları açısından ciddi hasarlara yol açmış bir savaştır. Çanakkale Savaşı'nda, İtilaf Devletleri'nin 180.000 askerini kaybettiği, Türklerin ise kara savaşlarında 57.084, deniz savaşlarında 179.000, şehit, yaralı, esir ve kayıp olmak üzere toplam 211.000 zayıat verdiği

kaynaklarda geçer. Ayrıca bu savaşlarda birçok okumuş ve aydın insanın kaybedildiği ifade edilir (Aytepe, 2000: 2). Romanda “Sekiz buçuk ay içinde pek çok ulustan 500.000 genç erkeğin yaşamının ve geleceğinin yok olduğu Çanakkale Savaşı...” (Uzuner, 2002: 16) ifadeleri yer alır. Verilen alıntılardan Osmanlı Devleti’nin Çanakkale Savaşı haricinde de pek çok savaşa katıldığını ve Gelibolu köylülerinin bu savaşlarda yetişmiş erkek nüfusunun neredeyse tamamını cephelerde kaybettiğini anlamak mümkündür.

Alican Çavuş’un katıldığı savaşta psikolojik olarak da ağır yıkımlar aldığı ifade edilir. Alican Çavuş bütün ailesini kaybetmiştir. Ağabeyi ve arkadaşları kollarında can çekişerek ölmüştür. “...uzun ve çileli esaret döneminin etkisiyle hayatı boyunca çekeceği bazı hastalıklara yakalanmıştı” (Uzuner, 2002: 16) ifadelerinden savaşın olumsuz etkilerinin insanın hem beden hem de ruh sağlığını bozduğu anlaşılır. Tüm ailesini ve arkadaşlarını kaybeden Alican Çavuş’un suçluluk duygusuna kapıldığı ve bu duygudan hiçbir zaman kurtulamadığı anlatılır.

Bu suçluluk illetiyle, İngiliz işkencesinin ruhunda açtığı yaralar birleşince, yirmi yaşından başlayarak yaşamı boyunca yakasına yapışan ani titreme nöbetleri, kısa süreli kısmi felçler, uzun süreli hafıza kaybı, dil tutulmaları şiddetli baş ağrıları, gündüz kâbusları ve uykusuzluk hastalığıyla beraber yaşamak zorunda kalmıştı (Uzuner, 2002: 16).

Yukarıdaki alıntıda, savaşın insan hayatında bıraktığı ağır travmalar gözler önüne serilir. Romanda yer alan savaşın yıkıcı etkilerini gösteren bu tür ifadeler yazarın bu romanı da ekofeminist bakış açısıyla kaleme aldığıyla ilgili savımızı destekler niteliktedir.

B. Doğa ve Doğa Sömürüsü

Ana teması savaş olan *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* adlı romanda doğayla ilgili yapılan betimlemeler oldukça dikkat çekicidir. Alican Çavuş’un diğer askerlerle Limni’den ayrılıp, Gelibolu’ya geldiğinde gördüğü manzara hayran olunası bir manzaradır. Gördüklerini ve hissettiklerini şu cümlelerle ifade eder:

... Ege Denizi’ndeki manzaranın güzelliğiyle büyülenmiştik. Ege Denizi’nin rengi maviyle yeşilin çok özel miktarlarda karışımından meydana gelmiş. Rengi... Nasıl desem, insanı coşturan bir tilsima sahip. Bizim Okyanus’un ne kadar şahane renklerle oynadığını bilen birinin Ege Denizi’ne övgüde bulunabilmesi, bu denizin bütün o mitolojik hikayeleri hak ettiğini gösteriyor. Ege’nin insan ruhu üzerinde pozitif ve yatıştırıcı bir tesiri var (Uzuner, 2002: 85).

Romadaki bu ifadeler Ege Denizi'nin büyüleyiciliğini anlatan, dünyanın eşsiz güzelliklerinden sayabileceğimiz Ege Denizi'ne haklı övgülerdir. Ege Denizi'nin mavi-yeşil rengi göz kamaştırıcıdır. Ancak romanda güzelliğiyle göz kamaştıran, insana pozitif enerji veren, insanı yatıştırıcı bir tesiri bulunan Ege Denizi'nin savaş dolayısıyla harap olduğu ifade edilir. Alican Çavuş mektubunda güzel Ege'nin ne hale geldiğini şu cümlelerle anlatır: “Ege Denizi'nin üstü cesetlerle doluydu ve tarifinde zorlandığım o muhteşem mavi-yeşil rengi artık kıpkırmızıydı” (Uzuner, 2002: 88) , “Deniz Türklerin üzerimize attığı bombaların şarapnelleriyle köpük köpüktü. Biraz önce bize güzelliklerini sunan Ege Denizi, Gelibolu'da öfkeden kudurmuş, kıpkırmızı kesilmiş...” (Uzuner, 2002: 88) ifadeleri muhteşem güzellikte olan Ege Denizi'nin güzelliğinin bozulduğunu, renginin maviden kırmızıya döndüğünü gösterir. Ekofeminizm savaş sonrasında tahrip edilen doğaya da dikkat çeker (Özdemir ve Aydemir, 2019: 261). Denizin üstündeki cesetler ve cesetlerin kanlarının denizin rengini kırmızıya boyaması doğada neden olan bu tahribata önemli bir örnektir. Buna sebep olan ise savaştır.

Teğmen Ali Osman'ın da annesine yazdığı mektuplarda buldukları yerde doğanın eşsiz güzelliklerinden bahsettiği görülür. Teğmen “...Allah'ın bir cennet parçası olarak yarattığı Çanakkale'de...” (Uzuner, 2002: 99) sözleriyle Çanakkale'yi, “... Ege Denizi'nin o maviyi yeşille en güzel miktarda buluşturan turkuaz renkli engin sularını, diğer tarafta Çanakkale'nin bereketli ovaları...” (Uzuner, 2002: 99) sözleriyle de Gelibolu Yarımadasını tarif eder. Hayran olunacak doğasıyla, muhteşem güzellikleriyle anlattığı Çanakkale'de bir savaş yaşanmasından da oldukça üzüntü duymaktadır. Bu güzelliklerin onda bıraktığı etkiyi ve duymuş olduğu üzüntüyü Teğmen şu cümlelerle dile getirir:

Burasının güzelliği, tarifinde kelimelerin kifayetsiz kalacağı kadar mükemmeldir Valideciğim. Dünyanın en zalim, en canavar ruhlu insanı dahi tabiatın buradaki mükemmel ahengi karşısında yüreğinde beşerî duyguların filizlendiğini hissetmek mecburiyetinde kalacaktır. Tabiat Ana, Çanakkale'deki cömertliğiyle insan ruhunun cimriliğine adeta bir ayna tutarak, onu sarsacak kadar ihtişamlıdır. Çeşit çeşit kuşların, böcek envarı(çeşitli) türden yılan, kemirgen ve yüzlerce farklı şifalı otun, “Olmaz böyle lezzet...” dedirten sebze ve meyvenin yan yana kavgasızca yaşadığı bu cennette harp etmek ancak insan denen canlı çeşidine mahsus bir kusur, bir büyük zaaf, emsalsiz bir talihsizlik olsa gerektir (Uzuner, 2002: 99-100).

Teğmen'in cümlelerinden buldukları yerin muhteşem doğası neredeyse en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Tabiat mükemmel ahenk, çeşit çeşit hayvanlar ve çeşit çeşit bitkilerin uyum içinde yaşadıkları ifade edilir. Böylesine cennet gibi bir

yerde savaşmayı ise insan türünün zaafı olarak görür. Sözlerinden tabiattaki uyumu ve dengeyi bozanın insan olduğu anlaşılır. Batılı erkek egemen düşünce doğayı, akıl ve zekâ ile özdeş sayılan kişilerin amaçları doğrultusunda egemenlik altına almaya müsait, bu amaçlarla bağlantılı olarak tasavvur edilip şekillendirilen, kendi amaç ve anlamlarından yoksun bir kaynak olarak tanımlar (Plumwood, 2017: 13). Oysa yukarıdaki alıntıda ifade edilen tüm canlıların öylesine kusursuz ve dengeli yaşadıkları anlatılırken, akıl ve zekâ sahibi insanın orada bulunup tüm dengeyi bozmuş olması eleştirilir.

Teğmen Ali Osman harap olan doğayı mektuplarında sıkça dile getirir:

...bir zamanlar birer servet ve güzellik kaynağı olan ve dünyanın en nefis üzümlerini yetiştiren bağ kütükleriyle dolu o vadiyi kesif(yoğun) bir toz bulutu içinde buldum. Yüksek şöhretli üzüm kütüklerinden eser kalmayışından ziyade... (Uzuner, 2002: 113) .

Savaş nedeniyle nefis üzüm bağlarının yok olduğundan bahseden Teğmen Ali Osman, cennet gibi bir yerde savaş olmasından üzüntü duymaktadır. Üzüm bağlarıyla dolu olan vadide artık toz bulutundan başka bir şey görünmemektedir. Teğmen'in mektuplarında hem doğanın güzelliği hem de bu güzelliklerin insanlarca yok edilmesine duyduğu derin üzüntü hissedilir. Bir başka yerde Teğmen annesine şu cümleleri yazar:

Burayı size daha iyi tarif edebilmek için, sulhün sembolü zeytin ağaçlarının, bu civarlarda uğurlu sayılan çok lezzetli bademlerin, mitologyada kahramanların başlarına taktıkları çelenkleri yapraklarıyla süsleyen defnelerin, sadece Havva Anamız ve Adem Babamız'ı değil, onların evlatlarını da baştan çıkartacak kadar baygın rayihalı incirlerin, memleket çocuklarının ilk bilye oyununda tanıştıkları cevizlerin bolluk ve bereket içinde salındığı bir cennet resmetmeliyim (Uzuner, 2002: 100).

Teğmen'in cümlelerinden zeytin ağaçlarının, bademlerin, defnelerin, incirlerin ve cevizlerin bolca bulunduğu, bunların eşsiz lezzette ve güzellikte olduğu Gelibolu Yarımadası'na duyduğu hayranlık anlaşılır. Buldukları yeri cennet güzellikte olarak tarif eder. Ancak Teğmen'in ruhu acıyla doludur. Çünkü cennet diye tabir ettiği yerde cereyan eden savaş onun yüreğini yaralamaktadır. Bunu şu sözleriyle ifade eder; "Zaten böyle cennet bir yerde harp etmek durumu değil midir ki, ruhumu derin bir acıyla derinden sarsmaktadır" (Uzuner, 2002: 100).

Alican Çavuş'un ise yaşadıkları tüm olumsuzluklara, gördüğü tüm kötü manzaralara rağmen doğanın iyileştirici gücüne sarıldığını romandaki ifadelerden anlamak mümkündür. Alican Çavuş mektuplarında bu durumu şöyle ifade eder:

Çevremizdeki bütün kaos ve huzursuzluğa inat burada dağ taş kırmızı gelinciklerle dolu. Çadırımızın içi ve dışı, parlak kırmızı rengiyle yaşamın güzelliğini ve çoktan unuttuğumuz aşkı bize hatırlatan gelinciklerden halılarla döşenmiş durumda...Gelibolu gelincikleri güzellikleriyle içimi acıtarak sevindiriyor (Uzuner, 2002: 90).

Savaşın orta yerinde ölümlerden, acılardan yorulan Alican Çavuş ve diğer askerlere gördükleri gelincik çiçekleri hayatı hatırlatır. Gelincik çiçekleri; hayatın güzelliğini, aşkın, sevginin halen var olduğunu düşündürerek adeta onları avutur. Savaş; acı, keder ve ölüm demekken, çiçekler; sevgi, hayat ve umut anlamına gelir.

Bir başka mektubunda ise Alican Çavuş Gelibolu'dan şu şekilde bahseder:

Üzerleri toz toprakla örtülmeden önce zeytin ağaçlarının bolluğu, savaşa aldırmandan her yanda pıtır pıtır açan kırmızı gelinciklerin neşesi, akşamları yarımadayı kızıla boyayarak batan güneşin insanın içini acıtan güzelliği ve bir de Gelibolu bülbülleri... (Uzuner, 2002: 130).

Alican Çavuş tüm bu güzelliklerin üzerlerinin toz toprakla örtüldüğünü ve "...bu güzel yarımadayı cehenneme çevirdiğimiz için..." (Uzuner, 2002: 131) sözleriyle bülbüllerin onlardan nefret ettiklerini söyler. Doğayla ilgili yapılan gerçekçi tasvirler ile savaşın doğaya ve doğada yaşayan tüm canlılara verdiği zararı gözler önüne seren bu cümleler, ekofeminizm açısından önem arz eder ve ekofeminist yaklaşımı destekler.

Ekolojinin temeli her şeyin birbirine bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşüne dayanmaktadır. Gezegendeki tüm ekosistemlerin bünyesinde yaşayan canlılar, toprak, su, hava birbiriyle bağlantılıdır, değerleri insana faydalarından bağımsız olarak kabul edilmesi gereken birer bireydir ve her bireyin kimliğini diğer canlılarla olan ilişkisi şekillendirir (Opperman, 2012: 14-15). Romanda Alican Çavuş, diğer Yeni Zelandalı askerlerle Mısır'dan Limni Adası'na getirildiklerini anlatır. Kardeşi Will onlara Limni Adası ile ilgili bilgiler verir. Alican Çavuş bunu şu şekilde ifade eder: "Will bize Limni Adası toprağının antik çağda yılan sokmasına ve vebaya karşı ilaç olarak kullanıldığını anlattı" (Uzuner, 2002: 84) der. Antik çağda ilaç olarak kullanılan toprağın yaşadığımız çağda ilaç olarak kullanılmadığı aşıkardır. Toprağın kimyasallarla ve türlü atıklarla zehirlenmesi veriminin giderek kaybolmasına neden olur. Toprağın kirlenmesi ve zehirlenmesi zincirleme olarak toprakta yaşayan diğer canlıların da zehirlenmesi demektir. Bu durumda değil ilaç olarak kullanabilmek, üzerinde yaşamının bile giderek zorlaşması ve tehlikeli hale gelmesi kaçınılmazdır. Yani birbirine bağımlı olan ekosistemin parçalarının birinin bozulması, diğerlerinin de bozulmaya başlayacağı ve gittikçe yaşanmaz hale geleceği anlamına gelir. Yukarıda

verilen örnekler savaşın insanlar kadar, diğer canlılar ve doğa üzerinde yarattığı olumsuz etkileri de gözler önüne serer. Buna dayanarak, romanda ekofemizmin öne sürdüğü, savaşın doğaya büyük zararlar verdiği görüşü bu romandan çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır.

Doğanın savaş nedeniyle tahrip olduğuna örnek olabilecek başka ifadelerin de romanda yer aldığı görülür. “Çanakkale Savaşları’nda yanıp yıkılmış, hayalete dönmüş Eceyaylası Köyü’ne...” (Uzuner, 2002: 15) ifadeleri savaşın Eceyaylası isimli köyü yakıp yıktığını, kimsenin yaşayamayacağı güvensiz bir yere dönüştürdüğünü gösterir. Bu nedenle pek çok kişi evini terk etmek zorunda kalır. Devlet köylüleri nispeten daha emniyetli olan uzak köylere (Uzuner, 2002: 175) yerleştirir.

Romanda Viki, ülkesine dönmeden Anzak Anma Törenlerine katılır. Oradan da Avukat Ali Osman’la Çanakkale’ye giderler. Yolda Çanakkale’nin muhteşem doğası üzerine sohbet ederler.

...Çanakkale’nin etkileyici doğası ve ağaçların adları üzerine neşeli bir konuşmaya daldılar. Ali Osman Milli Park’ın yakın bir gelecekte bir Barış Parkı projesiyle daha kapsamlı ve farklı bir yüze kavuşturulacağını, ama kendisinin parkın şimdiki halinin korunmasından yana olduğunu anlattı (Uzuner, 2002: 287).

Viki ile Avukat Ali Osman’ın sohbeti esnasında parkın doğal halinden yana kalması yönünde görüşünü bildiren avukatın sözleri doğanın ve doğal olanın korunmasına yönelik ifadelerdir. Bu ifadelere ekofeminizm penceresinden bakıldığında doğanın korunmasına dikkat çeken ifadeler oldukları görülür.

Batılı erkek egemen anlayışa göre doğanın edilgen kabul edilip üzerinde hakimiyet kurulması son derece doğaldır (Plumwood, 2017: 13). Romanda geçen aşağıdaki ifadeler bunun tam aksini iddia etmektedir:

Ege Denizi, Arıburnu-Anzak Koyu’nda zorla ahıra kapatılmış vahşi bir at gibi kapının açılmasını, içeriye ışığın düşmesini bekliyor, onu hiç kimsenin asla ama asla evcilleştiremeyeceğini bir kez daha göstermeyi planlıyordu (Uzuner, 2002: 301).

Yukarıdaki ifadeler doğanın tahakküm altına alınarak onun sömürülmesine, doğanın baskı altında tutularak ehlileştirilmesine bir tepki olarak düşünülebilir. Hatta ‘asla ama asla evcilleştirilemeyeceği’ tümceciğinin, erkek egemen anlayışın bunu kesinlikle başaramayacağına vurgu yapmak amacıyla yazılmış olduğu çıkarımı yapılabilir. Romanda Alican Çavuş’un mektuplarında Anzakların heybetli bir aslana benzettiği dağın tepesine ‘Sfenks’ adını verdikleri yazar. Viki bu dağın tepesini

gördüğünde “Sanki hepimizi görüyor ve buranın asıl sahibi olduğunu kükrüyor” (Uzuner, 2002: 303) ifadelerini kullanır. Verilen bu alıntılar, yazarın romanda doğaya egemen olma fikrine karşı olduğunu ve okuyucularına bu yönde iletiler verdiğini sezdirir.

Romanın ana karakterlerinden biri olan Alican Çavuş’un kızı Beyaz Hala’nın köylülere dargın olduğu, evinden hiç çıkmadığı ifadeleri yer alır. Esasında köyünü, köylüleri çok seven her zaman onların yanında olan ve yardımlarına koşan Beyaz Hala’nın dargınlığı “...Gelibolu’daki o büyük ve zalim Temmuz 1994 yangınından sonra herkese ve her şeye küsmüş ve evinden çıkmaz olmuştu” (Uzuner, 2002: 198) şeklinde açıklanır. Yangını söndürürken ölen orman müdürüne çok üzülen ve yangının sabotaj olduğu ile ilgili söylentiler ile “...yok olan yeşil örtüyle birlikte kaybolan meşhur Gelibolu bülbülleri...” (Uzuner, 2002: 199) ifadeleriyle anlatılan orman yangınının sebep olduğu kıyım, Beyaz Hala için yıkım olmuştur. Yazar, romanda yer alan bu ifadelerle doğanın bilerek ya da bilmeyerek insanlar tarafından yok edilmesine dikkat çeker. İnsanların geri dönüşü olmayan zararlara sebep olduğunu örnekler.

Son dönemde büyük ölçekli, monokültür temelli tarımsal üretimin yayılımı tarımsal çeşitlilik kaybına neden olmuştur. Çoğu kültürde kadınlar biyoçeşitliliğin bekçileri sayılmıştır. Tarımda biyoçeşitliliği üretir, tüketir, yeniden üretir ve korurlar. Kadınların biyoçeşitliliğin korunması ve geliştirilmesindeki rolleri emek ve bilgi dışı olarak sınıflandırılmıştır (Shiva, 2021: 276-277). Kadının emeği ve bilgeliğinin görünmezliğine sebep, toplumsal cinsiyet yanlılığıdır. Romanda Beyaz Hala’nın sofrasındaki yiyecekler kadın emeğiyle üretilmiş, ev yapımı ürünler olarak yer alır. Bu yiyecekler “...ev salçası konmuş zeytinyağı, ev yapımı beyaz peynir, bahçesinden toplanmış çilek ve gül yapraklarından yapılmış reçeller, siyah zeytin, dünyanın en lezzetli domates ve salatalıkları...” (Uzuner, 2002: 205) şeklinde ifade edilir. Beyaz Hala bu yiyeceklerin organik olduğunu, Viki’nin seveceğini söyler. Hatta yemeklerini yapan yeğeni Havva için “Kayısılar göynüdüğünde organik kayısı reçeli de yapıverir Havva bize” (Uzuner, 2002: 205) der. Ataerkil ilerleme modelinin dünyayı merhametsizce tekdüzeliğe ve homojenliğe doğru itmesine tepki gösteren ekofeminist yaklaşım açısından romanda yer alan ifadelerin kadın emeğini görünür kılmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Doğadaki tüm haksız sömürülere ve doğanın hunharca tahribine dikkat çeken Vandana Shiva “Ya Yeryüzü ile barışacağız ya da hem milyonlarca diğer türün hem

de kendimizin soyunu tüketeceğiz. Yeryüzü'ne karşı bu savaşı sürdürmek hiç akıllıca değil” (Shiva ve Mies, 2021: 27) der. Benzer şekilde romanda Beyaz Hala'nın Viki ile sohbet ederken “...tabiat kendi düzenini koymuş bi kere, eğer bozarsan, bak düzensizliği heeç sevmez ha! Ööle bi cezalandırı ki bizleri, feleğimiz şaşar vallahi...” (Uzuner, 2002: 236) dediği görülür. Türlerin yok edildiği, toprakların organik bütünlüğünün bozulduğu, atmosferin kirletildiği ve dünyanın gittikçe yaşanmaz bir hale getirildiği günümüzde bu ifadelerin tabiatın düzeninin bozulmaması gerektiğine vurgu yapması son derece önemlidir.

C. Hiyerarşi

Romanda Alican Çavuş'un mektuplarında Yeni Zelanda'dan asker olarak önce Mısır'a getirildikleri yazar. Alican Çavuş Mısır'da yaşadıklarını ailesine yazdığı mektuplarda anlatır. Mektupların birinde şu ifadeler geçer:

Burada Mısır'da Araplar bizi İngiliz sanıyorlar ama İngilizler' in gözünde biz dışarıklı, uzak, onlardan olmayan insanlarız sanki. Belki çok şaşıracaksınız ama İngilizler bizi kendilerinden saymıyorlar...Bir süre önce bizi Avustralya-Yeni Zelanda Kolordusu olarak birleştirip, adına da kısaca ANZAK dediler. Böylece burada bulunan Kanadalı, Hintli ve İngilizler' den iyice ayrılmış olduk. Fakat bana sorarsanız Avustralyalılar da bizi hor görüyorlar, bizi disiplinsiz ve dikkatli olmamakla suçluyorlar. Kibirlerini görseniz sanki onlar İngiliz de yalnız biz taşralıyız” (Uzuner, 2002: 53).

Alican Çavuş'un sözlerinden İngilizlerin Yeni Zelandalı askerleri dışladıkları, kendilerinden görmedikleri hatta aşağılayan tavırlarının olduğu sezilir. İngilizlerin Avustralyalı askerlerle Yeni Zelandalı askerleri 'Anzak' ismiyle kendilerinden ayırdıkları ve dışladıkları görülür. Ayrıca Alican Çavuş, Avustralyalıların da kendilerini hor gördüklerinden ve kibirli davrandıklarından bahseder. Yukarıdaki alıntıda bariz şekilde ırk, sınıf ve etnik köken ayrımcılığı yapıldığı hissedilir. Doğa üzerindeki tahakkümün, insanın insan üzerinde kurduğu tahakkümden kaynaklandığı sorununa (2017: 31) vurgu yapan Bookchin gerçekten ekolojik bir topluma kavuşmadan önce, insanlar arası hiyerarşinin tüm biçimleriyle ortadan kaldırıldığı bir toplum yaratılması gerektiğine inanır. Bu hiyerarşi devam ettiği sürece ne doğanın tahakküm altından kurtarılması ne de insanların eşit bir şekilde yaşayabileceği bir dünya mümkün olacaktır.

Alican Çavuş'un başka bir mektubunda benzer ifadeler kullandığı görülür. “İngilizler bizi taşralı olarak küçümsemekten hiç çekinmiyorlar” (Uzuner, 2002: 82)

sözleri de İngilizlerin Yeni Zelandalıları taşralı görmesi nedeniyle 'ötekileştirildiklerini' hissettirir.

Yeni Zelanda'dan Türkiye'ye dedesinin kayıp mezarını aramaya gelen Viki (Alican Çavuş'un torunu), Alican Çavuş'un askere alınmadan önce Keri isminde bir sevgilisi olduğunu anlatır. Alican Çavuş askere alındığında Keri hamiledir ancak Alican Çavuş'un bundan haberi yoktur. Keri, Maori asıllı bir kız olduğu için Alican Çavuş'un ailesinin büyük bölümü onunla ilişkisini kabul etmez. Viki bu durumu: "Keri bir Maori'ydi ve o zamanlar bir Maori'yle bir beyazın evlenmesi hoş karşılanmazdı" (Uzuner, 2002: 95) cümleleriyle anlatır. Maoriler, Yeni Zelanda'da Polinezya halkına verilen isimdir. Özgürlüklerine düşkünlükleri ve savaşçılıkları ile ünlü olan Maoriler, soyu tükenmekte olan kavimlerden biridir. Yeni Zelanda nüfusunun çok az bir kısmını oluştururlar (Diamond, 2004: 53-58). Görüldüğü gibi Maoriler, Yeni Zelanda halkları içerisinde azınlık bir gruptur. Alican Çavuş'un gençliğinde de farklı bir etnik yapıda olması sebebiyle Keri ile birlikte olmasını ailesi kabullenmez. Alican Çavuş Gelibolu'da savaştayken Keri oğlunu dünyaya getirir ve kısa bir süre sonra ölür. Alican Çavuş'un ailesinin büyük bir kısmı, bir Maori olan Keri'den olan oğluna sahip çıkmaz. Sadece Alican Çavuş'un ablası Helen hala yeğenini kabul eder ve onu büyütür. Viki bunu şu sözlerle anlatır: "Komşuların ve ailenin bir kısmının aksine Helen Hala küçük John Jr.'ın öz yeğeni olduğunu kabul etmişti" (Uzuner, 2002: 96). Verilen bu alıntılar bize bir başka sınıf ayrımcılığını örnekler. İngilizlerin Yeni Zelandalılara yaptığı ötekileştirmeyi, Yeni Zelandalıların da Maorilere yaptığı anlaşılır. İnsanlar arasındaki hiyerarşinin, doğaya yansıtılarak doğa üzerindeki sosyal tahakkümü haklı göstermeye çalışan tüm bağlantılara dikkat çeken ekofeminizm, hiyerarşilerin tümüne karşıdır (King, 1989: 19). Romanda geçen ifadelerin insanlar arasındaki hiyerarşiye ve sınıf ayrımcılıklarına dikkat çekmesi bu anlamda önem arz eder.

Alican Çavuş Gelibolu'da, savaşta gözlemediği pek çok şeyi mektuplarında yazar. Mektuplarının birinde Türklerle ilgili yazdığı şu yorum yer alır:

Türkler bize anlatılan canavarlara benzemiyordu. Onlar da gözlerinde endişe ve keder olan genç insanlardı. Tıpkı bizim gibi yorgun ve bıkkındılar. Onların da arkalarında bekleyen üzüntülü aileleri, yaşlı anne babaları, karıları belki de sevgilileri vardı. Onlar da yaralanınca acı çekiyor, kanyor ve onlar da gencecik hayallerini bırakıp ölüyorlardı. Türkler de insandı (Uzuner, 2002: 133).

Alican Çavuş'un sözlerinden savaşa getirilmeden önce Türklerin kendilerine canavarmış gibi anlatıldığı fark edilir. Oysa orada Alican Çavuş Türklerin de kendileri gibi üzüntüleri, acıları, sevinçleri, hayalleri olduğunu fark eder. 'Türkler de insandı' sözü yapılan tüm ayrımcılıkların yanlış olduğunu, ötekileştirmenin ve aşağılamanın ne kadar gereksiz olduğunu anladığını gösterir.

Yeni Zelanda'dan Türkiye'ye gelen Viki, Türkiye'deki bazı gelenekleri anlamaya çalışır. Bunlardan birisi de insanların birbirine 'ağabey ya da abla' şeklinde hitap etmeleridir. Bu duruma alışan Viki'yle ilgili romanda şu ifadeler geçer:

Önceleri garipsese de zamanla Türkler'in birbirlerine 'ağbi' ya da 'abla' diye hitap etmelerinin altında, yüzyıllar öncesinin hiyerarşik taktik ve kast geleneğinden çok, artık samimi bir saygı anlayışı olduğunu anlamaya başlayan Viki... (Uzuner, 2002: 245).

En basit ifadeyle sınıf ayrımcılığını ve sosyal statülerde tabakalaşma olarak ifade edebileceğimiz kast sistemi hiyerarşik bir sistemdir. Tabakalaşma; insanlar arasında cinsiyet, ırk, güç, saygınlık ve statü gibi belli eşitsizliklerin derecelendirilmesi olarak ifade edilebilir (Büyükbahçeci, 2016: 238). Yukarıdaki alıntıda Viki'nin önceleri Türkiye'de insanların ağabey, abla gibi hitap etmelerini bir türlü kast sistemine benzettiği anlaşılır. Daha sonra ise bunun zorunlu bir hiyerarşiden kaynaklanmadığını, samimi bir saygıdan kaynaklandığını fark eder. Bu cümleler Türkiye'de böyle bir kast sisteminin ve hiyerarşinin aslında var olmadığını düşündürür.

Romanda Viki'nin dedesinin savaşta ölen Teğmen Ali Osman'ın kıyafetlerini giyerek onun yerine geçtiğini (bunu yapmasını yaralı haldeyken Teğmen Ali Osman işaretlerle tarif eder), kalan hayatını da Alican Çavuş olarak geçirdiğini, orada evlenip çoluk çocuğa karıştığını öğrenmesi, onlarca yıllık bir sırta ortak olması olarak anlatılır. Bu sırrı bilen Alican Çavuş'un kızı Beyaz Hala, Alican Çavuş'un torunu Avukat Ali Osman ve Viki'dir. Avukat Ali Osman Viki'ye bu sırrın açıklanmasının doğru olmadığını söyler. Bunu şu cümlelerle dile getirir:

Emperyalizmin, faşizmin, dinsel ve tensel ırkçılığın tırmandığı yeni bir milenyuma girdiğimiz bugünlerde insanlığın bütün bu saydığım yüz kızartıcı suçlarına karşı iki genç adamın yazdığı kendi küçük, ama anlamı çok büyük bir destanı onu okumaktan acizlere sunmak ne kadar doğrudur" (Uzuner, 2002: 257)?

Avukat Ali Osman; emperyalizmin, faşizmin, dinsel ayrımcılıkların, tensel ırkçılığın gittikçe daha çok tırmandığı bir dönem olarak gördüğü milenyum çağında bir Türk askeri ile bir Anzak askerinin bu büyük sırlarını kimsenin anlayamayacak

olduğunu vurgular. O, hiç kimsenin onların yaşamlarından ve bu müthiş kararlarından ders çıkarmayacağını aksine savaş meydanında böyle bir karar veren iki farklı milletten askerin belki de acımasızca yargılanacaklarını düşünür. Bu sırrı açıklamanın global emperyalizme hizmet edeceğini savunur. Avukat Ali Osman bu iki insanın acılarını ne politikacıların ne tarihçilerin ne diplomatların ne de “...milliyetçilik ve siyasallaşan dinle gözleri köreltilmiş cahil ve yoksul halk...” (Uzuner, 2002: 256) şeklinde anlattığı halkın anlayabileceğini söyler. 21. yüzyıl insanını “...sahip olduğu şu berbat derinliksiz tüketici kimliği içinde kim gerçek ve samimi insanlık hikayeleri ile ilgilenir” (Uzuner, 2002: 256) sözleriyle eleştirir. “Teknolojik ilerleme denen şey, yalnızca makinelerdeki gelişmeyi anlatıyor. Teknolojik gelişme, bize etik gelişmeyi beraberinde sunmuyor” (Uzuner, 2002: 256) cümleleri teknolojik anlamda pek çok yeniliğin gerçekleşmesinin insanlar arasındaki ayrımcılığı sona erdirmediğini aksine kötü niyetli insanların eline böyle bilgilerin geçmesiyle bunun zararları olabileceğini ifade eder. “Gerçek, kötülerin işine yarayacak ve başkalarını ezmekte kullanılacaksa” (Uzuner, 2002: 257) gerçeğin onu hak etmeyenlere açıklanmaması gerektiğini savunur. Teknolojik hakimiyetin hem doğayı hem de teknolojik olarak daha az rasyonel olan kültürleri yok ettiği gerçeğini (Plumwood, 2017: 16) ve “modernleşme” ile “kalkınma” süreçlerinin doğal dünyanın bozulmasından sorumlu olduğu gerçeğini göz ardı etmeyen (Shiva ve Mies, 2021: 43) ekofeminizm yaklaşımı açısından Avukat Ali Osman’ın sözleri önem arz eder. Avukat Ali Osman teknolojik gelişmelerin ırk ayrımcılığının sona ermesine katkı sağlamadığı gibi bu sorunları daha da derinleştirdiğini ifade eder.

En genel anlamıyla bir devletin ya da ulusun kendi çıkarları doğrultusunda başka devlet veya uluslar üzerinde etkide bulunmaya çalışması olarak ifade edebileceğimiz emperyalizm (Öztürk, 2006: 272) tarih boyunca pek çok insanın ezilmesinde, sömürgeleştirilmesinde ve hatta ölmelerinde başlıca sebeplerden biri olmuştur. Romanda Avukat Ali Osman’ın sözleri bu duruma dikkat çeker:

Kardeşi ve arkadaşları emperyalist bir savaşta yanı başında öldürülen genç bir adamın, bu kendisine ait olmayan savaşta aldatılarak kullanılması sonunda yok edilen hayatı, kırılan umutlarının gerçeği mi? Yoksa çok iyi bir eğitim almış, olağanüstü zeki bir hukuk öğrencisinin emperyalizme karşı savaşırken yok olan hayatı ve hayalleri mi? ...aslında her ikisi de emperyalizm kurbanı olan iki gencin hazin hikayesi... (Uzuner, 2002: 255).

Alican Çavuş ve Teğmen Ali Osman’ın hayatları emperyalizmin yok ettiği hayatlardan birer örnektir. Emperyalizm devletlerin üstünlük kurma çabası içerisinde;

ırkçılığı, ayrımcılığı pekiştiren bir olgudur. Avukat Ali Osman'ın "Sistemler kendi vatandaşlarını kendilerine benzemeyenlere karşı düşman ya da kibirli yetiştirebilmek için milliyetçilik ve dincilik gibi göz boyaması ya da körleşme yöntemleri uygularlar" (Uzuner, 2002: 280) sözleri bu düşünceleri destekler. Dolayısıyla romanda ekofeminizmin karşı bir duruş sergilediği emperyalizm, faşizm gibi düşüncelere eleştirel ifadelerin bulunduğu söylenebilir.

Beyaz Hala da Viki'yle sohbet ettiği bir anda "...insan kanının milliyeti yoktur. İnsan kanı kırmızıdır ve her yerde aynı derecede möhimdir. İnsan daima insandır kızım" (Uzuner, 2002: 259) der. Beyaz Hala'nın sözleri, onun insan ayrımı yapmadığını, tüm insanları eşit gördüğünü ortaya koyar. Başka bir yerde Viki'ye öteki dünya kavramını açıklamaya çalışırken şu ifadeleri kullanır: "Hani Allah'ın indinde ne İngiliz, ne Frenk, ne Zelendalı, ne de Türk heç farketmeyen, oraya varınca da insanların yalnızca iyi ve kötü diye ayrılacağı öbür dünya" (Uzuner, 2002: 233) olarak ifade eder. Beyaz Hala bu cümlelerle hangi ırktan olursa olsun kimsenin kimseye üstünlüğünün olmadığını anlatır. Bu ifadeler hiyerarşik yapılara karşı olan ekofeminist düşüncenin örnekleri olarak gösterilebilir.

Ekofeminist düşünceye göre dünyadaki yaşam birbirine bağlı bir ağdır ve bu ağda doğal bir hiyerarşi yoktur (King, 1989: 22). Bu düşünceye göre bir insan ne kadar kıymetli ise bir kelebek ya da bir çiçek de o kadar kıymetlidir. Canlılar birbirine üstün değil, birbirinin tamamlayıcısı şekilde kâinatta var olurlar. Dolayısı ile insanlar bunu fark ettiğinde doğayı sömüren değil doğayla birlik içinde ve sürdürülebilir bir yaşam tarzını benimseyecektir. Alican Çavuş, "...bir zamanlar onun mutlu ve huzurlu evi olan bu güzel yarımadayı cehenneme çevirdiğimiz için hepimizden nefret eden bir bülbül..." (Uzuner, 2002: 131) şeklinde tarif ettiği bir bülbülün ona hissettirdiklerini yazar. Alin Çavuş bu bülbülle bağ kurar. Ona Anzak Bülbülü adını verir. Romanda Anzak Bülbülü TNA (The Nightingale of Anzak) olarak yer alır. Alican Çavuş bülbüle bu ismi vermesinin nedeninin ona sahip olmak olmadığını şu cümlelerle ifade eder:

Her gittiğimiz yere, her gördüğümüz şeye kendi adlarımızı takmak, oralara uygarlık götürdüğümüzü sanmak bize has bir hastalık mı yoksa bütün milletler mi böyle? ...Fakat yemin ederim bu bülbüle ad verişim, ona sahip olmak niyetiyle değil, onu şahsileştirmek, yalnızlığıma ortak etmek içindir (Uzuner, 2002: 131).

Alican Çavuş'un sözleri gittikleri yerlere uygarlık götürmek adı altında sömürgeleştiren, hakimiyet kuran, kontrol altında tutan Avrupa merkezçiliğinin bir eleştirisi niteliğindedir. Sömürgeci İngilizler sözde uygarlık vaadiyle gittikleri yerleri

sahiplenir ve oralarda son sözün sahibi olurlar. Alican Çavuş ise bülbüle verdiği ismi bu niyetle vermediğini, bülbüle isim vermesinin nedeninin bülbülün ona ait olduğu için değil; bülbülle yalnızlığını paylaşmak için olduğunu söyler. Bu ifadelerden, Alican Çavuş'un dünyada hakimiyet kuran sömürgeci düzene karşı olduğu anlaşılır. Alican Çavuş bülbülle öylesine bir bağ kurar ki "TNA'nın sayesinde yeniden insan olduğumu hissederek ağlıyor ve buna seviniyorum" (Uzuner, 2002: 132) cümlesini kurar. Savaş yüzünden aylarca yaşadığı tüm acıların, şiddetin katılaştırdığı ruhunun ancak bülbülün sesiyle iyileştiğini söyler. Verilen bu alıntılarla canlıların birbiriyle hiyerarşik bir bağı bulunmayan bir yaşam tarzı, ezen-ezilen ilişkisi ve tahakküm kurma anlayışından beslenmeyen bir hayat ideali yansıtılır.

Ekofeminist yaklaşım insan olmayan doğanın egemenlik altına alınması ve yağmalanmasına karşıdır, sağlıklı bir ekosistem için insan ve insan olmayan sakinlerin ekosistemdeki çeşitliliği koruması gerektiğine inanır (King, 1989: 20). Dolayısı ile insanın hayvanlar üzerindeki tahakkümü de ekofeminizmin tartıştığı konular arasındadır. Romanda Beyaz Hala babası Alican Çavuş'un bayram namazlarını sevdiğini ancak kurban kesmeyi sevmediğini "...kurban kesmeyi hiç sevmezdi. Kurban Bayramları'nda namazdan eve bir türlü dönmez, oyalanır dururdu. Dönünce de hastalanırdı" (Uzuner, 2002: 234) cümleleriyle anlatır. Alican Çavuş'un Kurban Bayramları'nda hayvanların kesilmesine dayanmadığı, hayvanların kesilmesine yüreğinin razı olmadığı anlaşılır. Kurban Bayramları'nda hayvanların kesilmesi hayvanlar üzerinde kurulan tahakkümün bir parçası sayılabilir. Alican Çavuş bu tahakkümün bir parçası olmak istemez. Başka bir yerde Viki'nin vejetaryen olduğu ifadesi yer alır. Vejetaryenlik et yemezlik olarak bilinir. Bazı insanlar hayvanların yenmek için beslenmesine ve öldürülmesine karşı olması dolayısı ile et yemezler (Özcan ve Baysal, 2016: 102). Vejetaryenlik de hayvanlar üzerindeki egemenliğe karşı bir duruş olarak ele alınabilir. Bu anlamda romanda yalnızca insanın insana tahakkümü değil, aynı zamanda insanın hayvan üzerinde olan tahakkümü de eleştirilir.

D. Kadın-Erkek Eşitliği

Romanda yer alan ana karakterlerden Beyaz Hala, Gazi Alican Çavuş'un kızıdır. Beyaz Hala hiç evlenmemiş, babasının evinde yalnız yaşayan; zaman zaman kardeşlerinin çocukları ve torunlarıyla görüşen akıllı, inatçı biraz da aksi yaşlı bir kadındır. Köydeki herkesin saygı duyduğu ve çekindiği biridir. Onun için köylüler, "Efendi kadındır! Kadın olmasına rağmen kılavuz insandır" (Uzuner, 2002: 30) der.

Köylülerin kullanmış olduğu ‘efendi’ ve ‘kadın olmasına rağmen’ sözleri son derece dikkat çekicidir. Bu kelimeler erkeği üstün gören ataerkil düşüncenin dile yansıyan örnekleridir. Köylüler erkeklerde bulunduğu düşünülen efendilik, kılavuz (yol gösteren) insan olma gibi özellikleri bir ‘kadın olmasına rağmen’ Beyaz Hala’ya yakıştırırlar. Bu ifadelerle onu yüceltirler. Bu ifadeler erkek egemen düşüncenin kadın erkek ayrımcılığı yaparak kadını edilgen konumda bırakmaya çalıştığının göstergesidir. Erkeği yücelten bu sözcükleri Beyaz Hala için de kullanınca onu toplumun gözünde yüceltmış olurlar.

Beyaz Hala yaşlı ve yalnız bir kadın olarak anlatılır ancak aciz, güçsüz bir kadın değildir. Köylüler onu “...görmüş geçirmiş, tecrübeli, riyasız, yalansız, dirayetli, namuslu...emniyetli ve hünerli...” (Uzuner, 2002: 30) sıfatlarıyla tanımlarlar. Ayrıca kültürlü ve bilgili bir kadın olduğunu “...arif, ayaklı kütüphane...” (Uzuner, 2002: 30) kelimeleriyle ifade ederler. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının bazılarında yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre daha yoksul, daha eğitimsiz, sosyal güvenlik sistemlerinden daha yoksun oldukları, başkalarına daha çok bağımlı oldukları, yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kaldıkları ifade edilmektedir (Dağ, 2016: 483). Beyaz Hala ise romanda bunun tersine köylünün takdir ettiği, saygınlığı olan hatta çekindikleri bir kadın olarak yer alır. Aşağıdaki alıntı Beyaz Hala’nın köylünün gözündeki saygınlığını gösterir:

Kadınların kahvelerde erkeklerle beraber oturup tavlâ oynayarak çay-kahve içemedikleri 21.yüzyıl Türkiye köylerinde muhtar dahil bütün köylüler üzerinde saltanatını kurmuş bu bilge kadın... (Uzuner, 2002: 74).

Yukarıda verilen alıntıya göre 21.yüzyıl Türkiye’inde kahvehanelerde oturup, çay kahve içmenin ve tavlâ oynamanın erkek işi olarak görülmesi ifade edilirken, Beyaz Hala’nın bu kültürde yaşayan bir kadın olarak tüm köy halkı üzerinde saltanatını kurmuş olması, sözü dinlenen bilge bir kadın olarak yer alması son derece önemlidir. Cinsiyet kalıp yargılarının bağımlı, dışlanmış, zayıf olarak nitelendirdiği yaşlı kadın romanda karşımıza bilge ve güçlü bir kadın olarak çıkar. Romanda köylü kadınların davranışları içinde sık rastlanmayan eylemleri Beyaz Hala’nın rahatlıkla yapabildiği bilgileri yer alır. Beyaz Hala köy içinde rahatça dolaşan, köy kahvesine gidip orada köylülerle sohbet eden, köylülerin başları sıkıştığında danıştıkları bir kadın olarak anlatılır. Onun için “...elinde bastonu köyün içinde dolaşan, erkeklerin oturduğu kahveye gidip, onlarla çay içip politika ve tarım üzerine sohbet eden, çoklukla cahilliklerine kızıp azarlayan...” (Uzuner, 2002: 198) ifadeleri kullanılır. Öyle ki

köylüler ona üç yıl okula gitmesine rağmen ‘bilgelik’, hiç anne olmayışına rağmen ‘analık’, savaşmamış olmasına rağmen ‘kahramanlık’ ve kadılık yapmamasına rağmen ‘adillik’ gibi değerler yükledikleri (Uzuner, 2002: 198) bu nedenlerle de onu kutsal ve kıymetli bildikleri anlatılır. Köylüler onu engin bilgisi ve sağduyusundan yararlandıkları ermiş bir kişi olarak görürler. Beyaz Hala’nın toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının erkeklerde var olduğu sayılan güçlü, bağımsız, kendine güvenen, liderlik becerilerine sahip olmak (Dökmen, 2009: 108) gibi özellikleri olduğu anlaşılır. Köylülerin ona verdiği ‘bilgelik’ ve ‘analık’ değerleri ise eskiçağlardan beri kadının doğaya benzetilmesinden, kadınların kadim bilgelik deneyimlerinden esinlenerek verilmiş sıfatlar olarak düşünülebilir.

Beyaz Hala güçlü, sözü dinlenen, kendine güvenen bir karakter olmasının yanında çok da güzel bir kadındır.

...Beyaz ağırbaşlı, soğuk, çok zeki ve lafını esirgemez bir kızdı. Köyün öteki kızlarına hiç benzemezdi, hiç de benzemedi. Ona ‘erkek gibi’ diyeceklerin sözünü yalanlayacak kadar güzel bir kızdı. Beyaz o kadar güzeldi ki, bakan bir daha bakmak isterdi (Uzuner, 2002: 20).

Ataerkillikte kadınlara kadim doğa kimliklerine dair kabul edilemez bir seçim sunulur. Bu kimliği ya kabul eder ya da reddederek başat efendi modelini onaylar (Plumwood, 2017: 57). Buna göre bir kadın eğer erkeksi kabul edilen özellikler taşıyorsa bu olumlu bir şeydir, yüceltilebilir. Ancak tam tersi durum, yani bir erkeğin kadına benzemesi onu aşağı bir şekilde konumlandırır ve toplum tarafından hoş karşılanmaz. Yukarıda verilen alıntılar Beyaz Hala’nın erkeksi sayılan özelliklerinin yanı sıra kadınsı sayılan özelliklerinin de belirgin olduğu düşüncesini verir.

Beyaz Hala’nın yaşlılığında da güzelliğinden bir şey kaybetmediği anlaşılır. Viki’yi Gelibolu’da gezdiren rehber Mehmet’in Beyaz Hala’yı gördüğünde düşündükleri “O zaman Mehmet, Beyaz Hala’nın ne kadar güzel bir yaşlı kadın olduğunu hayretle gördü” (Uzuner, 2002: 46) sözleriyle anlatılır. Viki de Beyaz Hala’nın güzelliğine hayret eder. Üstelik romanda güzelliğin yalnızca genç kadınlara ait bir olgu sayılmasını eleştiren ifadelere de rastlanır.

Yaşlıyken güzel kadın olmak zordur. Çok zordur. En zordur. Ama...demek ki yine de olasıydı. Dünya’nın birçok kültüründe güzellik yalnızca genç kadınlara yakıştırılmış, kadın yaşamının en fazla yirmi yıllık dönemine sıkıştırılmışken, yaşlı bir kadının güzel olması, yer çekimi kanununun yalnızca dışı insanlara işleme dayatılan kültürlere, tek başına kafa tutmak kadar zordu. Zordu ama imkânsız değildi...Bazı kadınlar çok güzel yaşlanıyor ve yaşlıyken de güzel,

yaramaz, albenili olabiliyordu. Beyaz Hala Viki'ye bunu da öğretmişti (Uzuner, 2002: 231-232).

Güzellik, dünyanın birçok kültüründe genç kadınlara yakıştırılmış olsa da yukarıdaki ifadelerle yaşlı, akıllı ve saygın kadınların da güzel olabilecekleri romandan anlaşılır. Romanda Beyaz Hala'nın yaşlılık döneminde herkes tarafından saygı gören, güzel bir kadın olarak yer aldığı görülür.

Kadınların eşitlik arayışı içinde yaşam kalıplarının ve dişil özelliklerinin dışlanıp değersizleştirilmesiyle ve doğa olarak yorumlanan ötekilerin ve yaşam alanlarının dışlanmasıyla ulaşılan bir konum olarak karşımıza örtük erillik kavramı çıkar (Plumwood, 2017: 45-46). Kadınları eril bir ben içerisine sokma çabası olarak eleştirilen bu durumda kadının dişil özelliklerini reddetmesi ona sözde bir eşitlik kazandırır. Dolayısı ile toplumsal ve kültürel hiyerarşide altta kalmayı sürdürecektir olan çoğu kadın için başarı sağlanmış olmayacaktır. Romanda Beyaz Hala'nın bir kadın olarak herkesin ona saygı duyması, onu önemsemesi şu şekilde anlatılır:

Bir kadın olmasına karşın ancak bir erkeğe değer görülen yüksek saygı, hürmet ve önemsemeye kucaklanan Beyaz Hala'nın çok zeki, sağduyulu, disiplinli ve cesur bir insan olması sahip olduğu prestijli konumu kazanması için elbette yeterli değildi (Uzuner, 2002: 197-198).

Beyaz Hala'nın kadın olarak elde ettiği ayrıcalıklı konum için onun zeki, cesur, sağduyulu özelliklere sahip olmasının yeterli görülmediği ifade edilir. Bu toplumun kadına eğer ayrıcalıklı bir konum verilirse onun bu konumda kalabilmesi kadınlığından fedakârlık etmesi beklentisi olduğunu gösterir. Nitekim romanda Beyaz Hala için "Kadın olmasının yarattığı toplumsal engeli hiç evlenmeyerek bekaret diyetiyle ödemiş, dişiliğini bir bedel olarak köreltmisti" (Uzuner, 2002: 198) ifadeleri yer alır. Toplumun ona yüklediği ayrıcalıklı konum için Beyaz Hala'nın kadınlığından ödün vermiş olması ona eril bir ben içerisine sokma çabası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Beyaz Hala için yer alan "... 'babasının kızı'ydı ve bir kadına ancak bir erkeğin uzantısı olarak böyle bir değer verilebilirdi" (Uzuner, 2002: 198) ifadeleri toplumun kadınlara bir erkek üzerinden değer verdiklerinde eril hakimiyeti pekiştirdiklerinin ve devam ettirdiklerinin bir göstergesi kabul edilebilir.

Beyaz Hala sık sık Viki'ye kadın gibi olmasını, kadına benzemesini tavsiye eder. Viki'yi çok zayıf ve çelimsiz bulur. Viki'ye "Kadın dediğin biraz etli butlu olur be evladım" (Uzuner, 2002: 208) , "Ne o ööle sıska, memersiz, kışsız kadın mı olurmuş" (Uzuner, 2002: 235) diyen Beyaz Hala, Viki biraz kilo alıp yüzüne renk gelince "hah

şöüle kadına benzemeye başladın...” (Uzuner, 2002: 235) der. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadınların erkeklere nazaran beden biçimi ve inceliğe daha fazla önem verdikleri ve görünüşleriyle ilgili memnuniyetsizliklerini daha fazla açıkladıkları görülür. Zayıflamak ve ince kalmak özellikle günümüzde kadınların kendileri ile ilgili çabalarının ilk sırasında yer almaktadır (Oğuz, 2005: 32). Beyaz Hala ise zayıflığın güzelliğe bir katkısı olmadığını düşünür. 20. yüzyıl başlarından beri Batı, güzellik ve moda endüstrisi ile zayıf kadının güzel olduğu anlayışını empoze etmeye çalışır. Oysa eski kültürlerde şişman kadının güzel olduğu anlayışı hakimdi; bu durumun “bir dirhem et bin ayıp örter” gibi deyimlerle dile yansımış olduğu görülür. Bu durumda, Beyaz Hala, geleneksel kadın güzellik anlayışını, Viki ise 20. yüzyıl güzellik anlayışını temsil eder. İnsanları tek tipleştirmekten ve ayırtırmaktan başka bir amaca hizmet etmeyen bu varsayımların, tersi ifadelerin romanda yer alması verdiği iletiler açısından önem arz eder. Beyaz Hala’nın Viki’yle konuşmaları esnasında Viki’ye söyledikleri de oldukça ilgi çekicidir:

Bak tabiat her mahlukata ayrı yer vermiş, sana onun için kadına benzeyeceksin diyom ben. Eğer mahluklar başka mahluklara benzemeye özenir, buna çalışırsa tabiatın düzeni bozulur, her şey allak bullak olur... (Uzuner, 2002: 236)

Viki bir kadının yalnızca cinsellik ve anneliğe indirgenmesine karşıdır. Kadınların da insan olarak entelektüel zevkleri ve hırsları olduğunu savunur. Beyaz Hala ise bir kadının güçlü olmasının, meslek sahibi olmasının, kendi ayakları üstünde durmasının onu kadınlığından, anneliğinden alıkoymaması gerektiğini söyler. Bir anlamda Beyaz Hala ataerkilliğin dayattığı başat efendi modelini kabullenmemesini tavsiye eder. Beyaz Hala’nın aşağıdaki sözleri düşüncelerini ortaya koyar:

Benim senin meslek sahibi olmana para kazanan bir karı olmana hiç sözüm yok...Amma benim dediğim bunun yanında bir şey. Bu senin dediklerin olmalı, mutlaka olmalı...Yakında kızları kimse zincire vuramayacak. Ne babaları, ne hocalar, ne anaları, ne de devletler...Bitiyor bunlar. Hem de her yerde. Amma benim dediğim şo: Kadın kadın gibi olmalı. Yani bir kadın hem akıllı hem de memeli olsun be! Okumuş meslekli kadınlar başka işleri yapacam diye evinde herifiyle oynaşmanın da analığın da zevklerinden vazgeçmeyecekler! Vazgeçmesinler! ...Hepinize diyom ben kadın olmaktan vazgeçmeyin diye (Uzuner, 2002: 237)!

Beyaz Hala kendisini okutmayan annesine inat olsun diye evlenmemiş, yalnız yaşamayı seçmiştir. Annesinin “kızlar okumaz, kızlar gelin olurlar” (Uzuner, 2002: 21) lafı üzerine Beyaz’ın evlenmemesi “...öğretmen olmak için çıkamadığı evin eşliğinden, gelin olarak da çıkmamaya yemin etti...” (Uzuner, 2002: 22) şeklinde anlatılır. Beyaz Hala’nın bu kararından pişmanlık duyduğu hissedilir. “Bana gelince:

İyi halt ettim di mi? Ne halt ama!!!Hayde ben bi halt ettim, sen ne diye kendi hayatını yaşamıyorsun...” (Uzuner, 2002: 238) sözleri bunu doğrular niteliktedir. Bütünleştirici bir kuram olan ekofeminizm kadınlar da tam anlamıyla erkekler gibi insan kültürünün bir parçası olarak görülmelidir görüşünü savunur. İkicilik karşıtı bu yaklaşımda kadın ‘eski kadın kimliğini’ yok etmek ya da bu kimliği coşkuyla kucaklamak yönündeki seçeneklerle sınırlı değildir der (Plumwood, 2017: 55). Romandan verilen alıntılarda Beyaz Hala tek tip kadın olarak sunulan kadınlık modelinin aksine kadınların hiçbir özelliklerinden vazgeçmemeleri gerektiğini savunur. Kadın her yönüyle kadındır ve yaşamın her alanında var olabilir. Meslek sahibi, kendi ayakları üzerinde duran kadın, diğer kadınlık özelliklerinden vazgeçmek ve kendisine dayatılan kalıplara sığmak zorunda değildir.

Viki Alican Çavuş’un aslında yıllar önce Yeni Zelanda’dan getirilen büyük dedesi Alistair John Taylor olduğunu öğrendiğinde, onun kızı Beyaz Hala’nın da büyük halası olduğunu öğrenmiş olur. Beyaz Hala’yı çok seven Viki böyle bir halası olduğu için gurur duyar. “Kadınların bu kadar küçümsendiği bir ülkede, kendini erkeklere bu kadar önemsetmiş bir Gelibolu kadını...” (Uzuner, 2002: 214) şeklinde tarif ettiği halasının çocukluğunda da babası tarafından çok sevildiğini öğrenir. Romanda; babası Alican Çavuş’un kızı Beyaz’ı hiç yanından ayırmadığı, kucağından indirmedeği, bir dediğini iki etmediği ve oldukça şımarttığı yer alır. “Kız çocuklarına oğlan çocukları kadar değer ve önem vermeyen köylüler...” (Uzuner, 2002: 20) Alican Çavuş’un kız çocuğuna verdiği bu özel ilgiyi garipserler. Bu duruma Alican Çavuş’un savaşta yaşadıklarından dolayı bozulan psikolojisinin ve hastalanmasının neden olduğunu düşünürler. Köylüler bu “...yersiz kız çocuğu sevgisine...” (Uzuner, 2002: 20) göz yumarlar. Hatta kızının büyüyüp ona arkadaşlık ettiğini, Alican Çavuş’un kâbus ve titreme krizlerinde azalma olduğunu gördüklerinde kızının ona uğur getirdiğini düşünürler. Tüm ataerkil toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de kız çocuklarına oğlanlar kadar önem verilmediğinden söz edilirken romanın ana karakterlerinin bunun tam tersi bir duruş sergiledikleri dikkat çeker. Romandaki bu ifadelerin kadın-erkek ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Dahası kız çocuklarının uğursuzluk getirdiği cahiliye inançları olarak bilinen batıl inançları da yıkmak noktasında Alican Çavuş’ a kızı Beyaz’ın uğur getirdiği ifadeleri önem arz eder.

Beyaz Hala'nın Uzun ve Bulut isminde iki erkek kardeşi daha vardır. Beyaz Hala babasının tüm çocuklarını ayırmadan eşit sevdiğinden bahseder. Beyaz Hala bunu “Babam bizim üçümüzü de heç ayırmadan severdi. Birimize İstanbul'dan iskarpin getirirse üçümüze de getirirdi. Bana fistan dikilirse, kardeşlerime de mintan dikilirdi” (Uzuner, 2002: 244) cümleleriyle anlatır. Beyaz Hala yaşadığı yerde insanların kız ve erkek çocuklara olan tutumunu ise şu cümlelerle aktarır:

Bizim buralarda, köy yerlerinde hele o vakitler erkekler evlatlarını kucaklarına alamaz, sevmezlerdi. Ayıptı. Adet öyleydi. Hele kız bebeler, onlar çocuktan bile sayılmazdı. Köy yerlerinde hala, şimcik bile erkekler daha mühimdir. Çünkü kızlar nasılsa gidicidir. Başka bi eve hizmet etmeye, bebe doğurup, bebe bakmaya, tarlalara evlerde ve yatakta çalışmak için gelin giderler. Daha birkaç sene evvelsine kadar köy yerlerinde adamlar babalarının yanında bebelerini kucaklarına alamaz sevemezdi... (Uzuner, 2002: 179).

Beyaz Hala'nın sözlerinden o günün şartlarında var olan cinsiyet eşitsizliği anlaşılır. Kız bebeklerin evlattan bile sayılmaması kadın hareketlerinin ilk zamanlarında kadınların da ‘insan’ olduklarını kanıtlama ve temel hakları elde etme çabalarını (Donovan, 2016: 29) akıllara getirir. Verilen ifadelerde kadının ikincil konumu, ötekileştirilmesi ve üzerinde kurulan tahakkümle sömürülmesi gözler önündedir. Kadının cinsel bir obje görülerek yatakta çalışması, bununla birlikte ev içi alana hapsedilerek orada görülmeyen emeği, tarlada çalışması, bebek doğurup çocuk bakımıyla ilgilenmesi ve bu görevlerin kadınla özdeşleşmesi kadın sömürüsü denilince ilk akla gelenlerdir. Kadın hareketlerinin temelinde tüm bu sömürü düzeninin yıkılması yer alır. Beyaz Hala onların evinde böyle bir anlayışın olmadığını, babasının kimsenin lafına bakmadan çocuklarının bakımıyla ilgilendiğini, onları kucağından indirmedeğini, oyunlar şarkılar öğrettiğini anlatır. Beyaz Hala'nın ifadelerinden onların evinde kız-erkek ayrımcılığı yapılmadığı anlaşılır.

Romanda Rehber Mehmet, Beyaz Hala, Viki ve Avukat Ali Osman'ın sohbet ettikleri bir ortamda Rehber Mehmet kendisini hassas romantik biri olarak tarif eder. Kadınlara karşı anlayışlı olduğunu söyler. Mehmet kendisi için “Annemin oğluyumdur” (Uzuner, 2002: 246) ifadelerini kullanır. Beyaz Hala ise kendisini babasının dizi dibinde büyüyen, onun okuduğu kitaplara ilgi duyan, babasından İngilizce öğrenen bir kadın olarak “...babamın kızıyım ben...” (Uzuner, 2002: 247) şeklinde anlatır. Bu alıntılar akla toplumda yaygın şekilde kullanılan ‘anasının kızı’ ve ‘babasının oğlu’ benzetmelerini getirir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre kadından ve erkekten sahip olması beklenen özellikler doğduğu andan itibaren

öğrenilmeye başlanır. Bu özellikleri kız çocukları annesiyle, erkek çocukları da babasıyla özdeşim kurarak içselleştirmeye başlar. Verilen alıntılarda ise Rehber Mehmet'in erkek olarak annesine benzemesi, Beyaz Hala'nın ise babasının kızı olarak ifade edilmesi bu genel algının tersine bir anlayışın da mümkün olduğu iletisini vermektedir.

Alican Çavuş'un askerden yarı aklını yitirmiş şekilde Meryem tarafından bulunması ve sonrasında Meryem'le evlenmesi "Evliliklerde kadınların erkeklerden daha genç olması geleneğini adeta dini bir emir gibi kabullenen..." (Uzuner, 2002: 18) köylülerce yadırganır. Çünkü Meryem yaş olarak Alican Çavuş'tan büyüktür. Ataerkil toplumlarda kız çocuklarının erken yaşta evlenmeleri erkeklere oranla daha fazladır (Uysal, vd., 2019: 198). Meryem ise alışılmışın dışında bir köylü kızıdır. Romanda Meryem'in, sünnetçilik yapan babasını yıllarca izlemiş olduğu, bu nedenle hem kendinin evlenmek istemediği hem de talibinin çıkmadığı anlatılır. Beyaz Hala annesi Meryem'in sünnet ameliyatlarını izlemesinin köylülerce yadırgandığını söyler. Beyaz Hala "Kız olmasa sünnet yapmasına izin verirlerdi ama kız doğmuş zavallıcık *marı*. Şimcik kadınlar da sünnetçi oluyor amma o vakitler yok ööle bi şey tabii" (Uzuner, 2002: 177) der. Cinsiyetlere yüklenen roller insanların meslek seçimlerini ve yapabildikleri işleri de ayırıştırır. Beyaz halanın cümleleri, eskiden kadınların yapmasının uygun görülmediği sünnetçilik mesleğinin artık kadınlar tarafından da yadırganmadan yapıldığına dikkat çeker.

Erkek liberal kuramcılarının ortaya attığı varsayıma göre, insan hakları olarak bilinen doğal haklara sahip olan kişiler, ailelerin efendileri olan mal sahibi erkeklerdir. Bu varsayım, Amerikan hukukunda 20.yüzyıla kadar yer almıştır (Donovan, 2016: 28). Romanda Avukat Ali Osman Viki ile sohbet ettiği bir yerde şu ifadeleri kullanır:

20.yüzyılın ortalarına kadar tam iki bin yıl boyunca, insan deyince erkek insan anladığımızı kimse reddedemez...Bu durumda Hristiyan, Avrupa ve Müslüman Türk tarihinde önemli ve soylu adamlar dendiğinde hep erkek atalarımız demek isteniyordu. Hala öyledir. Yani tarih savaşı soylu bir etkinlik sayan erkek atalarımızı, erkek tarihçiler tarafından anlatan bir metindir.-Müslümanlıktan önce Türkler'de kadınlar da insan sayılırdı, bu nedenle dini faktörü önemle belirtiyorum Viki (Uzuner, 2002: 316-317).

Avukat Ali Osman'ın Viki'ye söyledikleri doğal haklara yalnızca erkeklerin sahip olduğu önermesini dile getiren erkek liberal kuramcılarını akla getirir. İnsan kelimesinin sadece erkek insan anlamına geldiği, kadının ne tarihin sayfalarında ne de yaşadığı dönemlerde adının geçmediği anlaşılır. Tarih yalnızca onu üreten erkek

tarihçilerin anlattığı erkek atalardan ibaret sayılır. Dolayısı ile Avukat Ali Osman Hristiyan, Avrupa ve Müslüman Türk tarihinde kadının hiçbir hakkının bulunmadığını dile getirir. Romadaki bu ifadeler erkek egemen tarihin ve kadınların tarihte görünür olmamasının bir eleştirisidir. Ancak Müslümanlıktan önce Türk tarihine bakıldığında kadının toplumsal, dinî, hukuki ve siyasi bakımdan emsalsiz imkânlarla sahip oldukları görülür (Tellioglu, 2016: 209-224). Avukat Ali Osman, Müslümanlıktan önceki Türk toplumunun çağdaşlarınca kadını görünmez kıldıkları dönemde, kadınlara; yönetimde, sosyal hayatta, hukuki alanlarda çeşitli haklar vermiş olmalarını özellikle belirtir. Alican Çavuş, Gelibolu'ya getirilmeden önce Mısır'da gözlemediklerinden bahseder. Kadınların tamamen kapalı ve örtülü gezmek zorunda olduklarını ifade eder. Mektuplarında belirttiği “Araplar kendi kadınlarını sanki esir almışlar. Arap kadınları özgür değil” (Uzuner, 2002: 54) düşünceleri yakın tarihte de kadınların esaretinin bitmediğini, özgürlüklerine kavuşamadıklarını düşündürür. Müslüman bir toplum olan Mısır'da Arap kadınları üzerinde kurulu eril tahakkümün devam ettiği anlaşılır. Türk toplumunda da Müslümanlıktan sonra kadınların ikincil planda kaldığı göz önünde tutulursa; eril hakimiyetin, dini kadınlar üzerinde tahakkümün devamı için bir araç olarak kullandığını gösterir.

19.yüzyıl kültürel feministlerinin bazıları cahillik, yoksulluk ve suçun var olmadığı bir medeniyet için anaerkillik düşüncesini dile getirmişlerdir. Bu dönemi annelerin hâkim olduğu, kadınlarının kendi kaderlerinin belirleyicileri, çocukların koruyucuları, ev yaşantısı, din ve yönetimin her yönüyle kurucusu olarak tasarlamışlardır (Donovan, 2016: 86-87). Teğmen Ali Osman'ın savaştayken annesine yazdığı mektuplarda annesine olan düşkünlüğü, sevgisi ve saygısı yer alır. Teğmen Ali Osman annesine adete hayrandır. Annesinin ona bakışlarında hissettiği tolerans, sevgi ve her fedakarlığa hazır olmasının gücünden bahseder. Bu gücü şu cümlelerle ifade eder:

...dünyanın en kuvvetli, cesur ve tecrübeli askeri bile bir ananın bu kuvvetiyle rekabet edemez. Hayır, bir ananın ancak evladı için sakladığı ve onun uğruna her şeyi göze alan tabiatüstü kuvvetidir ki erkeklerin bir kadınla asla başa çıkamayacağı iki şeyden biridir. (Kadınların diğer kuvveti hakkında henüz fazla tecrübeli değilim ama her erkek çocuğu bu gücü ve onun büyüklüğünü daha kendi cinsiyetini fark ettiği en küçük yaştan itibaren idrak etmiştir.) (Uzuner, 2002: 122).

Teğmen Ali Osman'ın kadınların özellikle de annelerin tabiatüstü güçlerinin bulunduğunu düşünmesi, anaerkillik düşüncesinde var olan kadınların, hayatı koruyucu, barışçı ve yaratıcı dünya görüşünü ifade edebilecek özgül deneyimlerini ve

yetenekleri olduğunu hatırlatır. Teğmen Ali Osman kadınların bu tabiatüstü kuvvetiyle hiçbir erkeğin başa çıkamayacağını söyler.

Tüm bunlara dayanarak *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* adlı romanda bir savaş romanı olmasına karşın pek çok yerde kadın-erkek eşitliğine yönelik iletilere yer verildiği görülür. Kadınların da erkekler kadar güçlü, akıllı, kararlı olabileceklerine dair ifadeler yer alır ve kadın karakterlerin güçlü karakterler olarak sunulduğu görülür. Ayrıca romanda toplumsal cinsiyetin dayattığı rollerin ve kalıp yargıların tersi yönünde ifadelere sıkça yer verildiği gözlemlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİ YEŞİL SU SAMURU ANNELERİ, BABALARI, SEVGİLİLERİ ve DİĞERLERİ

İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri adlı roman genç bir kadın olan Nilsu Baran'ın hayat hikayem dediği bir dosyayı bir yazara getirmesi ve hayat hikâyesinin romana dönüşmesini istemesiyle başlar. Romanda; Nilsu'nun anne ve babasının boşanmasının onun yaşamına etkisi, insanlara olan güvensizliği ile orta yaşlarda çevreci bir mühendis olan Teoman'ın yollarının kesişmesi ve yaşadıkları aşk konu edilir. Romanın bitiminde Nilsu Baran'ın hikayesindeki karakterlerin aslında bambaşka kişiler olduğu ortaya çıkar, hatta romanın sonunda ne olduğu okuyucuya bırakılır.

II. *İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* Romanında Ekofeminizm

A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı

Romanda savaş sahnesi ya da savaşla ilgili herhangi bir ifade yer almamakta ancak şiddete karşı olan ifadelerin bulunduğu görülmektedir.

Romanda Nilsu'nun sevgilisi Teoman orta yaşlarda, çevre korumacılığına ilgi duyan hatta bunun için politik düzeyde çaba sarf eden ütopyacı bir mühendis olarak tanıtılır. Teoman ise kendini aykırı, doğuştan muhalif, doğuştan anarşist olarak tanımlar. Kendini anarşist olarak tanımlaması çevresinden yıkıcı, kıyııcı gibi damgalar yemesine neden olur. Oysa Teoman şiddetin her türüsüne karşıdır. Teoman yıllarca çevresindeki insanlara anarşizmin felsefesi ve tarihi üzerine açıklamalar yapar. Sürekli araştırır ve okur. Romanda "...bir düşünce biçimi olarak sanatçılar ve felsefeciler arasında benimsenen anarşizme sarıldı. Pissaro, Mallerme, Oscar Wilde, Max Stirner, Leo Tolstoy, M.Gandhi gibi barışsever anarşistleri tanıdı, tanıttı" (Uzuner, 1999: 24) ifadeleri yer alır. Teoman şiddet olmadan anarşist olunacağına inanan biridir. Romanda Teoman hakkında yer alan "...şiddetten, zorbalıktan ve terörden nefret ederdi. Çiçek koparmak bile öldürmekti onun için" (Uzuner, 1999: 24) cümleleri onun şiddete olan bakış açısını gösterir. Teoman'ın bağlı olduğu sol ideolojiden uzaklaşma sebebi de yine şiddettir. "Bağlı olduğu sol fraksiyondan, şiddete karşı olduğu için, büyük bir hayal kırıklığı içinde koptuğundan beri..." (Uzuner, 1999: 27) ifadeleri

Teoman'ın hayatında şiddete yer olmadığını gösterir. Herhangi bir yöneticiye ihtiyaç duymadan toplumun düzenlenmesinin mümkün olduğunu ileri süren anarşistler iyi bir yaşamın zora başvurmaksızın düzenlenmiş bir toplumda gerçekleşeceğine inanırlar (Uğur, 2010: 137-139). İnsanların devletsiz olarak daha uyumlu ve düzenli yaşayabileceklerini, devlet sisteminin kurulmasının insanlara zararlı olduğunu savunan bir siyasi akım olan anarşizmin şiddet temelli olduğu sanılır. Romanda şiddetten uzak olan anarşist görüşün günlük kullanımda terörle eş anlamda muamele gördüğü ifadeleri yer alır.

Anarşist, yalnızca her çeşit otoriteye, yöneten güce ya da yerleşik düzene isyan eden kişi olmasına karşın, günlük yaşamda terörizmle eşanlamlı muamele görür. Oysa şiddet kullanmadan anarşist olunabileceği unutulmuş, belki de hiç bilinmemiş... (Uzuner, 1999: 24).

Teoman anarşizmin şiddet içermediğini anlatmaya çalışır. Teoman'ın düşüncelerine göre “Keskin silahlar var oldukça, o ülkede kargaşa artar” (Uzuner, 1999: 28). Bu görüşler savaşa, silahlanmaya ve şiddete karşı olan ekofeminist görüşle uyumludur.

Sevgilisi Nilsu Teoman'ı şu sözlerle anlatır:

Teoman çiçek ve devrimin yan yana büyüyeceğine inanan, silahlardan çiçek, umut ve özgürlük fişkiracağını sanırken, silahların kan akıttığını görüp şaşırın, alt üst olan, coşkulu, romantik, bir yanı sıra daima naif, filantrop, yaratıcı kocaman bir çocuktu (Uzuner, 1999: 20).

Nilsu'nun ifadelerine göre Teoman'ın hayatı silahların kan akıtmasından dolayı alt üst olmuştur. Teoman naif, romantik ve insanların iyiliği için çalışan bir karakterdir. Ona göre silahlar ancak çiçek, umut ve özgürlük saçmalıdır.

1950 doğumlu olan Teoman döneminin pek çok genci gibi politize olmuştur. Öğrencilerin örgütlendiği derneklerde yöneticilik yapmıştır. Gençlik döneminde Türkiye'de sağ sol çatışmaları olarak bilinen 1960-1980 olaylarına denk gelen zamanda okulunu yeni bitirmiştir. Romanda o dönem, “İnsanlar ölüyor, eski dostlar birbirine ateş ediyor, sokaklarda kırmızı ayak sesleri duyuluyordu” (Uzuner, 1999: 32) şeklinde anlatılır. Bir başka yerde ise “İnsanlar sokaklardan, sokaktaki terörden korkuyorlardı; herkes evine sinmişti” (Uzuner, 1999: 92) cümleleri yer alır. Bu olaylar yaşanırken bir gece Teoman'ın da alınca silah doğrultulur (Uzuner, 1999: 92). Teoman yaşamla ölüm arasında kalan o kısa anda gülmek ister. Ölmeden önce insanın gülmesi gerektiğini düşünür. O anda aklına annesinin ona küçükken anlattığı ‘susamlı’

zannettiği ‘susamurları’ gelir ve gülümser. Adam canını bağışlar ve evine gitmesini söyler. Romanda bu olayla ilgili “...bir gece vakti, yaşamını almak istemişti elinden. Sonra da bağışlamıştı. Ne denli gerçeküstü görünse de son derece gerçek, acı ve zalimdi bu olay” (Uzuner, 1999: 93) cümleleri yer alır. İnsanların öldürüldüğü, sokaklarda ölümün kol gezdiği, korku içinde yaşayan insanların olması ve Teoman’ın da bu olaylardan nasibini alması son derece acı ve zalimdir. Teoman o dönemde annesinin evine taşınır ve annesi dışında kimseyle konuşmaz; bol bol okur, annesiyle tartışır; herkesi, her şeyi hatta kendini eleştirir.

Teoman’ın o dönem sonrasında, 1988 yılında kurucu üyeleri arasında olduğu Yeşiller Partisine katıldığı belirtilir. Yeşil politikayı savunan partilerin özünde; kadınlar, barış, doğaya zarar vermeyen üretim, toplumsal adalet, ezilen insanların hakları, şiddete başvurmama gibi ilkelerin yer aldığı (Mellor, 1993: 44-45) göz önüne alınırsa, Teoman gibi bir karakterin yapmak istediklerini gerçekleştirebileceği, şiddetten uzak bir alan olarak gördüğü Yeşiller Partisine katılması yadırganmaz.

Yukarıdaki tartışmalar göz önüne alınarak romanda; şiddete, zorbalığa karşı bir duruşun olduğu söylenebilir. Ekofeminist açıdan değerlendirildiğinde ana karakter Teoman’ın hem Yeşil politikayı savunması hem de şiddete karşı oluşu önem arz eder.

B. Doğa ve Doğa Sömürüsü

Çok okuyan ve kültürlü bir insan olan Teoman Yeşil Parti kurulmadan önce ideal toplum üzerine düşünceler üretir. Düşünceleri, kökeninin Taoizm olduğu düşünülen ‘küçük güzeldir’ (Uzuner, 1999: 27) fikrine dayanır. Romanda Teoman’ın çevre konusu ve ekolojiye dair donanım edinmeden önce Taoizm’le karşılaştığı anlatılır. Taoizm’e göre; “Uygarlık, doğal düzenin bozulması anlamına geldiğinden, her toplumsal reform, aslında uzak geçmişe bir dönüştür ve başlangıçtaki bozulmamışlığa ulaşmak amacındadır” (Uzuner, 1999: 28). Teoman modern düşünceler arasında bürokrasiye, kanun ve teknolojiye karşı çıkan anarşist yorumların Tao-te Ching’den kaynaklandığını düşünür. Tao-te Ching, Taoculuğun bilinen en eski metnidir. Taoculuk tabiat ile uyum halinde olmayı, tabiata müdahaleden kaçınmayı, basitliği, sadeliği, azla yetinmeyi savunan bir düşünce ve inanç sistemidir (Tzu, 2018: 8). Taoculuğun bu görüşlerinin ekofeminizm yaklaşımında savunulan doğanın sömürülmemesi gerektiği düşüncesiyle benzer olduğu görülür. Romanda “Az nüfuslu, küçük ülkeler oluşturunuz,” diyordu Lao -Tse (Uzuner, 1999: 28) ifadesi geçer.

Teoman doğanın düzeninin bozulduğuna, bu düzeni düzeltebilmek için köklü reformlara ihtiyaç olduğuna inanır. Bunun da Taoculuktan etkilenecek kalabalık şehir yaşantısının olduğu ülkeler yerine az nüfuslu ülkeler kurulmasıyla mümkün olacağını düşünür. Mies; kentsel kültürü ve kentsel yaşam tarzını, ilerlemenin ve modernliğin zirvesi olarak gören, şehirlerin; yaşamın, özgürlüğün, kültürün merkezleri olduklarını düşünen insanların, her fırsatta şehirlerden doğaya; henüz girilmemiş olduğunu umdukları yerlere kaçtıklarından bahseder. Doğanın kendilerine tabi kılınıp kontrol edilmesini medeniyet sayan insanların, kentsel medeniyette mutluluk bulamadıklarını ifade eder (2021: 227-228). Burada Teoman'ın görüşlerinin, Mies'in düşünceleriyle benzerlik gösterdiği görülür. Teoman'ın da desteklediği az nüfuslu küçük ülkeler, insanlar ve doğa için en makul çözümdür. Teoman, yeni toplum anlayışının günün birinde mutlaka böylesi bir yöne kayacağını düşünür ve düşüncelerini hayata geçirecek bir dernek, grup ya da parti kurulmasını ister. Teoman bunun yanı sıra eğitimin ve zihniyetin de değişmesi gerektiğine inanır. Romanda "Bunu başarmak ancak doğaya dönük, doğa, hayvan ve insan sevgisini yüreklere aşılacak bir eğitim programıyla olasıydı. Böylesi tüketim hırsıyla koşullanmış, gurur ve yarış üzerine kurulu toplumlarda hiç de kolay değildi düşündüklerini gerçekleştirmek..." (Uzuner, 1999: 30) ifadeleri düşlediği zihniyet değişiminin nasıl olması gerektiğini gösterir. Bu düşünceleri gerçekleştirmenin, tüketim hırsı ve yarış üzerine kurulmuş olan bir toplumda çok zor olduğunu bilir. Bu tartışmalar göz önüne alınarak, Teoman'ın toplum ve doğada var olan sorunlara kayıtsız kalmayan, farkında olduğu sorunlara çözüm önerileri getirmeye çalışan, duyarlı bir karakter olduğu sonucuna varılabilir.

Teoman "yeni bir parti, eko-politika ve çevre sorunlarının toplumsal boyutta etki mekanizmaları üzerine düşünmeye başladığı" (Uzuner, 1999: 179) dönemde yolu Yeşiller'le kesişir ve partinin kurucu üyesi olur. Yeşil hareket, insani gelişmenin gezegenimizin varlığını idame ettirme kapasitesini aştığı konusunda bizi uyarır (Mellor, 1993: 22). Endüstriyel yaşamın yarattığı dev teknolojiler, kitlesel üretim ve tüketim, sanayileşmiş tarım ve askeri teknolojiler; insan ırkının, diğer canlı türlerinin ve gezegenin yaşamını tehdit etmektedir. Modern sanayi toplumları doğaya hiçbir saygı göstermeden gelişmişlerdir. Yeşiller insanlığın doğanın sınırsız maddi isteklerini karşılayacak kadar bolluk olduğu varsayımına temelden karşıdırlar. Teoman düşüncelerine çok yakın bulduğu Yeşil Parti'nin toplantısında kürsüde 'Laura' adlı kısa bir hikâyeye anlatır. Bu hikâyede Laura ölecektir ancak ölmeyi 'Laura olarak yaşamayı bırakmak 'olarak tanımlar. Başka bir şey olarak yaşamaya devam edeceğini

söyler. Belki de “bir susamuru olarak yaşarım” der. Teoman da kendini anlattığı bu hikâyedeki susamuruna benzetir ve ben “...yeşil bir susamuruyum” (Uzuner, 1999: 194) ifadesini kullanır. Salondakilerin gülmesi üzerine Teoman konuşmasına şu şekilde devam eder:

Sizlere aktardığım bu öykünün yazarı, tükettiğiniz yüzyılın başında, *susamurlarının* en büyük düşmanını, avcı tazılar olarak düşünüyormuş. Hâlbuki boşalan rakı veya ‘ouzu’ şişelerinden tutun da, her türlü kirliliğin yarattığı tehlike, bozduğu ekosistem zinciriyle susamurlarını da, bir gün tükenen türlere dahil edecektir. Kirlilik bir bütündür! Hava, su, toprak birbiriyle etkileştiği gibi, kıtalar ve okyanuslar da, bu bütünün parçalarıdır. Ve yeryüzünde yaşayan kimse, hiç kimse bu tehlikeden korunamaz; rengi, ırkı, dili, para birimi ve cinsiyeti pek makbul bile olsa (Uzuner, 1999: 194)!

Teoman konuşmasında çevre kirliliğiyle ilgili çok önemli bir açıklama yapar. Havanın, suyun, toprağın kirlenmesi; ekosistemin bütünüyle bozulmasına ve bu nedenle birçok canlı türünün yok olmasına neden olur. Büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan dünyada rengi, dili, ırkı ne olursa olsun herkesin bu bozulmadan mutlaka etkileneceğini ifade eder. Romandaki bu ifadelerin yok olmakta olan bir dünyaya dikkat çekmesi son derece önemlidir. Bu ifadeler toplumda kirletilen ve sömürülen doğanın farkındalığının kazandırılmasına katkı sağlayan ifadelerdir. Teoman konuşmasına şu şekilde devam eder:

...dünyanın yalnızca ‘üst derisi’ değişmiyor, bütün iç organlarında da sorunlar hastalıklar belirdi. Yalnızca, yok olan ormanlar bile uygarlığımızın-eğer bir uygarlık kurabildiysek? -kaybolması için çok ciddi bir tehdittir. Geleceğin besin kaynaklarını hazırlamadan, kirlenmeyi-hem biyolojik, hem kimyasal, hem de sosyal kirlenmeyi-önlemeden ‘sivil toplum’ dan ve ‘karşı parti’ olmaktan söz edemeyiz. Önce ciddi bir altyapıya gereksiniyoruz! Ben ve bütün *susamurları* (Uzuner, 1999: 195)!

Tüm kalkınma stratejileri, açık ya da gizli şekilde zengin toplumların yaşam biçiminin en iyi model olduğu varsayımına dayanır. Sözde iyi yaşama ulaşmak bu toplumların endüstrileşme, teknolojik ilerleme, sermaye birikimi yollarının diğer ülkelerce de izlenmesiyle mümkündür. Ataerkil kapitalizmin hizmetindeki ataerkil bilim ve teknoloji sermayenin büyüme kaynağıdır ve doğal büyüme döngülerinin bozulmasıyla ilgilenmez (Shiva ve Mies, 2021: 88-119). Bu kontrolsüz büyümeye uygarlık adını vermemizi eleştiren Teoman eğer önlem alınmazsa belki de canlıların besinsiz kalacağını, biyolojik, kimyasal ve sosyal kirlenmelerin dünyadaki düzeni tamamen yok edeceğini ifade eder. Ayrıca ormanların yok olmasının da ciddi bir tehdit

olduğunu söyleyen Teoman'ın, ekofeminizmin odağında olan konulardan bahsettiği görülür.

Başka bir yerde Teoman'ın sevgilisi Nilsu ile aralarında geçen bir konuşma oldukça dikkat çekicidir:

Bak, dünyada bir güçler dengesizliği var. Dünya'nın 1/5'i, bütün besin gereksinmesinin 3/5'ini tüketiyor. Açlıktan kendi insanları ölen Etiyopya, İngiltere'ye et satıyor. Dire Dawa Et İşlem Şirketi konserve et yapсын diye. İsviçre'de kişi başına ulusal gelir yirmi bir Amerikan doları, Nijerya'da üç yüz altmış sent, Türkiye'de bir nokta iki dolar. Yani konuyu Gökova, Aliğa, Caretta caretta, Monakus monakus olarak görmek at gözlüğü anlamına gelir (Uzuner, 1999: 256).

Teoman savunduğu ideolojinin yalnızca Gökova ve Aliğa'da kurulacak termik santrallere ya da türü tükenme tehlikesi altında olan caretta caretta ve monakus monakuslar (Akdeniz foku) için mücadele eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmesine tepkilidir. Yeşiller Partisi'nin yalnızca çevre koruma, doğal hayatı savunma ve enerji sorunuyla kısıtlayıp bir sosyal yardım kurumuna dönüştürülmesini yanlış bulur. Böyle olduğunda farklı politik güçlerin çıkarına uygun, çocuksu, tehlikesiz, zorlamayan ve sorgulamayan bir yapı gibi göründüklerine inanır. "Termik santrallere karşıyız diye ortaya çıkıp yollara, köylere düşüyoruz ya ...bunu yalnızca falanca yere termik santral yapılmasın, filanca körfez kurtulsun sananlar var" (Uzuner, 1999: 255) cümlelerini kullanır. Cümlelerinden doğanın ve hayvanların sömürsü, çevrenin kirletilmemesi, termik santrallerin kurulmaması için çalışmalarının yanında küresel kapitalist sistemin üçüncü dünya ülkelerini sömürmesi ile de ilgilendikleri, bunlarla ilgili çözüm üretmeye çalıştıkları anlaşılır. Teoman'ın aşağıda yer alan cümleleri bunu kanıtlar niteliktedir:

Enerji gelişmişliğin bir kriteri mi acaba Nil? Neden üçüncü dünya ülkeleri, ille de birinci dünya ülkelerinin yollarını takip etsin yani? Değil mi? Farklı bir büyüme modeliyle de gelişmenin olası olduğunu savunmak, neden hainlik, gericilik ya da ütopya olarak değerlendiriliyor (Uzuner, 1999: 257)?

Teoman'ın bu ifadelerle zengin olmayan ülkelerin, zengin ülkelerin yolundan gitmek yerine farklı bir şekilde büyümeleri için bir yöntem arayışında olduğu anlaşılır. Üçüncü dünyadaki çoğu ekosistem yalnızca yerel nüfusu değil Kuzey'in tüketim taleplerini ve endüstriyel ham madde ihtiyacını da sırtında taşır. Bu nedenle yerel üretim, tüketim ve yaşam tarzlarının aslında sürdürülebilir olabilecekken, dışarıdan kaynak sömürsü nedeniyle sürdürülebilirliğini kaybeder (Shiva ve Mies, 2021: 437). Sömürgecilik ve dayatılan kalkınma modelleri üçüncü dünya ülkelerinde kaynaklara

yabancılaşma ve en önemlisi geçim kaynaklarının yok edilmesine neden olur. Tarih boyunca Afrika, Asya ya da Latin Amerika ülkeleri Kuzey'in ekonomilerinin ilerletilmesi uğruna halklarının ve doğal kaynaklarının vahşice talan edilmesine sahne olmuştur. Örneğin Japonya'nın tek kullanımlık yemek çubuğu için Sarawak ormanları yok edilmektedir. Buradaki halk kendi topraklarında evsiz kalmaktadır. Yoksulluğu üreten ve sömürüye dayanan küresel piyasa sistemi sorunun en büyük kaynağıdır (Shiva ve Mies, 2021: 439-446). Teoman da Shiva ve Mies ile benzer görüşleri taşır. Nitekim Nilsu ile aralarında geçen konuşmada bu konulara dikkat çekerek, farklı bir büyüme modelinin olası olduğunu savunmaktadır. Bu da insanlara sürdürülebilir geçim kaynakları bulmaları için haklar ve kaynaklara erişim hakkı vermekle mümkün olabilir. Teoman, üçüncü dünya ülkelerinin kaynakları sömürülme, bu ülkelerin kendi kendilerine yeten ülkeler durumuna gelecekleri ve birinci dünya ülkelerini yakalamaya çalışmadıklarında sürdürülebilir yaşamı sağlamaya muktedir olabilecekleri düşüncesini dile getirir. Çevresel yıkımın, sömürgeleşen ve gittikçe fakirleşen halkların başka türlü engellenmesi mümkün görünmemektedir.

Kıt kaynakları tüketmek ve sömürgeleri sömürmek haricinde, endüstriyel büyüme modeli, gittikçe büyüyen çöp dağları, zehirli çöpler yaratmakta, ozon tabakasına zarar vermekte, sera etkisi yaratmaktadır (Mies, 2021: 394). Atık miktarı asgari düzeye indirilmeli doğanın yeri doldurulamaz sermayesi tüketilmemelidir. Bunun için yenilenebilir kaynakların; güneş, rüzgâr, dalga gibi maddelerle yumuşak enerji yolu izlenmelidir. Topluluklar gereksinimlerini yerel düzeyde karşılamaya teşvik edilmeli, kendi kendine yetme politikalarını üretmelidir (Mellor, 1993: 48). Romanda, Teoman'ın bu görüşleri benimsediğini gösteren ifadeler yer alır. Teoman partide alternatif enerji konulu bir panel düzenlemeyi planlar. Bu panelde konuşacağı konuyu "Gelişmekte olan ülkelerde, politika belirleyici enerji modelleri" (Uzuner, 1999: 258) olarak isimlendirir. Teoman enerji kullanımının sosyal amaçlara ulaşmak için bir araç olduğunu söyleyerek "...doğa, teknoloji ve toplum özellikleri, karşılaştırmalı çalışmalarla incelenip, her ülke ve toplum yararına, bir enerji gereksinimi haritası çizilmelidir" (Uzuner, 1999: 258) diyerek düşüncesini dile getirir. Teoman panelde üç önemli enerji modeli sunmayı tasarlar. " 'Kendi kendine yetme modeli' şok yaratacak ama olsun...Uyuyanları uyandırmalı..." (Uzuner, 1999: 258) der. Teoman'ın Türkiye'nin enerji sorunu ile ilgili de bir önerisi vardır. Teoman

“Türkiye neden enerji sorununu güneş, su, rüzgarla çözen ve üretim-tüketim politikasını buna göre düzenleyen bir ülke olmasın” (Uzuner, 1999: 257) ifadelerini kullanır. Teoman’ın çözüm önerisinde sürdürülebilir, yenilenebilir, doğal ve doğaya da herhangi bir zararı olmayan kaynakların yer aldığı görülür. Teoman kendi kendine yetme modeli ve her ülke ve toplumun kendi özelliklerine göre enerji üretebilmelerine yönelik önerileri, toplulukların gereksinimlerini yerel düzeyde karşılamalarına ilişkin önerilerdir.

Romanda Teoman’ın doğayla ilgili çalışmalarını aktif şekilde sürdürdüğü yer alır. Partideki görüş ayrılıkları nedeniyle partiden ayrılmayı planlayarak Greenpeace’e benzer gönüllü bir örgüt kurmak için kolları sıvar. Bu bilgiler romanda “Teoman yeni grubun adını Greenhope:Yeşil Umut olarak lanse etmişti...” (Uzuner, 1999: 259) şeklinde geçer. Teoman’ın da çevreyle ilgili verdiği mücadelede artık eyleme geçme vaktinin geldiğini düşünerek gönüllülerden oluşan yeni bir örgüt kurduğu ifade edilebilir.

Teoman’ın ütopyacı, lider ve ihtilalci ruhuna hayran olan annesi Cahide Hanım entelektüel bir kadındır. Sık sık oğluyla sohbet eder, onun yaratıcı yönünü daima destekler. Sohbet ettikleri bir anda ona “Sanayileşme tabiatı öldürdü. Oysa tabiat insanın hayati parçasıydı. Her şey düzen, mecburiyet ve rekabete dönüştü” (Uzuner, 1999: 64) der. Cahide Hanım sanayileşmenin ilerlemesi ile doğanın giderek kaybedilmesinin paralel gerçekleştiğini ifade eder. Sanayi toplumlarının zenginliğinden pay almak isteyen ve bu zenginliğe ulaşmak isteyen gelişmekte olan ülkeler sanayi toplumlarına yetişme politikasını benimser. ‘Kalkınma’ adı verilen bu politika adına bilim ve teknolojinin, mal ve hizmetlerin, sermayenin ve milli gelirin sınırsız büyümesi efsanesi doğanın zarar görmesine ve ‘ötekilerin’ sömürgeleştirilmesine zemin hazırlar. Kimyasal gübre, atom enerjisi, böcek kırıncılar, otomobiller ve diğer metallerin endüstriyel üretiminin ekolojik maliyetleri, üretim ve tüketim süreçlerinden kaynaklanan atık ve zararlar, hava, su, toprak kirliliği ve zehirlenmesi olarak doğaya yüklenmektedir (Mies, 2021: 124). Cahide Hanım ve Mies’in görüşlerinin birbirine benzerliği ortadadır. Bahsettikleri tüm bu tehlikeler hem mevcut nesilleri hem de gelecek nesilleri olumsuz etkiler. Kalkınma politikası asıl zenginlik olan muhtaç olunan temiz su, güneş ışığı, temiz hava, sağlıklı gıda, zaman ve sessizlik satın alamaz. Yani insan doğaya olan muhtaçlığını, onun bir parçası olduğunu göz ardı ederek hayati ihtiyaçlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Rekabet

ve mecburiyet daha fazla sömürgecilik ve daha fazla doğayı yok etmek anlamlarına gelir. Cahide Hanım'ın tabiatı insan hayatının parçası görmesi ekofeminizmin temel görüşleri arasında yer alan bir görüştür. Bu bağlamda roman; ilerleme ve kalkınma adı altında doğal dünyanın bozulmasına, doğanın efendisi ya da sahibi olmadığımızıza, onun bir parçası olduğumuza dikkat çeker.

Teoman'ın annesi Cahide Hanım intihar ederek hayatına son vermiştir. Cahide Hanım'ın yazar olan Neyyire Gömüç adında eski arkadaşı vardır. Onunla gençlik zamanlarından beri mektuplaşırlar. Teoman annesinin intiharından sonra annesine gelen mektupları bulur ve okur. Annesine çok bağlı olan Teoman, Neyyire Gömüç'e ulaşarak onunla konuşur ve annesinin yazmış olduğu mektupları okumak istediğini söyler. Neyyire Gömüç'le sohbet ederken kendini çok rahat ve anlaşılabilir hissederek. Neyyire Gömüç'e annesinin aslında bir Apaçi olduğunu söyler. Hayatta öğrendiği her şeyi annesinden öğrendiğini ifade eder. Kendini küçükken de bir Kızılderili olarak hayal eden Teoman, 'beyazlar' gelmeden önce 'yerlilerin' çok mutlu olduklarını söyler. "O halde 'bu topraklar' korunmalıydı ve 'beyazların' mutluluğumuzu bozmasına asla izin verilmemeliydi" (Uzuner, 1999: 73) der. Teoman Beyazların, Kızılderililerin yalın mutluluklarının sırrını çözemediklerini anlatır. Ticari kapitalizm doğal kaynakların tek işlevli kullanımını talep eder. Bedava ve kendi kendini üretebilen şeylerin sömürgeleştirilmesini ve kontrol altına alınabilmesini mümkün kılar. Bu nedenle doğa, kadın ve beyaz olmayan halkları "ham" madde olarak görür (Shiva, 2021: 76-77). Shiva çalışmasında, Sir Thomas More'anın "bir halk bir toprak parçasını faydalı ya da karlı bir iş için kullanmayıp boş ve âtil bıraktığında" arazinin ellerinden alınmasının meşru olduğunu düşündüğünü ve bu savını Amerika kıtasının yerli halkların elinden alınması konusunda kullandığını ifade eder (2021: 86-87). Teoman'ın Neyyire Gömüç'e söyledikleri bu durumu örnekler:

Nitekim geldiler ve bizim topraklarımızı da elimizden aldılar. Sonunda hiçbir 'toprak' eskisi gibi bereketli kalamadı. İşte bu nedenle, onlar gelmeden önce yemyeşil olan topraklarımızı gürül gürül sulayan, cilveli köpüklerinde kötülük tutunamayan ırmaklarımız kurudu. Analarımızın, kıl çadırların önlerinde bir yandan yün eğirirken, bebelerine göz-kulak olup, babalarımızın av dönüşlerini bizlerle birlikte bekledikleri yaylalarımız çoraklaştı, yabanılaştı, yitti... (Uzuner, 1999: 74).

Romandaki bu cümleler; eril beyaz tahakkümün yerli halkların topraklarını ellerinden aldıklarına, sömürge haline getirip doğanın düzenini ve dengesini bozuklarına dair ifadelerdir. Bu ifadeler artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığına,

topraklarda bereketin kaybolduğuna, ırmakların kuruduğu, yaylaların oraklaştığına dikkat çeker. Anaların yn eğirerek bir yandan bebelerine göz kulak olmaları, kadınların görülmeyen değersiz sayılan emeğine vurgudur. Yukarıdaki alıntıdaki cümleler kadınların ve doğanın katkılarının değersizleştirip kalkınma ve ilerleme adına smrgeleştirilmesine doğrudan örneklerdir.

Romanda sadece Teoman'ın değil diğer karakterlerin de çevreye duyarlı oldukları görülür. Bunlardan birisi, romanın ana karakterlerinden olan Nilsu'nun babasıdır. Nilsu'nun babası esasında bir doktordur. Ancak hastanede çalışmak yerine kariyerini laboratuvarında biyokimya deneyleri yaparak sürdürür. Nilsu babasının çalışmalarından şu şekilde bahseder:

Bakteri atıklarında elde edeceği enerjiyle pil yapmak, enzimlerin değişik ısılarda çalışmasıyla oluşacak ürünlerden teknolojiye yararlanmak ya da fotosentez yoluyla kimyasal enerjiye dönüşen güneş enerjisinden, biyoteknolojiyi sarsacak uygulamalara geçmek gibi... (Uzuner, 1999: 16).

Biyoteknoloji ve bilgisayar teknolojisi nc teknoloji devrimi olarak adlandırılır. Özellikle genetik mühendisliği ve üreme teknolojileri biyoteknolojinin odağındadır. Bu teknolojiler için genel söylem bl ve yönet ilkesine dayalı olup, yıkıcı etkilerinin kaçınılmaz olduğudur (Mies, 1987: 323). Yeni reme teknolojilerinin hem doğanın hem kadınların hem de sömürge halkların boyunduruk altına alınmasına dayalı; cinsiyetçi, ırki eğilimleri feministler tarafından detaylı şekilde incelenir. Bu teknolojilerin iyi ya da kötü olmaları uygulamalarına bakılarak değerlendirilebileceği savunulur (Mies, 1987: 324). Nilsu'nun babasının atıklardan pil üretmeyi amaçlaması, enzimlerin ısısını değiştirerek teknolojinin yararına kullanmak istemesi ya da güneş enerjisinden fotosentez yoluyla oluşan kimyasal enerjiyi değerlendirmeye çalışması onun yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimine yönelik çalışmalar yaptığını, dolayısı ile doğaya zararı olmayan faydacı bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Nilsu'nun babası yaptığını çalışmalarla biyoteknoloji alanını şaşırtacak buluşlar üzerine yoğunlaşmıştır. Ekofeminizmin doğanın ve canlıların faydasına olan, içerisinde sömürü düzenini barındırmayan yenilenebilir, kendi kendine yeten ve sürdürülebilir bir yaşam tarzını desteklediğini göz önünde bulundurursak bu ifadelerin doğaya, ataerkil olmayan bilime ve teknolojiye katkı sağlaması beklenir.

Başka bir yerde Nilsu, ailesiyle gittiği bir tatilde babasının bir sabah otelin bahçesinde bir kedi yavrusu bulduğunu, onu beslediğini, çocuklarıyla birlikte kediyi sevdiklerini ifade eder. O günü Nilsu şu cümlelerle anlatır:

O sabah babamı bahçede bulduğumuzda, bize her zamanki gibi denizin mucizelerini anlatmadı. Yosunların, balıkların, bizim taş, toprak sandığımız tuhaf oluşumların aslında ne yararlı canlılar olduğuna, tükenen besin kaynaklarına karşın, denizlerin bir kurtuluş vaat ettiğine ve bir hazine sunduğuna dair uzun bilimsel konuşmasını yapmadı (Uzuner, 1999: 188).

Nilsu'nun ifadelerinden, babasının her zaman denizin mucizelerini anlattığı anlaşılır. Nilsu'nun babası çocuklarına denizde yaşayan yosunların, balıkların ve taş, toprak zannettikleri deniz canlılarının faydalarını anlatır, üstelik denizin besin kaynağı olarak da gelecek için eşsiz bir hazine olduğunu açıkladığı sonucu çıkarılır. Bu cümlelerden Nilsu'nun babasının doğayla ilgili farkındalığının yüksek bir insan olduğu, tükenen besin kaynakları için çözüm arayışında olan ve bilimsel anlamda yapılan çalışmalarla da ilgili olduğu anlaşılır.

Romanda Nilsu'nun da bir dönem Yeşiller'e ve çevre korumacılığına ilgi duyduğu, bu konularla ilgili toplantı, söyleşi, sergi gibi etkinliklere katıldığı ifade edilir. Sevgilisi Teoman'la yolları böyle bir söyleşide kesişir. Teoman'la birlikte "Caretta caretaların korunması ve Dalyan'a yapılacak tesislerin durdurulması kampanyası için Türkiye'ye gelen Berlinli bir grup 'yeşil' öğrenciyle Boğaz'ı..." (Uzuner, 1999: 226-227) gezerler. O gezide Berlinli öğrencilerle plansız kentleşmenin yarattığı görüntü kirliliği ile ilgili konuşurlar. Nilsu'nun da çevre duyarlılığının oluşmaya başladığı romanda babasının eski sevgilisi Selen'in mektuplarında da yer alır. Selen Nilsu'ya bu konuda tavsiyeler verir. Selen mektubunda şunları yazar:

Turizm, üçüncü dünya ülkesi, döviz, falan feşmekan derken, elbette çevre kirliliği de gündeme gelecekti, gelmiş de!

Senin çevre problemleriyle ilgilenmen, bana çok anlaşılır geliyor. Bu işe moda olarak ilgi duymak yerine, ciddi ve yapıcı çalışmalarla katılmak gerekir.

Burada değişik üniversitelerde müthiş ilginç çevre programları var. Eğer aklına yatarsa, sana broşür yollayayım, belki bir master, çevre psikolojisi, çevre sağlığı, ekoloji konularında yüksek lisans çalışmasına kaydolabilirsin (Uzuner, 1999: 161).

Selen'in Nilsu'ya mektubunda onu çevre konusunda aktif şekilde yer almaya teşvik ettiği anlaşılır. Çevre kirliliğinin gündeme gelmesinden Selen de memnundur. İnsanların yaşamlarını doğudan etkileyen çevre sorunları ve ekolojik krizler daima kadınların mücadele ettikleri konular olmuştur. Zira ekofeminizm de kadınların çevrenin bozulması ve sömürülmesine karşı, geçim kaynaklarını korumak ve yaşadıkları toplumu güvenli kılmak için gösterdikleri çabadaki itici güce vurgu yapar. Bu anlamda Nilsu'nun çevreye katkı sağlayacak çalışmalarda bulunması, Selen'in bu çalışmaları desteklemesi ve Nilsu'ya çevre programları, ekoloji gibi alanlarda eğitim

almasını önermesi önem arz eder. Ataerkil sistemin geri dönüşü olmayan, tüm canlıların yaşamını ve geleceğini tehlikeye atan uygulamalarına karşı tüm insanların duyarlı olması son derece önemlidir. Ancak kadınların bu konuda ön sıralarda yer aldıkları da inkâr edilemez bir gerçektir.

Romanda çevre duyarlılığı ön planda olan karakterlerin başında Teoman ve Nilsu'nun babası gelir. Bununla birlikte Teoman'ın annesi Cahide Hanım, Nilsu ve Selen'in de çevre konusuyla ilgili oldukları görülür. Özellikle Teoman'ın doğanın korunması için radikal girişimleri ve düşünceleri dikkat çekmektedir. Roman, doğanın korunması için yalnızca kadınların değil, erkeklerin de aktif şekilde çaba harcamaları konusunda topluma örnek düşünceler ve sahneler içerir. Zira gezegenin geleceği topyekûn mücadeleyi gerektirir.

C. Hiyerarşi

Anarşizm; insanların eşit ve özgür bireyler olabilmesi için hiçbir otoriteye inanan, kişileri baskı altında tutan tüm kurumların kaldırılmasını savunan bir felsefedir. Çünkü anarşizme göre devlet sahip olduğu otoriteyle insanları sömürür ve baskı altında tutar. Anarşistler insanların eşitlik arayışının özgürce bir toplulukta yaşamalarının devlet otoritesinin ortadan kaldırılması ile mümkün olduğunu savunurlar (Uğur, 2010: 138-139). Buna göre devletlerde yöneten yönetilen ilişkisi doğal olarak bir hiyerarşiye neden olur. Yönetenler yönetilenden üstündür ve kendinden altta olanı tahakküm altına alabilirler. Ekofeminizm tüm hiyerarşilere karşı bir yaklaşım olarak, eşitlikçi bir yaklaşımdan uzak olan yöneten-yönetilen ilişkisine de karşıdır denilebilir. Romanda anarşizm "...insanların devletsiz olarak hakça ve uyumlu bir düzen içinde yaşayabileceklerini, bir devlet sistemi kurulmasının insanlara zarar verdiğini savunan toplumsal felsefe ve siyasi akım..." (Uzuner, 1999: 24) olarak tanımlanır. Romanda arkadaşlarıyla tartıştığı bir toplantıda devlet yönetiminde var olan hiyerarşiyi aşağıdaki cümlelerle eleştirir ve çözüm önerisini dile getirir:

Merkeziyetçi ve hiyerarşik 'erk'e karşı olmak, eylemci ve doğrudan demokrasiyi desteklemek, polemikçilik sayılıyor. Çünkü biz merkezi otoritenin bütün erki elinde tutmasına karşı tavır koyup yerel birimlerin güçlenmesini destekliyoruz. Başkanlığa rotasyon sistemi öneriyor, siyasi partiler yasasının değişmesini istiyor ve kendi yeşil prensipler sistemimizi kuralım diyoruz (Uzuner, 1999: 213).

Teoman'ın merkezi hiyerarşiye ve güce karşı olduğu cümlelerinden açıkça anlaşılır. Yeşil politikanın savunduğu anti-hiyerarşik ve ademi merkezileşme

ilkelerine (Mellor, 1993: 51) uygun görüşler sunduğu görülür. Teoman kendi kendine yeterli, küçük çaplı toplulukların gereksinimlerine uygun denetimler geliştirmeyi, yani yerel birimleri güçlendirmeyi teklif eder. Merkezi otoritenin de zorunlu değişimini içeren rotasyonunu önerir. Böylelikle merkezi otoritede var olan hiyerarşik düzeninin kırılacağını düşündüğü ifade edilebilir. Teoman'la görüş ayrılıkları olan bir arkadaşı onu polemikçi olmakla suçlar. Teoman suçlamalara şu şekilde cevap verir:

Politikayı, 'politika' olarak sevmenin yanlış olduğunu düşündüğüm, iktidar hırsından arındığım, işadami olarak siyaset erkinden yararlanmadığım için de haklısın!

(...)

Yeşiller Partisi'nde iktidar erkini aşağıya çekip, minimuma indirmeyi savunduğum, merkezîyetçiliğe karşı, alternatif siyaset teziyle ortaya çıktığım, net, kompleksiz ve güler yüzlü olduğumuz için sana ve sizlere ters düşüyoruz (Uzuner, 1999: 214).

Teoman'ın cümlelerinden içerisinde bulunduğu parti içerisindeki hiyerarşik güç ilişkilerini eleştirdiği anlaşılır. Teoman, siyaseti üstünlük kuracak bir güç olarak görmez, böyle bir hırstan arınmış olduğunu ifade eder. Yaptığı işte de siyasetteki gücünü kullanmanın yanlış olduğunu düşünür. Teoman'ın düşünceleri hiyerarşik olmayan bir yaklaşımı savunduğu için ekofeminist perspektife uygundur.

Romanda kendini anarşist olarak tanımlayan Teoman kendi kurduğu sistem ve kurumları da eleştirir. "Godwin'in XVIII. yüzyılda "Otorite doğaya aykırıdır" (Uzuner, 1999: 24) sözüne dayanarak yaşamın her boyutunda kurulan ve kurulacak düzenlere karşı 'karşıt bir kültür' oluşturmak isteğini dile getirir. Teoman hareket eden, eylemci fakat sahip olmadan başaran, başarısıyla gururlanmayan, başarısından çıkar sağlamayan ve en önemlisi kendini üstün saymayan insan tipi yetiştirmenin gerekliliğine inanır.

Üstünlük ve otoriteye karşı oluşu onun iş yaşamını da etkiler. Teoman, yöneten ve yönetilen ilişkisi içerisinde çalışmayı tercih etmez. Esasında iyi bir mühendistir ancak geçinebilecek kadar para kazanır. Romanda "... bir 'patron'u olmasına alışamayacak bir kişiliği olduğu için ancak iki yakasını birleştirecek kadar kazanarak yaşamayı... (Uzuner, 1999: 30) tercih ettiği ifadesi yer alır. Teoman tüm hiyerarşilerin beslendiği ikicilik görüşünü desteklemez. Köktenci bir dışlama ile sistemli bir şekilde üstün-aşağı, alt-üst, yöneten-yönetilen olarak ifade edilen kesimler arasında mesafe koyan ve karşıtlık yaratan ikicilik, bu karşıtlıkları da değişmezmiş bir kural olarak ele alır. Bu sayede üstün olan aşağı olanı arka plana iter, dışlar, nesneleştirir ya da

farklılıkları görmezden gelinerek tektipleştirmeye çalışır (Plumwood, 2017: 71-78). Romandaki ana karakterlerden olan Teoman'ın tüm bu ikici ve ayrımcı görüşlere karşı olduğu anlaşılır. Onun otoriteye karşı duruşu, sahip olmadan başaran ve başarısından yarar sağlamayan, kendini üstün görmeyen insan yetiştirme amacı bu ayrıcalıkları ortadan kaldırmak içindir. Dolayısı ile romanda ikicilik karşıtı iletilerin bulunması dikkat çeker.

Romanda Teoman'la ilgili yazan ifadeler de onun hiyerarşiye uzak bir karakter olduğunu gösterir: “O yaşamı bir bütün olarak algılıyor ve öylece seviyordu. Kadınları, erkekleri, çocukları, doğayı, hayvanları, henüz hiç görmediği uzaylıları...Teoman hepsini seviyordu” (Uzuner, 1999: 174-175). Teoman yaşamın birbirine bağlı bir ağ olarak gören, orada hiyerarşilerin bulunmadığına inanan bir karakter olarak sunulur. O kadınlara karşı düşmanlık beslemez, üstünlük taslamaz. Teoman'a göre yaşam bir bütündür. Oradaki tüm canlılar; kadınlar, erkekler, çocuklar, doğa ve hayvanlar her biri ayrı ayrı değerlidir, sevmeye değerdir. Hiçbirinin bir diğerine üstünlüğü yoktur. Dolayısı ile aralarında hiyerarşik bir ilişki de yoktur.

Öteki, merkezde olmayan, merkeze göre dışarıda olan bir varlık olarak görüldüğünden efendi ile arasında derin bir ayrım olduğu düşünülür. Tahakküm eden sınıfın, tahakküm edilenlerle hiçbir şekilde özdeşlik kurmaması beklenir. Böylelikle ötekinin radikal olarak dışlanması kaçınılmaz olur. Efendi kendini ötekiye karşı dışlama yoluyla tanımlar (Plumwood, 2017: 72-75). Romanda Nilsu'ya annesinin bir Apaçi olduğunu söyleyen Teoman şu cümleleri kullanır: “Annem gerçek bir Apaçi olmasına karşın, en yakın dostu bir beyazdı. Ve onların dostluğu, ırklar arası inanç ve sevginin en önemli örneğiydi” (Uzuner, 1999: 228). Teoman, alıntıda, Kızılderili olduğunu belirttiği annesi ile en yakın arkadaşı Neyyire Gömüç'ün ömür boyu süren dostluk ilişkisini anlatır (Annesinin gerçek bir Kızılderili olup olmadığı romanda anlaşılmasa da farklı, güçlü bir kadın olduğu için Teoman'ın onu yerli kadınlarla özdeşleştirdiği söylenebilir). Romandaki bu cümleler, insanlar arasındaki hiyerarşilerden biri olan ırk ayrımcılığının yerine farklı ırkların dostluk, sevgi çatısı altında birleşebileceğine dair iletiler içerir.

Romanda ırk ayrımı yapmadıklarını hissettiren diğer kişiler Selen ve Nilsu'dur. Nilsu'nun babasının eski sevgilisi olan Selen, Nilsu ile arkadaş olarak kalmaya devam eder. Selen, Nilsu'nun babasından ayrıldıktan sonra Amerika'ya taşınır. Nilsu ve Selen sık sık mektuplaşırlar. Selen, Nilsu'yu Amerika'ya çağırır, Nilsu da gider. Orada

Selen'in arkadaşlarıyla tanışır. Nilsu o günleri "New York'taki Amerikalı, Çinli, Avrupalı ve Türkiyeli dostlarıyla tanıştırdı beni. Hep birlikte yemeğe çıktık, bazı akşamlar sinemaya, barlara, müzik-'hall'lere gittik" (Uzuner, 1999: 181) cümleleriyle anlatır. Selen'in arkadaş çevresinin yalnızca Türklerden değil pek çok farklı milletten oluştuğu görülür. Farklı milletlerden olmak birlikte eğlenceli vakit geçirmeye, hayatı paylaşmaya engel değildir. Hatta Selen'in daha sonra Amerikalı arkadaşlarından Steven'le evlilik kararı aldıkları Nilsu'nun ona yazdığı mektuptaki cümlelerden anlaşılır. Nilsu'nun "Steven'le evleneceğin haberine pek şaşmadım. Bunu New York'tayken sezmiştim..." (Uzuner, 1999: 225) ifadeleri Selen'in farklı bir milletten bir erkekle evleneceğini gösterir. Araştırmalarda toplumların kendi kurallarına göre yapılan evlilikleri destekledikleri, kendilerine ters düşen evlilikleri ise kabul etmekte zorlandıkları görülür. Din, etnik köken eğitim, siyasi düşünce, sosyal statü gibi yönlerden benzerlikler eş seçiminde etkili olmaktadır (Çatak, 2012: 82). Romanda ise karakterlerin din, etnik köken, sosyal statü gibi yönleri açısından ayırım gözetmeksizin sevgili olmaları ya da evlenmeleri dikkat çeker. Nilsu'nun ilk sevgilisi ve daha sonradan da arkadaş olarak kaldığı, esasında öğretmeni olan Mike hem yaş olarak Nilsu'dan büyüktür hem de babası İrlanda asıllı annesi Polonya asıllı olan bir karakterdir. Mike ve Nilsu'nun mutlu bir beraberlikleri vardır. Mike'ın Amerika'ya gidişiyile ilişkilerini mektuplarla ve arkadaşlıklarını bitirmeden sürdürürler. Romanda ilişkilerin farklı etnik kökenden insanların bir araya getirilerek yansıtılması, insanlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan, birlikte ve mutlu olmanın mümkün olduğunu gösterir.

Romanda Nilsu Amerika'ya gittiğinde gördüklerini şöyle anlatır:

Amerika'ya resmen ayak basmak kırmızı halı döşenmiş 'Americans only' kuyruğunun yanında, upuzun uzanan Amerikalı olmayan 'öbür insanlar'ın ardına takılıp, pasaport ve vize kontrolünden geçerek gerçekleşiyor (Uzuner, 1999: 180).

Amerika'ya ayak basar basmaz ötekileştirildiğini hissettiren Nilsu ancak 'öbür insanların' girdiği kuyruğu takip ederek vize ve pasaport işlemlerini halledebilir. Bu sahne açık olarak Amerika'da, Amerikalı olmayan halkların ikincil konumda bırakıldıklarına, kendini efendi olarak kabul eden Amerika'nın, üstünlüğünü kanıtlama çabasına, kendinden olmayana aşağılamasına ve dışlamasına bir örnektir. Bu tavır ülkenin siyasi tavrıyla ilgilidir. İnsanlar arasında ayrımcılık olmadan yaşamının mümkün olduğu Amerika'da, ülkenin bu tutumunun insanları ayrıştırmaya yönelik olduğu hissedilir.

Romanda Mike'in babasının İrlanda asıllı bir öğretmen olduğu, Polonya kökenli Alicia adında bir dansözle evlendiği belirtilir. "Aile geleneğini, yalnızca mesleki konuda değil, İrlanda kökenli olmayan bir kızla evlenerek de bozan ilk kişi Mike'in babasıymış" (Uzuner, 1999: 119) cümlelerinden Mike'in babasının, farklı kültürden bir kadınla evlendiği için aile geleneğini bozduğu anlaşılır. Bu durum Mike'in ailesinin tepkisine neden olur. İrlandalı ailenin bu evliliğe karşı çıkmalarının nedeninin etnik köken, sosyal statü gibi farklardan kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu farkların toplumda ötekileştirme nedeni olarak görülmesi, hiyerarşik yapının devam etmesine neden olur. Mike'in babasının bu düşünceleri önemsemeyerek sevdiği kadınla evlenmesi hiyerarşiye karşı bir duruş olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda yer alan tartışmalar, romandaki kadın ve erkek karakterlerin birçoğunun hiyerarşiye karşı olduklarını kanıtlar. Yazarın karakterlerini hiyerarşilere karşı karakterler olarak yaratması; onun doğadaki tüm hiyerarşileri yıkmak, eşitlikçi bir toplum düzeni oluşturabilmek adına çabaladığını gösterir.

D. Kadın-Erkek Eşitliği

Roman kadın-erkek ilişkileri bakımından incelendiğinde son derece dikkat çeken sonuçlar elde edilmiştir.

Nilsu annesini danslı akşam yemekleri, hareketli ve sosyal yaşam beklentileri olan bir kadın olarak tanıtır. Babasını ise çalışma tutkusu olan, birçok hobi edinen, laboratuvarına kapanıp günlerce dünyayı unutan bir adam olarak anlatır. Babasının işkolikliği ve ilgisizliği annesini hayal kırıklığına uğratar. Nilsu'nun annesi daha sonra babasını terk ederek başka bir kişiyle birlikte olur, erkek arkadaşının villasında kalmaya başlar. Babası da başka bir kadınla sevgili olur. Nilsu'nun annesi ve babası boşanırlar. Nilsu bu durumun en çok onu ve kardeşini üzdüğünü, anne ve babasının hayatlarından memnun olduklarını üzülen bir çok yerde anlatır. Romanda Nilsu'nun annesi özgür ve kendi hayatını yaşayan bir kadın olarak sunulur. Başkalarının ne dediğini umursayan ya da kendini kısıtlayan bir kadın değildir. Ataerkil sistem erkeğin himayesinde, itaat eden kadın modelini dayatır. Nilsu'nun annesinin ataerkil sistemde tarif edilen kadın modelinin tersi bir karakter olarak çizildiği görülür.

Nilsu çocukluğunda edindiği gözlemleri ve tespitleri şu şekilde ifade eder:

Beş yaşındayken 'kadınlar 'üzerine düşündüklerim oldukça basitti. Okula giderler, evlenip 'gelin' olurlar, sonra da doğurup 'anne'! Hepsi buydu. 'Anne' olduktan sonra artık olacak bir şey kalmıyor oluşu beni üzmüyor değildi ama,

benim elimden bir şey de gelmiyordu. Bunun dışında kadınların neler yapabileceklerine gelince; tuvalet masasının önüne oturur, uzun uzun kendilerine bakar, boyanır, saç tararlar, telefonda uzun uzun iç çekerek konuşurlar, çocuklara kızar, babaya (kocalarına) itiraz ederler, bazen yemek pişirir, eve temizliğe gelen kadına kusur bulurlar, sıkılırlar ve uyurlardı (Uzuner, 1999: 45).

Nilsu'nun ifadelerinden gözlemediği kadın modellerinin (çoğunlukla annesi olduğu söylenebilir) evde bazen yemek pişirdikleri ve temizliği de çoğu zaman kendilerinin yapmadıkları anlaşılır. Nilsu'nun etrafındaki kadınlar; geleneksel annelik rolleri olarak bilinen çocukları için yaşayan, ev içi alana hapsedilmiş, evin tüm işleriyle ilgilenen ve kocasının sözünden çıkmayan kadınlar değildir. Nilsu'nun gözlemlerinde süslenen, çocuklarına kızan, babasına itiraz eden bir anne modeli vardır. Nilsu'nun annesi de eşine itaat eden ya da eşinden korkan bir kadın olarak çizilmez. Dolayısıyla, Nilsu'nun annesi, geleneksel ataerkil sisteminin dayattığı kadın modeline benzemez.

Nilsu'nun ilk sevgilisi Mike'ın anne ve babasının kısa süreli evliliği de ilgi çekicidir. Mike'ın babası, ailesinin istemediği Alicia isimli bir dansözle evlenir. Önceleri evlenmek ve anne olmak fikri hoşuna giden Alicia için "...birlikte yaşamının tekdüzeliği ve 'anne' olmanın inanılmaz yoruculuğu, mutfak ve banyo arasında yaşayan, yoksulca bir ev kadını olarak yaşlanacağı sinyalleri verdiğinde, -Mike henüz üç yaşındayken -evi terk etmiş" (Uzuner, 1999: 120) bir kadın olarak tanıtılır. Alicia da romandaki bazı kadın karakterler gibi evlilik ve annelikten bunalan, hayatını ev içine hapsolmuş şekilde devam ettirmek istemeyen bir kadındır. Bu nedenle hayatını istemediği şekilde sürdürmez, eski mesleğine geri döner, şehir şehir gezer, yeni sevgilileri olur. Mike'ın babası ise onu büyüten, besleyen, yemek pişiren, ninni söyleyen, oğluna kitap okuyan bir baba olarak anlatılır. Annelik, kadınlarla o kadar özdeşleşmiştir ki erkeklerin bakma, büyütme ve sevgi verme gibi deneyimlerden dışlanmış oldukları görülür (Mellor, 1993: 96). Oysa Mike'ın babası annelik rolleri olarak bilinen bu rolleri üstlenir. Mike'ın babası dansözlüğe dönen Alicia'yı yıllarca şehir şehir takip eder ve asla onu yargılamaz, uzaktan izler. Hatıra defterlerine Alicia'nın gidişini "Alicia'nın özgürlüğü seçmesi" (Uzuner, 1999: 158) olarak yazar. Mike babasıyla ilgili "Tutkusunda alışagelmış bir sahiplenme, kıskançlık ve yok etme duyguları yok...tutkusal olmasına karşın barışçıl bir insan benim babam" (Uzuner, 1999: 158) ifadelerini kullanır. Babasından, Alicia'nın "başka sevgilileri olmasına aldırılmıyor, kin tutmuyor ve bildiğimiz anlamda kıskanmıyor" (Uzuner, 1999: 158) şeklinde bahseder. Bu evlilik ve aşk ilişkisinin de ataerkil anlamda bilinen evliliklerden çok farklı olduğu görülür. Ataerkil sistemde kadının böyle bir özgürlüğü

olamaz. Romanda erkeğin tahakkümü altında olan, ataerkilliğin ezdiği kadın modeli sunulmadığı görülür. Ayrıca yazarın annelik rolleri olarak tanımlanan rollerin, babanın üstlenmiş olduğu sahneler sunması, ataerkil sistemin değişimine olanak sağlayan düşüncelere yer verdiğini gösterir.

Teoman'ın evliliklerinin de geleneksel ataerkil aile yapısından farklı olduğu görülür. Teoman'ın ilk evliliği ile ilgili "Aslında Zeynep'in gebeliği tek neden değildi, ikisi de evli olmak fikrini çok eğlenceli bulmuşlardı" (Uzuner, 1999: 31) sözleri ile anlatılır. Teoman ve Zeynep'in evlilik kararı almalarında Zeynep'in hamile olmasının başlı başına bir neden olmadığı anlaşılır. Geleneksel ataerkil sistemde ise evlenmeden hamile kalmak mutlaka evlenme sebebi olarak görülür. Hatta zorlayıcı bir sebeptir. Aksi takdirde namus kavgalarına dönüşebilecek hassas bir konu olarak değerlendirilir. Zeynep siyasal eylemlere katılan bir kadındır, çocuğu doğduktan beş ay sonra Teoman'ı ve bebeğini terk eder. Romanda Teoman'ın Deniz'e baktığı sahneler şöyle betimlenir: "Deniz beş aylıkken evi terk edip gidişi, Teoman'ı elinde biberonlarla bebek arabası başında, uykusuz geceler ve ağzından yüreğine uzanan bir tat (sızlık)la bırakmıştı" (Uzuner, 1999: 32) ifadeleri yer alır. Burada da ataerkil sisteme göre ev işlerini yapan, çocuğun bakımını üstlenen kadın modeli yer almaz. Zeynep evlenip çoluk çocuğa karışarak kendi isteklerinden, ideallerinden vazgeçecek bir karakter olarak sunulmaz. Hatta katıldığı siyasi eylemler nedeniyle cezaevinde yatar. Elinde biberonla bebeğin bakımı Teoman'a kalmıştır. Zeynep-Teoman ilişkisinin, geleneksel ataerkil ailede olması beklenenden farklı olduğu görülür.

Teoman ilk karısı Zeynep'i ara ara cezaevinde ziyaret eder. Zeynep'in "...giderek kadınlık pınarları kuruyan, sevgisiz, kupkuru..." (Uzuner, 1999: 63) bir insana dönüştüğünü görür. Buna kendisinin sahiplenme duygusunun eksikliğinin sebep olmuş olabileceğini düşünür. Teoman istese de herhangi bir eşyaya, herhangi bir mekana, ya da insanlara sahiplik duygusu hissedemediğini söyler. Annesinin "Sahip olunan şeyin değeri yiter Teo" (Uzuner, 1999: 63) sözlerini sürekli hatırlar. Romanda Teoman için "Hiç aldırmamıştı; 'beceriksiz', 'boynuzlu', 'iktidarsız', 'aptal', neler dememişlerdi arkasından" (Uzuner, 1999: 63) ifadeleri yer alır. Ataerkil toplumlarda, kadının bedeni, kadının cinselliği erkeğin himayesinde görülür. Dolayısı ile erkek, kadını malı gibi sahiplenebilir. Teoman ve Zeynep'in ilişkisinde (Teoman'ın diğer ilişkilerinde de) Zeynep ayrı bir bireydir ve Teoman'da onu(onları) sahiplenme güdüsü yoktur. Üstelik Teoman toplumun üzerinde kurduğu boynuzlu, iktidarsız gibi

baskıları da önemsemez. Bu anlamda romanda kadını birey olarak gören, sahip olunacak bir nesne gibi görmeyen ataerkillikten uzak sahnelere yer verildiği görülür.

Teoman ikinci evliliğini Ülker adında gazeteci bir kızla yapar. Romanda evlenmeleri “Önce Alican doğdu, sonra apar topar evlendiler” (Uzuner, 1999: 178) sözleriyle anlatılır. Ancak evliliğe ve anne olmaya bir türlü uyum sağlamayan Ülker gündün güne farklılaşır. Bu durum, romanda “Karı ve anne olmak Ülker’i aynı hızla yok etti...ne evlilik, ne de annelik uyuyordu doğasına” (Uzuner, 1999: 178) cümleleriyle anlatılır. Bebeğin bakımı, ev işleri ve kendini yalnız hissetmesi onu gittikçe karamsarlığa sürükler. Önce gazetede işinden ayrılır, sonra çevresinden kopar. Teoman, Ülker’in eski haline dönebilmesi için elinden geleni yapar; ev işleri için yardımcı bulur, yemekleri kendisi yapar ve çocukla ilgilenir. Romanda Ülker’le ilgili, Teoman’ın düşünceleri şu şekilde yer alır:

...o eskiden cıvıl cıvıl gazeteci kızım, artık evden çıkmayan, durmadan ev dekorunu yenileyen, küçük oğullarına hastalıklı derecede düşkün, tipik bir evli ev kadını oluşunu üzüntüyle izlemekteydi. O mu öldürmüştü Ülker’in kariyer heyecanlarını, hırslarını beklentilerini? Yoksa kadınların derininde gizli ‘tek tip’ eğitim kalıntılarını mı hortlatmıştı.? (Uzuner, 1999: 20)

Teoman kadınları asla ikinci planda görmez hatta ikinci planda kalmalarını istemez. Karısının çocuğu olduktan sonra kendini, planlarını, kariyer heveslerini unutup tipik bir ev kadınına dönüşmesini üzüntüyle karşılar. Oysa ataerkil sistemde çoğu erkek, ev işleri yapan ve çocuğa bakan kadınlarla evli olmayı tercih eder. Teoman’ın bir erkek olarak karısının hayallerinden vazgeçmemesini istemesi, ataerkil sistemin tersine iletiler verir. Ekofeminizm toplumsal cinsiyet eşitliğini savunur. Kadının üzerinde var olan eril tahakkümden kurtulmadan doğanın da sömürü düzeninden kurtulamayacağını ifade eder. Bu anlamda romanda erkeğin tahakkümü altında, sömürülen kadınlar yer almaz. Kadın-erkek ilişkilerinde erkeğin desteğiyle karşılaşan, kadına üstünlük kurmayan, kadın- erkek eşitliğini hissettiren sahneler sunulur. Bu sahneler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik katkı sağlar ve ekofeminizmin arzu ettiği toplum düzenini örnekler.

Teoman daha sonra Nilsu ile karşılaşır ve birbirleriyle oldukça uyumlu bir çift olurlar. Birlikte yaşamaya başlarlar. Nilsu Teoman’la olan ilişkisinden “Sanki yalnız yaşıyorum. Özgür, rahat ve sorumsuzum. Ama paylaşarak, sevgiyle, istekle... Hem yalnızım hem onunlayım. Ne zaman istersem” (Uzuner, 1999: 224) şeklinde bahseder. Nilsu kadın ve erkeğin sorumlu-sorumsuzluk çizgisini doğru çizdiklerinde uzun yıllar

heyecanlı bir beraberlik yaşayabileceklerine inanır. Teoman ve Nilsu arasında geçen bir konuşmada Teoman erkeklerin duygusal konularda kadınlar kadar duyarlı, hassas ve kırılgan (Uzuner, 1999: 232) olamayacaklarına inandığını söyler. Bunun nedeni olarak da erkeklerin bir başka canlıya hayat verememesi olduğunu ifade eder. Teoman bu düşüncelerini şöyle dile getirir:

Bu yüzden bana kızan feministler var. Kadını, doğurabilir insan diye tanımlamama, ayrımcılık yaptığım iddiasıyla saldırıyorlar. Hâlbuki ayrımcılık, ayırdığım şeylerden birine yüklenen negatif anlamla oluşur.

Ben doğurabildiği için kadını eksik bulmuyorum ki, aksine, doğuramadığı için eksik olan erkektir, diyorum (Uzuner, 1999: 232).

Kadınların ezilmişliğinin kökeninin, kadınların doğurganlık, adet görme gibi biyolojik özellikleriyle ilişkili olduğunu savunan görüşler olduğu gibi bazı tartışmalarda da kadınların doğurganlıkları, yani yeniden üretim kapasiteleri, kadınların yaratıcı deneyimi olarak ifade edilir (Güneş, 2017: 249). Kadınların insanlar ve hayatla ilgili kolay fark edilmeyen bağlantıları sezgisel algılama yönlerinin olduğunu vurgulayan kültürel feministler, özellikle de annelerin hayatı koruyucu, barışçı, yaratıcı bir dünya görüşüne sahip özgül deneyim ve yetenekleri olduğu (Donovan, 2016: 79-87) fikrini savunurlar. Romanda Teoman, kadınların farklılığına ve özel niteliklerine vurgu yapar. Teoman'ın kadını ikincil konumda bırakan ya da ötekileştiren görüşlere sahip olmadığı anlaşılır. Doğuramadığı için erkeği eksik görmesi ise anaerkilliği hatırlatır. Teoman'ın düşünceleri kültürel feministlerin görüşleri ile uyumlu görüşler olarak dikkat çeker.

Nilsu da kendisiyle ilgili, "...pozitif bilim eğitimi almış, mesleğinde başarılı, 'ayakları yere basan' ..." (Uzuner, 1999: 38) bir kadın olarak "... 'ailenin kutsallığına' ya da 'kadın -erkek' ilişkisine katı bakan bir insan değilim..." (Uzuner, 1999: 21) ifadelerini kullanır. Nilsu, Murat adında bir sevgilisi olduğundan bahseder. Babasının eski sevgilisi Selen'e yazdığı mektupta Murat'la ayrılmaya karar verdiğini, ayrılma sebebini ise "Evlilikten, birlikte yaşamaktan söz ettiği gün, bitti. Kimseye bağlanmak istemiyorum" (Uzuner, 1999: 153) şeklinde açıklar. Radikal feministler evliliği kadınları ezmenin temel bir formüleştirelmesi olarak görürler ve bu kurumun reddini (Donovan, 2016: 269) savunurlar. Nilsu'nun cümlelerinden evlilik fikrine uzak bir karakter olduğu anlaşılır. Birisine bağlanmak, onun tahakkümü altına girmek istemez. Sevgilisinden bu nedenle ayrılır ve daha sonra da kimseyle evlenmez. Nilsu, radikal feministler gibi evlilik kurumuna eleştirel bakar ve bu kurumun kutsallığına inanmaz.

Romanda evlilik kurumunu sorgulayan sahnelere yer verilir ve bu sahnelerin radikal feminizmle uyumlu iletiler verdiği görülür.

Nilsu'nun babasının sevgilisi olarak tanıtılan Selen de güçlü bir kadın karakterdir. Nilsu sade, zarif, doğal, akıllı, kültürlü (Uzuner, 1999: 81) ve başarılı bir mimar olan Selen'i şu şekilde anlatır:

...kalabalık bir grup içinde savunduğu fikre tek başına sahip çıkabiliyor, üstelik karıştırlarının tümü erkek bile olsa, onlardan ürkmüyor, onlarla rahatça konuşup, kırıtmadan, çekinmeden gözlerinin içine bakabiliyordu.

Selen'in erkeklere bakışıyla kadınlara bakışı aynı büyüklükteydi (Uzuner, 1999: 80).

Nilsu ve Selen, Selen'in, Nilsu'nun babasıyla ilişkisi bittikten sonra da dost olarak kalmaya devam ederler. Nilsu Selen'e hayrandır. Onun hayata bakış açısı, kendine olan güveni, gittiği her ortamda ilgi çeken, beğenilen bir kadın olması aynı zamanda ne istediğini bilen, ayakları yere sağlam basan, akıllı bir kadın olması, Nilsu'nun Selen'e olan hayranlığını artırır. Nilsu Selen'le ilgili, "Müthiş güven veriyordu. Gençti. Asla asık yüzlü bir ciddiyeti yoktu. Evli değildi, çocuksuzdu, yalnız yaşıyordu, bağımsızdı. İşin en tuhaf yanı bunlara karşın güven veriyordu ve saygındı" (Uzuner, 1999: 80) ifadelerini kullanır. Nilsu Selen'e rastlayana dek, güven veren ve saygın olmanın bazı şartları olduğunu düşünür. Bunu "GÜVEN VERMEK ve SAYGIN OLMAK, biraz yaşını başını almışlık, asık yüzlü ciddiyet, az konuşmak, ağır başlılık, ...evli-barklı, kocalı/karılı, çoluklu-çocuklu olmak demekti benim için" (Uzuner, 1999: 80) şeklinde anlatır. Selen kadın-erkek ayrımı yapmayan, herkesi eşit gören bir karakterdir. Ayrıca yalnız yaşar; evlenmemiştir; çocuğu yoktur; asık yüzlü bir ciddiyete sahip değildir; özgür bir kadındır. Bu özellikleri onun güven veren ve saygın bir kadın olmasına engel değildir. Nilsu'nun 'işin tuhaf yanı' sözleri toplumdaki yaygın beklentiye ifade eder. Çünkü toplum bu özelliklerin saygın bir kadında olmasına alışık değildir ve tuhaf karşılar. Yazar Selen karakteriyle, evli olmayan, çoluk çocuğa karışmamış olan bağımsız kadınların da toplumda saygın, güven veren güçlü bireyler olduklarını açıkça ortaya koyar.

Ekofeminizm erkek egemen anlayışa dayalı olmayan bir dünya görüşünü savunur. Romanda yer alan kadınların; güçlü, akıllı, saygın, ne istediğini bilen, özgür bireyler olarak, erkeklerin; eşitlikçi, özgürlükçü, kadınların ikincil konumda olduğunu düşünmeyen, sahiplenici ve hakimiyet kurucu olmayan, annelik rolleri olarak

tanımlanan rolleri üstlenen karakterler olarak sunulması toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlar.

Yukarıda yapılan tartışmalarda *İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* adlı romanda yazarın; savaşa, şiddete, zorbalığa karşı görüşlere, hiyerarşileri yıkmaya yönelik ifadelere, doğanın yağmalanmaması ve korunması gerektiğine dair iletilere, aynı zamanda kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik sahnelere yer vermesi dikkat çeker. Tüm bunlara dayanarak yazarın bu romanını da ekofeminist bir perspektifle okurlarına sunduğu görülür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALIK İZLERİNİN SESİ

Balık İzlerinin Sesi adlı romanda olaylar, Birleşmiş Milletler tarafından farklı ülkelerden özel burslu *seçilmiş*¹ öğrencilerin; adı belirtilmeyen kuzey ülkelerinden birine, bu ülkenin adı belirtilmeyen bir şehrinin uzağında yer alan, ormanın içerisine gizlenmiş Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi'ne getirilmeleri ile başlar. Romanda verilen ipuçlarından bu ülkenin Norveç olduğu çıkarımı yapılabilir. Burada seçkin konularda eğitim alacaklarını düşünürken ve kendilerini *seçilmiş* üstün kişiler olarak görürken gerçekte bu yerin bir klinik olduğunu, kendilerine de deli gözüyle bakıldığını öğrenmeleri sonucu buradan kurtulma çabaları ve Balık İzlerinin Sesi Adası'na kaçmaları konu edilir. Romanda 'normal insanlar' sıfat tamlaması, sıradan insanları; 'seçilmiş insanlar' sıfat tamlaması ise dahi insanları belirtmek için kullanılmıştır. Romandaki karakterlerin *seçilmiş* insanlar olmaları onların genetik mirası ile ilişkilendirilir ve kendilerinden önce yaşamış ünlü kişilerin isimlerini aldıkları, onların yaşamlarıyla kendi yaşamları arasında benzerlik kurdukları görülür.

I. *Balık İzlerinin Sesi* Adlı Romanda Ekofeminizm

A. Savaş ve Savaş Karşıtlığı

Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi'ne getirilen öğrenciler, bir süre sonra burada *normalleştirilmeye* çalışıldıklarını öğrenirler. Bunu öğrendiklerinde öğrenciler büyük bir hayal kırıklığına uğrarlar. Bu öğrencilerden biri de romanın ana karakteri ve anlatıcısı Afife Pirî'dir. Afife Pirî üzüntüsünü şu cümlelerle dile getirir:

Ne yaptık biz onlara? Zaten sayısı çok az, tehlikesiz ve zararsız insanlarız. Savaşa, ayrımcılığa, diktatörlüğe, faşizme, tembelliğe karşıyız. Elimiz silah tutmaz, yüreğimiz yufkadır, disipline gelemeyiz, kan görmeye dayanamaz, en önemlisi aşka ve dostluğa inanır, şiir okuruz (Uzuner, 1999: 68).

Afife Pirî'nin cümlelerinden *seçilmiş* öğrencilerin özellikleri açık bir şekilde anlaşılır. *Seçilmiş* öğrencilerin; savaşa, şiddete, diktatörlüğe, ayrımcılığa, faşizme karşı olmaları, ayrıca ellerinin silah tutmaması gibi özellikleri ekofeminizmin savunduğu ilkelerle uyumludur.

¹ Romanda *normal* ve *seçilmiş* kelimeleri italik yazıldığı için bu çalışmada da italik olarak yazılacaktır.

Romanda bu insanların *normal* insanlar tarafından tehlikeli görüldüğü ironik bir şekilde anlatılır. Afife Pirî’ye teselli vermek isteyen bir başka *seçilmiş* öğrenci Jeanne “Savaşta pasif, özgürlük, öncülük ve özgünlükte aktifiz. Yaşama ve ölüme saygı duyuyoruz... bu nedenlerle biz çok tehlikeliyiz” (Uzuner, 1999: 69) der. Romanda, savaşa karşı olan barışsever ve özgürlükçü bu insanlar, *normal* insanlar tarafından tehlikeli görüldüğü için esasında bir klinik olan Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi’nde çeşitli ilaçlar verilerek tedavi edilmeye çalışılır. İlaç içmek istemeyenler ikna edilmeye uğraşılır. Barışsever, tehlikesiz ve zararsız olan bu insanların toplumda anormal sayılarak bu merkeze getirilip *normalleştirilmeye* çalışılması oldukça trajiktir.

Afife Pirî kendisine uyku ilacı adı altında ilaç getiren Dr. Gunnar’a “...ilacı içmeye nasıl zorlarsın insanı, burası insan hakları konusunda dünyanın jandarması sayılan Kuzey Avrupa değil mi” (Uzuner, 1999: 53) diye sorar. İnsan hakları konusunda ileri bir ülke olduğu söylenen, adı verilmeyen bu ülkede böyle bir zorlamanın yapıldığına inanmak istemezler. Kuzey Avrupa’da gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin yer aldığı kabul edilir. Bu ülkelerin özellikle demokrasi açısından ileri oldukları varsayılır. Bu nedenle romanda demokratik ve özgürlükçü olduğu varsayılan bir Kuzey Avrupa ülkesinin mekân olarak özellikle seçilmiş olabileceği söylenebilir. Romanda bu insanlara ilaç vererek tedavi etmeye zorlamaları yani onları zorla *normalleştirmeye* çalışmaları üstelik bu zorlamanın Kuzey Avrupa’nın ülkelerinden birinde yapılıyor olmasına ince bir eleştiri yapıldığı görülür. Yazar böyle bir mekân seçerek Kuzey Avrupa ülkelerinin de aslında diğer ülkelerden farklı olmadıklarını ima etmiş olabilir.

Seçilmiş öğrenciler kendilerine yapılan bu zorla tedaviyi (*normalleştirmeyi*) kabul etmek istemez ve buradan kendi yöntemleriyle kurtulmanın çaresini ararlar. Nasıl kurtulacaklarını tartıştıkları bir toplantıda, *seçilmişlerden* biri olan Cyrano de Bergerac kendilerine özgü yöntem ve yaratılarla türlerini kurtaracaklarını (Uzuner, 1999: 127) söyler. Onların yöntemlerinde şiddet, saldırganlık, aşağılayıcılık yer almaz. Öğrencilerin sohbet ettikleri başka bir yerde Carmen “Onların cinayetlerinde kan akar. Bizim kansızdır. Onlar, kesici, yakıcı, patlayıcı aletlerle öldürürler. Biz öldürücü aletlere el sürmeyiz...Biz yalnız düşünceler ve düşlerle...” (Uzuner, 1999: 79) ifadelerini kullanır. Bu ifadeler onların yöntemlerini açıklar. Bu insanlar hiçbir şekilde silah kullanmazlar. Yalnızca herkesten farklı düşünceleri ve düşleri vardır. Başka bir yerde romanın ana karakteri Romain Gary (Romain Kacew) de *seçilmişlere* özgü

değişmez tavrı koruyarak “*normal* insanların saldırgan, açgözlü, çapsız dünyalarında...” (Uzuner, 1999: 124) kıvranmalarını izleyip eğlenebileceklerini söyler. Bu davranışın onların “pasif, barışçıl, kimsenin işine burnunu sokmayan, ancak kendisiyle yarışan...” (Uzuner, 1999: 124) özel evrenlerine en uygun yöntem olduğunu ifade eder. Ancak bu durumda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarını ekler. Romain Gary kurtulmanın diğer yolunu şu şekilde açıklar: “Hiçbir kalıba, sansüre, töreye uymayan düş gücümüzü ve hayal yetimizi kullanacağız...” (Uzuner, 1999: 134). Romanda *seçilmiş* insanların yok olmakla (*normalleşmek* onlar için yok olmak demektir) karşı karşıya kaldıklarında dahi sorunlarını barışçıl yöntemlerle çözmeye çalıştıkları görülür. Zaten onların hayallerinden ve düşlerinden başka silahları yoktur.

Seçilmiş öğrencilerden olan Brooks, sulandırılmış domates salçasını özenle vücuduna sürerek, dekor olarak kullandığı bir küvetle birlikte kendisinin pornografik fotoğraflarını çeker. Çektiği fotoğrafları odasının kapısında sergiler. Bir akşam Afife Piri’yi odasına çağırır. Afife Piri odasına gittiğinde kapısında asılı fotoğraf için, “Kanlar içinde boş bir küvet içinde yatan, küçük beyaz çırılçıplak kadının gözlerindeki tutkuyu gördüm...” (Uzuner, 1999: 76) ifadelerini kullanır. Brooks, fotoğraflarındaki grotesk üslubun kendisine ressam olan annesi Alison’dan bulaştığını söyler. Grotesk, her türlü toplumsal rolden ve temsilden uzak bir tür serbest alan yaratmak için; kabul göreni, bildik alışıldık ve güvenli olanı bazen yıkan, bazen yerinden eden ya da sarsan yeniden düşünülmesine olanak tanıyan, kimi zaman da tamamen gözden çıkarılmasını talep eden güçlü bir ifade aracıdır. Bu üslup abartı, kimlik değiştirme, önemliyi önemsememe, önemsizi abartma, kuralları ihlal etme, zaman ve mekân algısını değiştirme gibi yöntemlerle oluşturulur (Yanıkaya, 2003: 230-239). Brooks groteski, “Grotesk sanat en iyi protesto biçimidir. İğrençliği, şiddeti, sefilliği olduğu gibi yansıtır; fazlasıyla, bütün şiddetiyle” (Uzuner, 1999: 77) cümleleriyle ifade eder. Brooks çekmiş olduğu grotesk fotoğraflarla aslında iğrençliği, şiddeti protesto etmektedir. O, dünyadaki sefilliklere, çirkinliklere sanatını kullanarak tepki göstermektedir. Görüldüğü gibi bir *seçilmiş* olan Brooks’un protestosu şiddetten uzaktır. Benzer şekilde, diğer *seçilmişlerin* gösterdiği tepkiler, protestolar da şiddetten uzaktır; örneğin, Mösyö Chagall “...bizim saldırganlığımız soyuttur...” (Uzuner, 1999: 134) der. Cyrano ise “Kalemi kılıca dönüştürecek bazılarımızı yabana atmayınız...” (Uzuner, 1999: 134) cevabını verir. Verilen bu alıntılardan da tıpkı

Brooks'un tepkisi gibi diğer *seçilmişlerin* de tepkilerinin soyut ya da sanat yoluyla olduğu anlaşılır. 'Kalemin kılıçtan keskin olması' deyimini sık rastlanan bir deyimdir; şiddetle, kaba kuvvetle halledilemeyen problemlerin kelimelerle, sözlerle ve yazıyla ortadan kaldırılabileceğini ifade eder. Bu deyim, kelimelerin şiddetten daha güçlü etki yapabildiğine dikkat çeker. *Seçilmişler* de bazen grotesk bir resimle, bazen yazarların kalemiyle ama mutlaka şiddetten uzak bir şekilde tepkilerini gösterirler. Yazar tüm bu ifadelerle, dünyadaki şiddet, eşitsizlik, çirkinliklere karşı bir duruşun; illa zorbalıkla, kaba kuvvetle gösterilmeyeceğini; tepkilerin, protestoların, karşı çıkışların barışçıl yollarla ve sanatla gösterebilmenin mümkün olduğu iletisini verir.

B. Doğa ve Doğa Sömürüsü

Romanda doğayla bağ kuran ifadelerle sıkça rastlanmaktadır. Afife Pirî, kaldıkları yerde odalarının kapılarının ahşap olduğundan ve ahşabın güzelliğinden bahseder. "...ahşabın güneşten, topraktan ve sudan topladığı enerjiyi bedenime aktarmak istercesine sarılıp, kucaklıyordum onu" (Uzuner, 1999: 73) sözleriyle odasına her giriş çıkışta uzun uzun kapısını okşadığını, ahşabın doğaya yakın tenini hissetmek istediğini anlatır. Ahşap sevmeyen birinin Kuzey'de, mutsuz bir plastik nostaljiği olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını söyler (Uzuner, 1999: 73). Bu alıntılara göre Afife Pirî doğayla özdeşleştirdiği ahşap kapı ile doğa özlemini giderir. Ondand aldığı enerji ile bütünleşir. Ahşap kapı ona doğanın iyileştirici gücünü sunar. Bu örnekler, insanın doğanın sahibi ya da efendisi değil onun bir parçası olduğu görüşünü destekler.

Romanda Balık İzlerinin Sesi Adası olarak yer alan, terkedilmiş olan bu adanın muhteşem doğal güzelliklere sahip olduğu anlatılır. Adada "...parlak mavi ve yeşilin oynaştığı denizin, bambu rengi kumlarla birleştiği şahane plaj...", plajın uzağında görünen flamingo sürüleri, plajın bittiği yerden devam eden iri iri ağaçlar, her köşeden fişkırarak saksı saksı çiçekler, rengârenk bitkiler, evlerin yemyeşil çimenlerle kaplı bahçeleri (Uzuner, 1999: 162-166) vardır. Adanın muhteşem doğal güzellikleri oraya gelenleri büyüler. Hatta Afife Pirî "Doğa öyle güzel, canlı ve renkliydi ki, turizm cinayet örgütlerinin nasıl olup da bu adayı unuttukları..." (Uzuner, 1999: 167) konusuna hayret eder. Afife Pirî adada yediği meyvelerin lezzetinin güzelliğini daha önce yediği hiçbir meyveye benzemediğini söyler. Arkadaşı Anders "...burada her şey doğal ve özgündür..." (Uzuner, 1999: 171) diyerek bu adadaki yiyeceklerin güzelliğinin nedenini açıklar. Yazar bu alıntılarla, sömürülmemeyen bir doğaya işaret

etmektedir. İnsanların tahakküm kurmadıkları doğanın güzelliğinin bozulmadığını ve yaşam kaynağı olarak da canlılara en güzelini sunduğunu gösterir.

Balık İzlerinin Sesi Adası'na *seçilmişler* Romain Gary ve ona yardım eden Dr. Gunnar tarafından sırayla kaçırlırlar. Adaya sonradan getirilen Afife Pirî ve yanındakileri adaya ilk gelenlerden Mösyö de Bergerac karşılar. Bergerac gelenleri bir faytonla gidecekleri yerlere götürür. Başka bir yerde de Brooks'un uzun bir cam tüpe benzeyen arabasından bahseden Afife Pirî, bu aracın tekerleksiz olduğunu söyler. Aracın nasıl ve neyle çalıştığını sorduğunda "Yerçekimine karşı bir çeşit manyetik alan yaratarak üç boyutlu bir aracı yürütebilirsiniz. Bu durumda ne tekerleğe ne de direksiyona gereksinim duyacaksınız" (Uzuner, 1999: 184) cevabını alır. Afife Pirî arabayı tuhaf bulsa da onu kokusuz, egzozsuz tertemiz park edebilmenin keyfini çıkarır. Yazarın romanda böyle bir araba tasarlamış olması, onun doğaya karşı duyarlı olduğunu, doğaya zarar vermeyen araçların icat edilmesi yönünde arzusunu yansıttığını gösterir. Afife Pirî adadaki diğer enerji kaynaklarını da merak eder. Brooks güneş panelleriyle toplanan enerjinin, evlerin yanına takılmış enerji bobinlerinin içinde hızlandırılarak depolandığını söyler (Uzuner, 1999: 185). Verilen bu alıntılardan anlaşılacağı üzere adada doğa kirliliğine neden olabilecek herhangi bir araç ya da enerji kaynağı bulunmaz. Romanda doğayı tahrip etmeyen, zararsız alternatif enerji kaynaklarına ve araçlara işaret edilir. Yazarın romanda ütopyik-fantastik öğelere yer verirken, doğanın sürdürülebilir kalması yönünde yenilenebilir enerji kaynaklarına ve araçlarına vurgu yaptığı görülür.

Balık İzlerinin Sesi Adası eski, terkedilmiş bir ada olarak anlatılır. Burada geçmişte barışçıl yerliler yaşarken İspanyolların, Fransızların, Hollandalıların gelmesi ve onların dünyevi hırsları yüzünden adanın yerlilerini soykırıma uğrattıkları anlatılır (Uzuner, 1999: 168). Bu alıntı gittikleri her yerde doğayı ve insanları kapitalist ataerkinin hizmetine sunmayı görev addeden, bunun için de soykırım gibi canice bir vahşetten çekinmeyen sömürgeci zihniyeti örnekler. Daha sonra *normal* insanlar bu adayı uğursuz bulup peri ve cin gibi batıl inançları sebebiyle terk ederler ve adaya şeytan adası adını verirler. *Normal* insanların adadan kaçmalarına Balıkların İzleri ve Balık İzlerinin Sesi neden olmuştur (Uzuner, 1999: 214). Bir nevi balıklar bu insanlara yaptıklarının bedelini ödetirler. Adaya geldikten sonra *seçilmiş* öğrencilerden Anders "Yüzyıllık tutsaklık bitti...Aktöresel, dini, ekonomik baskı ve işkence son buldu. Sansür ve özdenetim yok..." (Uzuner, 1999: 178) cümlelerini

kurar. Mies, ekofeminizmin saldırgan olmayan, sömürgeciliğe ve sömürüye karşı, ekolojik olarak duyarlı tam teşekküllü açık bir ütopya dile getirmese de “iyi toplum” anlayışlarına dayanan kuramları yeterince ortaya koyduğunu (Mies, 2021: 487) belirtir. Yukarıda verilen alıntılarda tarif edilen Balık İzlerinin Sesi Adası ütopyik bir yaşam alanı olarak ekofeminist yaklaşımın önerdiği ve düşlediği bir dünyanın temsili olarak kabul edilebilir. Romanda adanın yalnızca barışçıl insanlara bırakılması, sömürgeciliğin hâkim olmadığı bir dünya özlemini dindirmek amacı taşır.

Günümüz şartlarında turistler doğayı ve peyzajı yalnızca tüketici olarak sanki bir sanat galerisinin ziyaretçisi gibi deneyimlemektedir. Dolayısı ile insanların para ile satın aldıkları bu deneyim; vahşi doğayı ya da toprağı bir meta olarak kullanılan, tüketilen ve arkalarında sadece çöp yığını bıraktıkları bir nesneye çevirmektedir (Mies, 2021: 229-230). Balık İzlerinin Sesi imgesi romanda önemli bir yere sahiptir. Güzel adayı *normallerin* işgalinden kurtaran, “...çok yıldızlı otelleri, çokuluslu bankaları, gösterişli deniz atraksiyonu, sentetik cinsellik servisi ve seri üretim gıda satışlarıyla...” (Uzuner, 1999: 214) adanın kirletilmesine izin vermeyen balıklardır. Adaya daha önce gelenler tüm bu sömürülere imkân bulamamışlardır. Yani balıklar doğanın tüketilerek bir metaya dönüşmesine engel olmuştur. Balık İzlerinin Sesi Adası’nda gerçeküstü ile gerçeklik duygusu iç içe sunulur. Balık İzlerinin Sesi adanın doğal yapısının korunmasına, doğanın tüm zenginliğinin ve çeşitliliğinin canlı kalmasına olanak tanır. Yazar bu imgeyle doğayı, yine doğanın koruduğunun iletisini verir.

Normal insanlar tarafından bir araya toplanan ve bilinçli bir *normalleştirme* operasyonuna tabi tutulan *seçilmişler*, türlerinin kurutulmasıyla dünyanın dengesinin tamamen bozulacağını (Uzuner, 1999: 119) düşünürler. Romain Gary suçu biraz da kendilerinde arar:

Bir gün mutlaka olacağını biliyorduk. Hepimiz, en başından beri ...Fakat ‘*normal*’ insanların dünyanın sonunun elbet bir gün çok ileride, filanca kuşakta geleceğine inandıkları gibi sağgörsüz, gevşek, sessiz, hazırlıksız bekledik. Suç tamamen bizimdir (Uzuner, 1999: 121)

Biyolojik sadeleştirme, bütün bir türün yer yüzünden silinmesine, insan çeşitliliğinin kimliksiz çalışanlara indirgenmesine, devasa tüketim pazarları aracılığıyla kültür ve beğenilerin tektipleştirilmesine tekabül eder (King, 1989: 20). Romanda farklı özellikleriyle *normal* insanlardan ayrılan *seçilmişler*, tektipleştirilmeye çalışılır. Bu da bu insanların türünün yok olması anlamı taşır. Bir anlamda bu insanların *normal* insanlara dönüştürülmeye çalışılması, soy ıslahıdır.

Ekofeministlerin türlerin çeşitliliğini korumaya yönelik verdiği mücadele ile seçilmişlerin türlerini korumak için verdikleri mücadele benzerlik gösterir.

Afife Pirî adaya gittikten sonra rüyasında gördüğü ve daha sonra da adada karşılaştığı bir ağaçtan bahseder. Bu ağaç ‘Altın Ağaç’tır. Afife Pirî, daha önce hiç bu kadar büyük ve görkemli bir ağaç görmediğini, ağacın dünyadaki hiçbir ağaca benzemediğini söyler. Bu ağaçla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

Yüzlerce kolundaki bütün ellerinin tırnakları, yeşilin çok koyu tonlarıyla boyanmıştı. Uzun, dalgalı saçları omuzlarına dökülen dolgun, mağrur, alımlı, dev bir kadın başını imgeliyordu. Dedim ya sonunda ağaçların cinsiyeti hep dışıdır diye... (Uzuner, 1999: 173).

Burada yazarın kadın ve doğayla yakınlık kurduğu düşünülebilir. Doğaya yakınlığı temel alan ekofeminizmin başlıca amacı, dünyayı tehdit eden yıkıcı uygulamaları durdurmaya çağırarak yeni bir yeryüzü temelli bilinç geliştirmektir. Bu sayede, geleneksel politik perspektiflere meydan okunmaktadır (Mellor, 1993: 72). Bu ağaç onurlu, tek başına, deniz kenarında dimdik durur. Bir ses Afife Pirî’ye bu ağacın ölmek istese bile ölemeyeceğini söyler. Türk mitolojisinde ağacın kökleriyle yer altına, gövdesiyle yer yüzüne, dallarıyla gökyüzüne bağlı olarak, üç dünya katmanını birleştiren bir eksen olduğu anlayışı hakimdir (Çobanoğlu, vd., 2013: 77). Ayrıca hayat ağacı inancının insanın var oluşunda önemli bir yere sahip olduğuna inanılır. Bunların yanı sıra türeyiş mitlerinde de türenilen ana-ata olmak açısından da ağaç kutsal kabul edilir. Türklerin en kutsal bildikleri ağaç kayın ağacıdır ve kayın ağacının ilk insanı doğurması motifi oldukça yaygın olarak karşımıza çıkar. Bu ağacın ölümsüzlük veren veya gençleştirip güzelleştiren öz suyuna sahip, Tanrı tarafından görevlendirilmiş bir kadın ruh olarak da Türk mitolojisinde yer aldığı görülür (Çobanoğlu, vd., 2013: 79). Afife Pirî balıkların izlerini ilk defa bu ağacın altında görür ve sevgilisi Romain Gary ile bu ağacın altında kavuşur. Yazarın Türk mitolojisinin önemli motiflerinden biri olan, yaşamın kaynağı, insanlığın atası olarak kabul edilen ağaç imgesine romanda yer vererek ve ağaç-kadın arasındaki benzerliğe dikkat çekerek erkek egemen yapılara meydan okuduğu, yeryüzü temelli bilinç oluşturmaya katkı sağladığı söylenebilir.

Romanda çağın büyük sorunlarına da yer verilir. Bu sorunlar hem insanların hem doğanın yaşamına ciddi zararlar veren felaketlerdir. “Toplama kamplarıyla, tutsaklığın bin bir biçimiyle, hidrojen ve nükleer bombayla karşı karşıya kalan çağımızda, karşılaşmadığı hemen hemen hiçbir musibet kalmayan insanoğlu...” (Uzuner, 1999: 148) ifadeleri yaşadığımız çağda insanlar ve doğanın başına gelen acı olayların

örnekleridir. İnsanların çok kötü şartlarda toplatılıp tutsak edildiği, kayıt numarasını bedene dağlama, çıplak bırakma, saçları kazıma, açlığa terk etme, fiziksel işkence uygulama gibi insanlık dışı eziyetlere maruz bırakıldığı toplama kamplarındaki (Özakın, 2020: 125) esareti akıllara getiren yazar ayrıca nükleer ve hidrojen bombalarına da dikkat çeker. İkinci Dünya Savaşı sürerken ABD’ nin, Japonya’ nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombası atması, Hiroşima’ nın ve Nagazaki’ nin yarısından fazlasını yok ederken on binlerce kişinin ölümüne yol açmıştır. Radyasyonun etkileri yıllarca sürmüştü; milyonlarca insanın sakat, hastalıklı, yoksul yaşamasına, daha sonraki nesillerin bile sağlıksız ve sakat doğmasına neden olmuştur (Balkan, 2007: 62-67). Çernobil ve Fukuşima’ da da nükleer ünitelerde gerçekleşen kazalar (Gözlügöl, 2013: 242) insanlar ve doğa açısından tamir edilemez zararlar meydana getirmiştir. İnsanlar tehlikenin boyutunu anlamadıkça gezegenin geleceği tehlike altında kalmaya devam edecektir. Romanda insanların geleceğin tehlike altında olduğu konusunda farkındalık kazanmasına katkı sağlayacak ifadelere yer verildiği görülür.

C. Hiyerarşi

Romanda yer alan *seçilmiş* insan ve *normal* insan kurgusu, *seçilmişlerin normallere* üstün olma durumunu ifade etmez. ‘*Seçilmiş*’ kelimesinin bu insanların farklı özelliklerini belirtmek amacıyla kullanıldığı görülür. *Seçilmişler normallere* üstünlük kurmadığı gibi *normallerle* uyumlu yaşayabilmek için “MIŞ GİBİ oyununu” (Uzuner, 1999: 35) çok iyi oynamak zorunda olduklarını hissederler. Mutluymuş gibi yapmak, adilmiş gibi davranmak, seviyormuş gibi bakmak ve benzeri oyunları oynadıklarında *normaller* arasında göze batmazlar. “Kendilerine yaş, ulus, renk, cinsiyet ve çalışma konuları göz önünde tutulmadan, kısaca; ‘özel burslu *seçilmiş* öğrenci’ denilmesi kararlaştırılan bu insanlar...” (Uzuner, 1999: 29) arasında herhangi bir hiyerarşinin bulunmadığı anlaşılır. Afife Pirî seçilmiş insanları ulusu, kültürü ve kimliği evrensel insanlar olarak tanımlar (Uzuner, 1999: 132). Plumwood, efendi kimliğin, ötekiye karşı kendini tanımlayacak, kimliğini onaylayacak altsınıfın her daim olması gerektiğini ancak bu şekilde üstünlüğünü teyit edebileceğini vurgular. Yer yüzünde efendinin tahakkümüne dayanmayan bir insan varoluşu, hiyerarşik olmayan, demokratik ve çoğul bir kimlik oluşturma çabasını gerektirir (2017: 75). Üstünlük ilişkisinin cinsiyet, yaş, ırk, sınıf, etnik köken gibi ayrımcılıklarla devam ettirildiği göz önüne alındığında romanda *seçilmişler* olarak tanımlanan bu insanların farklı etnik

yapılarda, farklı ülkelerden, farklı yaşlarda, farklı cinsiyetlerde olmaları, tüm farklılıklarına rağmen aralarında hiçbir üstünlük kurulmaması evrensel ve demokratik kimlik oluşturma çabasına örnektir.

Afife Pirî *seçilmişlerin; normallerin* bürokrasi, örgütlenme ve yönetsel kaygılar konusundaki inceliklerine uzak insanlar olduklarını (Uzuner, 1999: 31) belirtir. Her şeye ve herkese bir ad takmak, etiket yapıştırmak ve genelleme de bulunmak gibi bir zorunluluğu olan *normal* insanların ileride şan, şöhret, unvan, derece, not kaygısı olmadan insanların birbirlerine bilgi ve deneyimlerini aktaracakları eğitim modeline yöneleceklerini düşünür (Uzuner, 1999: 31-32). Hiyerarşik yapıları besleyen şan, şöhret, statü, mevki, derece, unvan gibi sosyal farklılaşmalar, toplumsal tabakalaşmalara neden olur. Bu farklılıklara sahip insanlar, üstün konumda olma özelliği kazanarak kendilerinden aşağı konumda olanları tahakküm altında tutmaya eğilimli olurlar. Romanda ileride bu ayrımcılıkların ortadan kalkacağına dair düşüncelerin yer alması, ast-üst hiyerarşisinin yerine eşit ilişkilerin kurulabileceği bir toplumunun sinyalini verir. *Seçilmiş* insanların romanda tüm hiyerarşilerden bağımsız oldukları, kendi özgürlüklerine sahip bireyler oldukları görülür. Onları *normallerden* ayıran en önemli özelliklerden birisi budur.

Afife Pirî'nin arkadaşı Brooks'la konuştuğu bir yerde Brooks "Bütün faşistlerin etobur olduğunu söylerdi babam. Sahi sen hiç vejetaryen bir faşist gördün mü" (Uzuner, 1999: 61) der. Doğanın bir parçası olan hayvanlarla olan ilişkilerimizi de hiyerarşik bağlamda değerlendiren ekofeminizm, hayvanlar üzerinde kurulan üstünlüğe ve tahakküme de karşıdır. Verilen alıntıda "otoriter devlet temelli, radikal, milliyetçi siyasal ideoloji" (Özgen ve Güngördü, 2019: 926) anlamına gelen faşizm ile hayvan sömürüsü arasında paralellik kurulduğu görülür. Faşizm ideolojisi üstünlük kavramı üzerinden nemalanır ve toplumsal anlamda geniş bir yaygınlık kazanır. Otoriter ve yüksek disiplinli bir ideoloji olan faşizm, baskılayıcı, tahakküm kurucu bir devlet biçimini içerir (Özgen ve Güngördü, 2019: 928). Tüm tahakküm ilişkilerini ve sömürüleri eleştiren bir görüş olan ekofeminizin faşizme karşıtlığı bu nedenle olabilir. Romanda *seçilmişlerin* Balık İzlerinin Sesi Adası'nda sebze yedikleri, et ve balık tüketemeyecekleri ibareleri dikkat çeker. "Burada et yemez bir yaşam sürdürmek hepimizin ilkelerine daha uygun olacaktır" (Uzuner, 1999: 171) cümlesini göz önüne alarak, *seçilmişlerin* hayvanlar üzerinde de tahakküm kurmayan insanlar oldukları çıkarımı yapılabilir.

Roman karakterleri fantastik kurgu içerisinde ödünçlenmiş kişilikleriyle kurmaca dünyadaki yerlerini alır (Gariper ve Küçükcoşkun, 2007: 74). Kendisinin Romain Gary olduğunu söyleyen karaktere Fantolt'taki görevliler Romain Kacew, Jeanne d'Arc olduğunu söyleyen karaktere Tuula derler. Miguel de Cervantes'in torunu Carmen de Cervantes, İspanyol'dur. Ünlü Fransız yazarı George Sand'ın soyundan geldiğini söyleyen Aurore Sand onun adını taşır. Anders Grieg, Brooks Nin, Parveen Nehru, Cyrano de Bergerac, Roni Chagall karakterleri de ödünçlenmiş kişilikleri olan isimlerdir. Birleşmiş Milletler görevlileri kendilerini ünlü isimlerle özdeşleştiren bu karakterlerin deli olduğunu düşünür ve ünlülerin isimlerini kullanmazlar. İçlerinde yalnızca Afife Pirî gerçek adını kabul ettirmiştir. Afife Pirî adını sahneye çıkan ilk Müslüman kadın olan Afife Jale ile ünlü Türk denizci Piri Reis'ten almıştır. Başta Afife Pirî'ye güvenmeyen seçilmişler onun adını aldığı ünlüleri araştırarak, tarihte önemli kişiler olduğunu öğrenirler. Birleşmiş Milletler görevlilerinin Afife Pirî'nin ismini neden olduğu gibi kabul ettiklerini Hintli Parveen şu şekilde açıklar:

Beyaz Hristiyanlar, kendi modern ve uygar dünyalarının bilim ve sanat bahçesine 'Üçüncü Dünya'lı dehaları kabul etmezler. Daha da ilginç, onları görmezden gelme alışkanlığı genetik bir olgu haline dönüşmüştür artık. Yani, kendilerinden olmayı tanımaz ve bilmezler. Kısacası, onlar ne Afife Jale'yi, ne de Muhiddin Pirî'yi tanyorlar. Adlarını bile duymamışlar. Bu yüzden de... (Uzuner, 1999: 81).

Sağlam bir hiyerarşide direten efendi ötekini gereksiz görerek inkâr eder ve ötekini dikkate değmez kılar (Plumwood, 2017: 71). Türkiye'yi de üçüncü dünya ülkelerinden görerek Türk dehalarının görmezden gelinmesi Batı'nın Türkiye'yi de ötekileştirerek değersiz gördüğü düşüncesini verir.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşılabilceği gibi, Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* adlı eseri hiyerarşik düzenin değişmesi yönünde içerimler içerir. Yazar, farklılıkların zenginlik olduğunu, üstünlük olmadığını gösteren örnekler vererek ekofeminizmin dünyadaki tüm hiyerarşilerin ortadan kaldırılmasına yönelik önerilerine katkı sağlamayı amaçlamış olabilir.

D. Kadın-Erkek Eşitliği

Herhangi bir etnik kimliği yansıtmayan *seçilmişlerin* toplumsal cinsiyet özelliklerine bakıldığında kadınsılık ve erkeksilik özellikleri olarak sayılan özelliklerin hem kadın karakterlerde hem de erkek karakterlerde birlikte yer aldığı

görülür. Romanın ana karakteri ve anlatıcısı Afife Pirî; cesur, atılgan, asi bununla birlikte duyarlı ve kırılğan bir kadın olarak soyundan geldiğini ifade ettiği Afife Jale'nin özelliklerini taşımaktadır. Afife Pirî, aynı zamanda serüvenci, başarılı ve cesur bir kaptan olan Pirî Reis'in de özelliklerini barındırır. Afife Pirî'nin kişiliği, bu iki ünlü kadın ve erkeğin kişilik özelliklerinin harmanlanmasıyla oluşmuştur. Afife Pirî romanda, gözlem yeteneği ve sezgileri çok kuvvetli aynı zamanda kırılğan ve duyarlı (Uzuner, 1999: 143) bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Romanın diğer ana karakteri Romain Gary ise girişken, diplomat ruhlu, neşeli, saygıdeğer, nazik (Uzuner, 1999: 21) bir erkektir. Aslında jöngler olmayı isteyen Romain Gary annesinin etkisiyle pilot olur. Annesi Romain Gary'nin kişiliğinin belirleyicisi olarak anlatır. "...o uçaktan bu uçağa koşturup duran ben değildim...Annemdi." (Uzuner, 1999, s. 149) diyen ve aslında annesinin ölmediğini "Çünkü aslında ben, annemim" (Uzuner, 1999: 149) sözleriyle belirten Romain Gary kendisi olamadığını ve annesinin etkisinden kurtulamadığını söyler. Annesinin onun kişiliğindeki etkisinin farkındadır. Romain Gary'nin özellikleri "...jonglör olmak isteyen...diplomat, asker, sanatçı ve kadınları hiç incitmeyen, duyarlı erkek..." (Uzuner, 1999: 197) sözleriyle anlatılır. Romain Gary annesine saplantılı şekilde bağlı olduğunun eleştirildiğini şu cümlelerle ifade eder: "Onunla ilgili çok sataştılar bana Afife. Anneme âşık olduğumu, eşcinsel olduğumu, deli, kaçık, hasta olduğumu falan..." (Uzuner, 1999: 147). Annesine olan bağımlılığının, annesinin onu çok sevmesinden kaynaklandığını bilir. Diplomat ruhlu bir asker olan Romain Gary'nin, girişkenlik ve liderlik özellikleriyle erkeksi; duyarlı olmak, nazik olmak gibi özellikleriyle kadınsı sayılan özellikleri taşıdığı görülür. Ünlü yazar Miguel de Cervantes'in torunu olarak tanıtılan, Carmen de Cervantes'in ön planda dalgalanan dişiliğinin (Uzuner, 1999: 99) yanında güçlü bir kadın olduğu, kendini Don Kişot'la özdeşleştirdiği ifade edilir. Renkli giysileriyle, saten gömleğiyle sağ kulağına taktığı küpe ve parmaklarındaki yüzüklerle tarif edilen Parveen, Hintli bir erkektir. Afife Pirî katıldıkları bir partide Parveen'in "...kaşlarını aldırıldığını ve hafif makyaj yaptığını..." (Uzuner, 1999: 101) söyler. Afife Pirî aynı partide yer alan başka bir seçilmişle ilgili gözlemlerini şöyle aktarır: "...erkek giysileri içinde salınarak dolaşan kadın Aurore'du. Kravatı, kol düğmeleri, ayakkabıları, cep mendili, çorapları hepsi erkek kesimindeydi..." (Uzuner, 1999: 101) cümleleriyle gözlemlerini aktarır. Solgun, ince yüzlü, uzun saçlı olan Aurero dolgun göğüsleri olmasa erkek giysileri içinde efemine

bir erkek görüntüsündedir. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere bu romanda Uzuner karakterlerin çoğunda cinsiyet özelliklerini her iki cinsiyetin özellikleri kabul edilen özelliklerle uyumlu şekilde kaleme almıştır. Erkek karakterlerden olan Parveen'i makyaj yapan, kaşlarını alan, kadınsı sayılan kıyafetler giyen bir karakter olarak çizmiştir. Tam tersine kadın karakterlerden Aurero'yu, erkeksi sayılan kıyafetler içinde, göğüsleri olmadığında erkeksi görünen bir vücuda sahip şekilde betimlemiştir. Kıyafet, görüntü ve davranış özelliklerini, cinsiyetten bağımsız olarak karakterlerine yüklemiştir. Cinsiyet ayrımcılığına yer vermemiştir. Bu anlamda yazarın tutumu doğrudan cinsiyetçi algıları değiştirmeye yöneliktir.

Romain Gary, Afife Pirî ve arkadaşlarının Fantolt'tan kaçmalarına yardım ederken arkalarından ağlar. Afife de onu görünce ağlamaya başlar. Romanda ağlamak eylemi ile ilgili aşağıdaki yorumlar yer alır:

...*normal* insan kültürleri, ağlamayı bir zayıflık ve zavallılık, ağlamaya direnmeyi güçlülük olarak görmüşlerdir. Ve *normal* erkekler, zayıf ve zavallı yanlarını göstermekten çok korkarlar. Hâlbuki *normal* erkekler hep güçlü görünmek zorunluluğu gibi çok zayıf bir yanları vardır ve *normal* kadınlar için de erkeğin *normali* makbuldür (Uzuner, 1999: 159).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına baktığımızda kolay ağlamak davranışı kadınsı bir özellik olarak kabul edilir. Erkeklerin ise sert ve güçlü olmak gibi özellikleri taşımaları beklenir (Dökmen, 2009: 108). Yukarıda verilen alıntıda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına bir gönderme yapılmış olup, ağlamanın değil erkeklerin hep güçlü görünmek zorunluluğu hissetmelerinin asıl zayıflık olduğu söylenmiştir. Erkeklerin böyle insani bir eylemi saklamak zorunda olmadıkları iletisi verilmiştir. Benzer yorumları “Bir erkeğin yatakta zarif ve yumuşak olmasıyla erkeksiliğinin azalacağı görüşünde değilim” (Uzuner, 1999: 112) cümlesi için de yapmak mümkündür. Kadınsı özellikler olarak karşımıza çıkan zarif ve yumuşak olmanın da insani özellikler olduğu, erkeklerin de bu özellikleri taşımasının son derece normal olması gerektiği sonucu çıkarılır. İnsani özelliklerin ve davranışların her iki cinsiyet için de yadırganmaması, bu özellik ve davranışların cinsiyetçi olmaması gerektiğine dair çıkarım yapılır. Romanda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına önemli eleştirilerin yer aldığı, bu yargıları kırmayı hedefleyen iletilerin verildiği görülür.

Marksist feministlere göre ekonomik güçteki değişme nedeniyle erkek evdeki yönetimi ele almış, kadın erkeğin kölesi ve basit bir doğurma aracı haline dönüşmüştür. Aile, erkek egemen ve tekeşli bir çekirdek birim halini almıştır. Böylece

tarihteki ilk olduğu kabul edilen sınıf mücadelesi, tekeşli bir evlilikte kadın ve erkek arasındaki karşıtlığın gelişmesiyle ortaya çıkmıştır (Donovan, 2016: 148). Romanda Afife Pirî, Romain Gary' ye aşıktır ancak çok yakışıklı bir erkek olan Anders' ten de çok etkilenir. İki erkek arasında çelişkiye düşen Afife Pirî'nin düşünceleri romanda aşağıdaki şekilde yer alır:

'Bir kadının mutlaka iki sevgilisi olmalı' tezine delilik diye bakanlar geldi aklıma o anda. Mantıklı, sevecen, güvenilir bir erkeğin sakın, huzurlu, dost sıcaklığındaki sularında dinlenen kadın beyninin keyifli doyumunu düşledim.

Duygulu, coşkulu, sorumsuz ve çılgın bir başka erkeğin, serseri, heyecanlı, sürpriz dolu dalgalı denizinde ter içinde boğuşmanın serüven lezzetiyle ölüp ölüp dirilen dişi ruhun doyumunu düşledim sonra da (Uzuner, 1999: 86).

Bir kadının iki erkekle birlikte olmasının onu doyuma ulaştıracağını düşünen Afife Pirî mantıklı, sevecen, güvenilir özelliklerle; duygulu, coşkulu, sorumsuz ve çılgın özelliklerin aynı erkekte bulunmayacağını düşünür. Her "... ikisine de gereksinen..." (Uzuner, 1999: 86) kadın için bir kadının iki sevgilisi olmasının bir gereksinim olduğunu aklından geçirir. Daha sonra Anders'le birlikte olur ancak Romain'e olan tutkusu daha baskın geldiği için bir daha Anders'le birlikte olmak istemez. Bu ilişkinin tekeşli ataerkil aile yapısından uzak olduğu görülür. Ataerkil aile yapısından farklı olan bir diğer ilişki de Brooks'un annesinin ilişkileridir. Annesini dışa dönük, saldırgan ve vahşi olarak tanımlayan Brooks, annesinin erkekleri çok sevdiğini anlatır. Çok sık sevgili değiştiren annesi, rüyasında Brooks'un babasını görür ve onunla birlikte olacağını anlar. Çok zengin ve elit bir kadın olan annesi, rüyasındaki erkeği aramak için Şili'ye gider. Yoksul bir sokak kemancısı olan babasını bulur ve onu alıp Amerika'ya getirir. Brooks "Tanıyan herkesi hayretler içinde bırakarak sekiz yıl tekeşli yaşamış annem" (Uzuner, 1999: 63) der. Brooks'un annesi de tekeşli yaşayacak bir kadın değildir ancak gördüğü rüyanın kutsallığına olan inancı sekiz yıl tekeşli yaşamasına neden olur. Romanda ataerkil ailelerin ve ilişkilerin yer almadığı görülür. Eril cinsin dişi cins üzerinde baskı kurduğu ya da baskın olduğu ilişkilere yer verilmez.

Balık İzlerinin Sesi Adası'na gelen *seçilmişlerin* her biri ayrı ayrı evlerde yaşayacaktır. Afife Pirî'ye Romain'le kalacakları evi gösterdiklerinde içten içe bozulur. Afife Pirî "...normal insanların bile, bir kadınla bir erkeğin birlikte aynı evde yaşamayı başaramadıklarını ARTIK anladıkları bir dönemde, niçin biz, koskoca BİS Adası'nda bir tek biz, aynı evi paylaşacaktık" (Uzuner, 1999: 198) düşüncelerini aklından geçirir. Afife Pirî'nin bu düşünceleri evlilik hayatını, bir kadınla bir erkeğin

aynı evde yaşamasını sorgulayan ifadelerdir. Ev içi alan, özel alan kadın sömürsünün en yaygın olarak görüldüğü alanlar olarak daima feminizmin odağında olmuştur. Bu nedenle birçok feminist evlilik kurumuna mesafelidir. Afife Pirî; kadın emeğinin görülmediği, yok sayıldığı ev içi alanda erkek ve kadının birlikteliğinin neden olduğu baskıların artık tüm insanlarca fark edildiğini söyler. Nitekim Romain Gary, Afife Pirî'yi incitmemek için adadan ayrılacağını söyler. Hayatı pahasına bu kararı uygulayacak olan Romain "...yeryüzünde birbirine aşık ve birbirini hiç kırmamış ilk kadınla, erkek biz olacağız..." (Uzuner, 1999: 210) der. Birlikte kalıp birbirlerini üzmemek adına, aşklarına sonsuza kadar sahip çıkmak için bunun gerekli olduğunu ifade eder. Romain *normal* insanların yanına döner. Afife Pirî ise dünyada hiç bitmeyecek bir aşka sahip tek kadın olduğunu düşünerek huzur bulur. Romain ve Afife'nin ilişkisinde baskı kuran, tahakküm altına alan erkek egemenliği olmadığı gibi sevdiği kadını kırmamak için ondan ayrılmayı göze alan Romain'in fedakarlığı romana masalsı bir özellik kazandırır.

Yapılan değerlendirmeler sonucu Uzuner'in *Bahk İzlerinin Sesi* romanının kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik sahneler içerdiği görülmüştür. Uzuner; fantastik bir kurmaca olarak kaleme aldığı romanda, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair iletilerini eşitlikçi bir şekilde okurlarına sunar. Ekofeminist perspektiften değerlendirildiğinde romanın ekofeminizmin görüş ve önerilerini desteklediği söylenebilir. Kadın ve erkeğin eşit olarak yaşadığı bir dünya ekofeminizmin amaçlarından biridir.

SONUÇ

Dünya tarihi yüzyıllardır erkek egemen anlayış tarafından kontrol altına alınarak sömürülen doğa ve kadının kültürel esaretine tanıklık eder. Doğa sorunlarını ve kadın konusunu ortak paydada değerlendiren, kadın tam anlamıyla özgürleşmeden, doğanın esaretinin bitmesinin mümkün olmadığını savunan ekofeminizm, kuramları ve eylemleri ile bu esaretin bitmesi için uğraş verir. Ekofeminizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek isteyen, toplumdaki diğer eşitsiz ilişkileri ve sömürüleri yıkarak, doğa tahribatı ve doğa sömürsünü ortadan kaldırmak isteyen bir girişimdir.

Ekofeministler duyarlılık ve hassasiyetlerini yazınsal alanda da göstermişlerdir. Bu noktada Uzuner, tabiat dörtlemesi olarak kaleme aldığı *Su, Hava, Toprak* ve *Ateş* romanlarının ekofeminist açıdan okunmasını tavsiye eder. Bu çalışmada ise yazarın bu romanları dışında kalan *Kumral Ada Mavi Tuna, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu, İki Yeşil Susamuru, Balık İzlerinin Sesi* adlı eserleri ekofeminizm yaklaşımıyla incelenmiştir. Romanlarda doğa ve doğa sömürsü konusunda farkındalık yaratılıp yaratılmadığı, hiyerarşiye karşıtlığın bulunup bulunmadığı; savaşa, silahlanmaya, militarizme ve şiddete karşı sahnelere yer verilip verilmediği, ayrıca kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik tutum takınılıp takınılmadığı sorularına yanıt aranmıştır.

Kumral Ada Mavi Tuna'da okurlara savaş ve silahlanma karşıtı olaylar sunulduğu, şiddetin olumsuzluklarını gözler önüne seren sahnelere yer verildiği gözlemlenmiştir. Doğa sömürsünü örnekleyen, doğanın korunmasının gerekliliğini belirten, hiyerarşiye karşı bir duruş sergileyen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik iletiler ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda romanın ekofeminist özellikler yansıttığı görülmüştür.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu'nun bir savaş romanı olmasına karşın, savaşla ilgili önemli eleştirilerin yer aldığı, savaşın insanlar ve doğa üzerindeki olumsuz ve yıkıcı etkilerinin gözler önüne serildiği bir eser olduğu belirlenmiştir. Romanda, gerek insanla- insan gerekse insanla diğer canlılar arasında hiyerarşik yapıları eleştiren, eşitlikçi, sömürgeciliğe karşı tutum ortaya konulduğu saptanmıştır. Dahası, kadının ikincil konumda kalmasını eleştiren, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik iletiler tespit edilmiştir.

İki Yeşil Su Samuru, Anneleri, Babaları, Sevgileri ve Diğerleri adlı romanda şiddetten uzak, zorbalığa karşı anlatılar bulunmuştur. Yeşil politikayı savunan, doğanın sömürüsüne karşı olan, doğayı korumaya yönelik çözüm önerileri sunan ve çevre duyarlılığına sahip karakterlere yer verildiği görülmüştür. Eserde, ezen-ezilen ilişkisinin bulunduğu otoriteye, ötekileştirmeye karşı görüşler ortaya konulmuş, hiyerarşilerden arınmış bir toplum arzusunun yer aldığı belirlenmiştir. Romanda ırk, sınıf, etnik köken ayrımcılığına yer verilmemiştir. Romanda özgür, kendi ayakları üzerinde duran, güçlü kadın karakterlerin betimlendiği görülmüştür. Erkek egemen anlayışa dayalı olmayan bir dünya görüşünün hâkim olduğu eser ekofeminist perspektifle okurlara sunulmuştur.

Balık İzlerinin Sesi romanında okurlara, şiddete ve savaşa karşı olan karakterlerin yer aldığı, aralarında herhangi bir üstünlük ilişkisi bulunmayan, doğaya karşı duyarlı ve doğa sömürüsüne dikkat çeken, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı ütopyik bir topluluk sunulmuştur. Romanın fantastik kurgusunda ekofeminist özellikler dikkat çeker.

Çalışmada, Buket Uzuner'in *Kumral Ada Mavi Tuna, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu, İki Yeşil Susamuru, Balık İzlerinin Sesi* adlı romanlarının ekofeminist özellikler sergilediği ve bu eserlerin doğa ve kadın sömürüsünün son bulması ile sürdürülebilir bir yaşam sürme konusunda farkındalık oluşturulmasına olumlu katkılar sağlayacak eserler oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aristotle. (1999). *Politics*. Kitchener: Batoche Books.
- Aytepe, O. (2000). Çanakkale Savaşı bibliyografyası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 25 (26). 1-72.
- Bahro, R. (1997). Çevreciliğin manevi bir temeli var mı, yoksa sadece tepkisel bir hareket mi?. *Birikim*. 97. 21-30.
- Balkan, N. (2007). Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan bombaların etkisi. *Bilim ve Gelecek*. 42. 63-67.
- Baysal, K. (2013). *Reflections of ecofeminism in Doris Lessing's 'The Cleft'*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Berktaş, F. (1996). Ekofeminizm ya da yüreğin iyimserliği. *Ağaçkakan*. 4. 73-76.
- Berktaş, F. (2020). "Kadınlar doğaya dahip çıkıyor". Emet Değirmenci (ed.). *İçinde Doğa ve Kadın: Ekolojik dönüşümde feminist tartışmalar*. KADAV. (17-21). Erişim: 12 Kasım 2021, <https://tr.boell.org/sites/default/files/2020-02/ekolojik%20d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmde%20feminist%20tart%C4%B1%C5%9Fmalar%20kitap.pdf>
- Bookchin, M. (2017). *Ekolojik bir topluma doğru*. Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Sümer.
- Burnazoğlu, C. S. (2019). *Buket Uzuner'in uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları (Su-Toprak-Hava) serisinde Türk mitoloji unsurları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Büyükbahçeci, E. (2016). Hint'te kast sisteminin ilk izleri ve Hint edebiyatındaki yeri. *DTCF Dergisi*. 56 (2). 238-255.
- Cengiz, Ç. (2013). *Çevre-insan-doğa ilişkisinin 'Stefano Benni' nin Margherita Dolcevita ve Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su' adlı yapıtlarında ekoeleştirel bağlamda karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları (İtalyan Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara.
- Coşkun, A. ve Özdilek, R. (2012). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sağlığa yansımaları ve kadın sağlığı hemşiresinin rolü. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 9 (3). 30-39.
- Çakır, S. (2015). Feminizm: Ataerkil iktidarın eleştirisi. H. Birsen Hekimoğlu (ed.). içinde: *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler* (s. 413-476). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Çatak, B. D. (2012). *Mezhep farklılıklarının eşler arası ilişkilere etkileri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Çobanoğlu, Ö. vd. (haz.) (2013). *Türk edebiyatının mitolojik kaynakları*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dağ, A. (2016). Toplumsal cinsiyet bağlamında yaşlılık ve sosyal dışlanma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4 (28) .480-500.

- Değirmenci, E. (2020). *Doğa ve kadın: ekolojik dönüşümde feminist tartışmalar*. Emet Değirmenci (ed.). KADAV. (9-11). Erişim:10 Eylül 2021
<https://tr.boell.org/sites/default/files/2020-02/ekolojik%20d%C3%B6n%C3%BC%20%C5%9F%C3%BCmde%20feminist%20tart%C4%B1%C5%9Fmalar%20kitap.pdf>
- Diamond, J. (2004). *Tüfek mikrop ve çelik*. Ülker İnce (çev.) Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Donovan, J. (2016). *Feminist teori*. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek-Fevziye Sağlam (çev.), İstanbul: İletişim.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi.
- Gariper, C. ve Küçükcoşkun, Y. (2007). Buket Uzuner'in kişilikler oyunu ve fantastik-ütüpik dünyası: Balık izlerinin sesi romanı. *Türkbilig*. 14. 69-96.
- Gonagova, Y. (2020). *Ekoeleştiri bağlamında Buket Uzuner'in 'Tabiat dörtlemesi' serisindeki üç roman üzerine bir değerlendirme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.
- Gözcü, A. (2016). I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin gündelik hayatından kesitler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 16 (32).133-169.
- Gözlügül, S. V. (2013). Nükleer korku gölgesinde uluslararası barış ve güvenlik. *Ankara Barosu Dergisi*. 2. 223-245.
- Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27 (2). Elazığ. 245-256.
- İlboğa, M. ve Aygül, H. H. (2015). Birlikte yaşama kültürü bağlamında insan-doğa diyalektiği. *Akademik Bakış Dergisi*. 52. 64-78.
- Kaleli, B. (2005). *Buket Uzuner'in hikâye ve romanları üzerine bir inceleme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Kalonya, D. H. (2021). Müstereklerin çitlenmesi ekseninde kadınlar: Ekofeminist perspektiften Türkiye'de çevre hareketleri. *Planlama*. 31 (3). 448-465.
- Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) Erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 2 (11). 59-86.
- King, Y. (1989). "The ecology of feminism and the feminism of ecology". J. Plant(eds.) in: *Healing the wounds the promise of ecofeminism* (s. 262). Philadelphia: New Society Publishers.
- Kolay, H. (2015). Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*. 3. 5-11.
- Kul, E. (2015). Modern Türk şiirinde savaş karşıtlığı. *Akademik Bakış Dergisi*. 48. 327-348.
- Kümbet, P. (2012). "Ekofeminizm: Kadın, kimlik ve doğa". S. Opperman (ed.) içinde: *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat* (s. 171-206). Ankara: Phoenix.
- Maltaş, A. (2015). Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17 (29). 1-8.

- Mellor, M. (1993). *Sınırları yıkmak feminist yeşil bir sosyalizme doğru*. Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mies, M. (1987). Sexist and racist implications of new reproductive technologies. *Alternatives*. XII. 323-342
- Mies, M. (2021). “Beyaz adamın çelişkisi: Kendisinin yok ettiği şeyi arayışı”. V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm*. (s. 227-228). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Mies, M. (2021). “Kendini idame: Özgürlük mü serbestleşme mi?”. V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm* (s. 393-411). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Mies, M. (2021). “Yeni bir vizyon ihtiyacı: Kendini idame perspektifi”. V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm* (s. 459-493). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Ocak, S. (2018, 21 Eylül). Buket Uzuner son romanı ‘Hava’yı anlattı: Tabiat anaya ihanet, bütün destanlarda felaket getirir ve her destanın arkasında gerçek bir hikaye vardır. *Hürriyet Cumartesi*.
- Oğuz, G. Y. (2005). Bir güzellik miti olarak incelik ve kadınlarla ilgili beden imgesinin televizyonda sunumu. *Selçuk İletişim*. 4 (1). 31-37.
- Opperman, S. (2012). “Ekoeleştirici: Çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü”. S. Opperman (ed.). içinde: *Ekoeleştirici çevre ve edebiyat* (s. 14-15). Ankara: Phoenix.
- Özakın, D. (2020). Muselmann ve Dohodyaga: Nazi ve Sovyet toplama kamplarında yaşayan ölümler. *Lectio Socialis*. 4 (2). 125-138.
- Özcan, T. ve Baysal, S. (2016). Vejetaryen beslenme ve sağlık üzerine etkileri. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*. 30 (2). 101-116.
- Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihi, süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 2 (2). 261-278.
- Özgen, N. ve Güngördü, S. (2019). Otoriterliğin ideolojisi olarak faşizm ve coğrafya. B. Gönencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 923-932) içinde. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.086>
- Öztürk, Ö. (2006). Emperyalizm kuramları ve sermayenin uluslararasılaşması. *Praksis*. 15. 271-309.
- Palabıyık, B. (2019). *1980 sonrası kadın yazarların romanlarında çevreci feminizm*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. Başak Ertür (çev.), İstanbul: Metis.
- Saltık, E. (2016). Buket Uzuner’in “Uyumsuz Defne Kaman’ın maceraları su” romanında ötekileştirilemeyen doğa. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17 (1). 111-129.

- Semercioğlu, H. (2017). Bosna Hersek'te yaşanan Boşnak-Sırp çatışmasının analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 16 (63). 1339-1360.
- Shiva, V. (2021). "Biyoteknoloji aracılığıyla yeni yatırım alanları ve ekofeminizm". V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm* (s. 276-277). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Shiva, V. (2021). "İndirgemecilik ve yaşamın üretimi: Bilimde bir kriz". V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm* (s. 86-87). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Shiva, V. ve Mies, M. (2021). "Halk mı nüfus mu?Yeni bir üreme ekolojisine doğru". V. Shiva ve M. Mies. *Ekofeminizm*. (s. 429-455). İlknur Urkun Kelso (çev.), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Staudenmaier, P. (2003). Economics in a social-ecological society. *Harbinger (a journal of ecology)*. 3 (1). 12-25.
- Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal feminim bağlamında "küresel kız kardeşlik" kavramının incelenmesi: Hindistan örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tamkoç, G. (2010), <http://ecotopianetwork.wordpress.com/2010/01/27/doga-korumaci-kadinlar-ekofeminizm-gunselitamkoc/> Erişim: 05 Ekim 2021, <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2010/01/27/doga-korumaci-kadinlar-ekofeminizm-gunseli-tamkoc/>
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*. 3 (5). 163-175.
- Tellioglu, İ. (2016). İslam öncesi Türk toplumunda kadının konumu üzerine. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*. 55. 209-224.
- Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. 3. 71-90.
- Tunay, M. (2019). *Ursula K.Le Guin'in romanlarına ekofeminist yaklaşım*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tzu, L. (2018). *Tao De Ching erdem rehberi*. Kerem Çalışkan (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uğur, G. (2010). Düünden bugüne anarşizm ve anarşizmin çözmesi gereken sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12 (1). 133-158.
- Uğurlu, S. (2020). *Buket Uzuner'in hikâye ve romanlarının ekoeleştiri bağlamında incelenmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kırşehir.
- Umunç, H. (2016). Anzaklar ve Çanakkale: Anzak günlüklerindeki gerçekler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 33 (1). 169-181.
- Uysal, M. T., vd. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (47). 196-220.
- Uzuner, B. (1999). *Balık izlerinin sesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Uzuner, B. (1999). *İki yeşil su samuru anneleri, babaları, sevgilileri ve diğerleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uzuner, B. (2002). *Uzun beyaz bulut Gelibolu*. İstanbul: Everest.
- Uzuner, B. (2015). *Kumral Ada mavi Tuna*. İstanbul: Everest.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*. Deniz Hakyemez (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Üzel, E. (2006). *Feminizm ve doğa ekseninde ekofeminizm*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Yağızal, Ö. (2019). “*Eko-feminist eleştiri bağlamında Charles Frazier’in ‘Cold mountain ve thirteen moons’ adlı eserlerinde kadın ve doğa olgusu*”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van.
- Yanıkaya, Z. (2003). *Tiyatroda grotesk ve bir örnek olarak Fernando Arrabal tiyatrosu*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Anabilim Dalı, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

2004 yılında Akpınar Anadolu Öğretmen Lisesini bitirdi. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Programı'ndan 2008 yılında mezun oldu. 2008 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır. 2017 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2022 yılında OMÜ LEE Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programını bitirdi.

İletişim Bilgileri

Öğrenci no :18230194

ORCID ID : 0000-0003-0755-9862

Yayımlar:

1. Demir, F. , Eren, Z. (2021). "Buket Uzuner'in Kumral Ada Mavi Tuna Adlı Romanında Yer Alan Ana Karakterlerin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Açısından İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*. (2) 253-282